PILDE ȘI SFATURĂ

PENTRU POPOR.

SCRISE DE

Ioan Popă Reteganul.

GHERLA
Edit. proprietatea și tiparul Tipografiei „Aurora“ A. Todoran
1900.

Ioan Popŭ Reteganul

Pilde şi sfaturi pentru popor

GHERLA

Edit. proprietatea şi tiparul Tipografiei "Aurora" A. Todoran

1900

PRECUVENTARE.

Iubite cetitoriule!

Trăind în mijlocul poporului nostru, 1-am vĕḑut şi-'i vĕd toţi paşii buni, ca şi ce-'i greşiţi, ce-'i face el în traiul lui dilnic. şi privindu-l cu băgare de sémă am venit la convingerea, că trei lucruri sunt, care-l duc la fericire: ***moralitatea, diligînţa şi cruţarea****; şi éră-şi trei lucruri îl duc la nefericire:* ***nemoralitatea, lenea şi risipa.***

Asupra acéstor lucruri, precum şi asupra nepriceperei – care încă duce pe mulţi la nĕcaz – am predicat cu graiul viu, unde numai mi sa dat prilegii şi am scris cât numai am putut de mult.

Aci adun câteva din ***pildele şi sfaturile*** *ce le aflu potrivite pentru poporul nostru, ca cetindu-le sĕ se lumineze şi sĕ apuce pe căile cele bune, care urmându-le îl duc la bunăstare pămêntéscă şi la fericire ceréscă.*

Dee D.-ḑeu ca se foloséscă celor ce le vor ceti, că atunci aş fi cel mai mângăiat şi bucuros aş mai scrie şi tipări cărţi de feliul acésteia.

Reteag, Joia S. Pasci 1900.

Ioan Popŭ Reteganul.

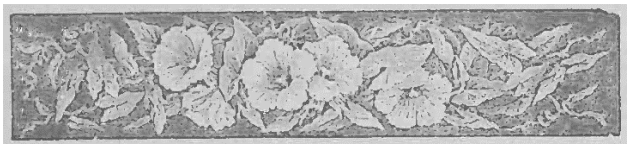

Creşteţi, vé înmulţiţi şi stăpâniţi pământul!

Avem douĕ porunci mari, cari ne spun lămurit, că sĕ stăpânim pământul; întâia este porunca d-ḑeéscă care ḑice: Creşteţi, vé înmulţiţi şi stăpâniţi pământul! Acéstă poruncă d-ḑeéscă sună deopotrivă la toţi urmaşii lui Adam.

Dar' noi Românii avem pentru aceste plaiuri ale Daciei traiane o poruncă deosebită dela el, căci étă ce spune cântecul:

„Când din Roma cea mărétă
P'aste plaiuri m'a adus
Traian, ale cărui braţe
Pe toţi Dacii i-a rĕpus;
Cu-a lui vóce mi-a ḑis mie
„Est pământ încântător,
Etă, de-acum ţi-l dau ţie,
Tu sĕ-i fii stăpânitor!“

Aşadar': D.-ḑeu a poruncit, ca întregul pământ sĕ fie al tuturor ómenilor, ér' împĕratul Traian a poruncit, că bucăţica asta a globului, ce-'i ḑiceau Dacia, sĕ fie a colonilor romani şi ai urmaşilor lor, cari nu-s altcineva, decât nui, Românii de adi.

Ei bine! Dela Traian am luat moşia asta în samă, v'am curăţit de buruiană şi de păduri, am făcut în ea – cum face omul la el acasă – grădini frumósă, am deschis agrii roditori, am sădit pómi, viţe de viie, am înfiinţat sate şi cetăţi, dela unele până la altele am tras drumuri bune, am stirpit animalele răpitére, – cari nu s'au dat îmblândite – şi le-am înlocuit cu animale folositore de tot soiul; scurt: am făcut din *Dacia cea stérpă o Dacie ferice*.

Atunci începură némuri barbare a révni la ea, dar' până era sălbatică nimenui nu-i trebuia. Strămoşii nostri trebuiră sé stee tot c'o mână pe córnele plugului, éar cu alta pe săcure; cu una se lucreze, ear' cu alta sĕ se apere.

Întru început s'au apărat de jivinile pădurilor mari şi mici, ér' mai târḑiu avură a se apêra în contra barbarilor năvălitori.

Atât jivinile cu patru piciore, cât şi cele tîriitore s'au stins; pe cei mai mulţi barbari i-a alungat din aceste plaiuri.

Dar' când sé credea mântuit de năpaste, vine ca un roiŭ lăcuste alt neam barbar şi păgân. Acum puterile strămoşilor nostri erau mai sleite de luptele cu barbarii de mai nainte, ḑeci şi-au ḑis: pământ este destul, sĕ dăm şi flămândilor acéstora cât v'om da, sé avem pace cu ei. şi le-au dat, dar' rĕu au făcut. A intrat ariciul în casa sobolului, mai scóte-'1 de poţi!

Au trecut vecuri.

Cât cu buna, cât cu rĕul, am trăit şi trăim la olaltă. Nu ne-au putut stirpi şi nu ne-a trecut prin minte se-'i stirpim. Pământul a trecut prin multe schimbări dela un stăpân la altul, până acu-'s 50 de ani, când am venit stăpâni deosebiţi peste puţinul ce scăpase neînghiţit de lup. Acest puţin era numai al nostru; fiecare familie ştia ce

are, şi ştia că peste puţinul pământ ce îl are, este stăpân numai el după D.-ḑeu din cer. Acestea le ştia fiecare creştin, dar' erau fórte puţini cari mai ştiau un lucru: că adecă pământul acesta, moşia acesta, este numai atâta vreme a lui, cât este viu, ér' după mórte e dator sé o lase neştirbită copiilor séi. Acest lucru, daună, mulţi nu-'l ştiură, ori nu voiră a-'l şti, ci îndată-ce sé védură stăpâni, credură că au drept sĕ tot bea şi se mănânce fără a lucra. şi aşa făcură. şi în câţiva ani păpară moşii, de nu-i vrednic capul lor, le dedură pe o nimică veneticilor, apoi ei cu urmaşii lor sĕ băgară slugi la cei-ce veniră numai cu zdrenţele-'n spate aici la noi. Ei, cari putù trăi ca ómeni cinstiţi, stăpâni în moşiile cele îngrăşate cu sudori crunte, îşi târâră rêmăşiţa ḑilelor ca argaţi flămendi şi zdrenţuroşi. şi acésta nu ar fi fost nici un pĕcat, că era numai pedépsă dela D.-ḑeu, fiindcă i-au călcat porunca Lui şi a împĕratului; dar' nêcasul şi fómea şi golătatea au trebuit sĕ o tragă şi o trag copii şi nepoţii şi strănepoţii lor. Că aşa-i în lume: Pentru pĕcatele tatălui, pătimeşte şi fiiul totdéuna. şi cu tóte-că astfel de esemple s'au vĕḑut multe în fiecare sat, par'că-i bătaia lui D.-ḑeu pe capetele nóstre, nici acum, după o jumétate de véc, nu toţi prindem minte sé păstrăm puţinul pământ ce biată ne-a rémas de vitregia timpurilor. Mulţi din noi vénd holdă după holdă, fénaţ după fénaţ, ba unii chiar şi casa, de rămân în lumea largă ca cucul, că numai el n'are casă, nici ţéră alésă! şi aşa nu-i bine, o véd şi ei în sfirşit, dar' atunci e târḑiu. şi bine nu este nici pentru urmaşii lor, cari rémân ca vai de capul lor. Astfel de ómeni nesocotiţi, pe lângă că în acéstă lume dau cu capul de pĕrete, în cea lume vor fi şi mai osândiţi, că D.-ḑeu 1-a întreba: „Ai lăsat fiilor téi moştenire petecul de pământ care ţi-l-am dat în stăpânire?"

Ce va şti rĕspunde un aşa păcătos înaintea scaunului Celui vecinic, care tóte le vede, tóte le ştie?

Deci, până nu este încă prea târḑiu, cruţaţi moşiórele, lucraţi-le omeneşte ca sé aveţi cu ce vé ţiné viéţa şi nu le vindeţi, nu le zălogiţi şi îngreunaţi pe la bănci şi pe la cămătari, ca sé le puteţi lăsa neştirbite urmaşilor voştri. Atunci veţi merge cu faţa sénină înaintea dreptului judecător şi când va întreba: „Ai lăsat fiilor téi moştenire petecul de pământ care ţi-l-'am dat în stăpânire?" îi vei réspunde cu inima curată: „Fie lăudat numele tău, Dómne, că ce mi-ai dat – tot am lăsat fiilor mei!" Atunci se va întâmpla cu tine ḑisa scripturei:
„Dreptul lăsa-va moştenire fiilor séi!"

Locu-i noroc.

Aşa ḑis ómenii nostrii, că locu-i noroc, şi ci sciu ce ḑic. Din acésta causă ómenii cu minte înţeleg pe deplin vorbele ce le aud în biserică, vorbele, ce le-a ḑis Dieu câtră ómenii cei de întâiŭ şi care ni le ḑice D.-ḑeu tot mereu prin preoţi: „Crésceţi şi vĕ înmulţiţi şi stăpâniţi pământul!" Ei sciu, că omul, ca sĕ pótă trăi, are lipsă de loc, de pământ; şi sciu, că pământul, pe care-l stăpânese, acela-i ţine. Că, de unde avem pânea cea de tóte ḑilele? Nu din pământ? Unde ţinem vitele, care ne ajută la lucrarea pământului şi care ne dau hrană, îmbrăcăminte şi bani de cheltuială? Nu

pe pământ? Ferice de acela, care a creḑit (moştenit) dela pĕrinţii lui pământ destul, ca se nu fie silit a lucra în brazdă streină! şi vai de acela, care n'a moştenit pământ; dar' mai vai de acela, care din nesocotinţă-şi vinde locşorul, că unul ca acela va ajunge ḑile grele, ḑile negre!

Câtă vreme cineva are pământ, are putere şi omenie. Are putere, că lucrându-l cu sirguinţă, nu duce dorul de nimica, toţi îl încrèstă, toţi îl cinstesc, toţi i sè căciulesc, toţi îi sunt prietini şi neamuri. De ajunge la slăbie, la neputinţă, avènd loc, îl da-'n parte la cei ce nu au, şi totuşi are cu ce trăi şi nu-i silit se cerşească cu pălăria-n mână; avènd loc, ai şi omenie. De te ajunge un nècaz mare, te împrumută ori şi cine, sciind că ai loc, că locul e cel mai bun girante, chizeşul cel mai sigur; de nu ai loc şi ai dat de ceva năeaz, cât trebue se iai bani imprumut, fie chiar şi din pământ – cum se ḑice – ce facă atunci? Umbli cu pălăria în mână pe la cei cu loc, se stee chizeşi pentru tine, ca se capeţi bani şi se-'ţi urnesei năcazul de pe cap. Dar' neavênd loc, cu greu capeţi şi chizeşi, că ómenii sunt păţiţi. Mulţi au trebuit se plătescă ei sumele pentru cari au stat chizeşi, fiind-că au stat pentru ómeni fără pământ, fără loc.

Aşa dară cu drept cuvânt ḑice poporul că „locu-i noroc." şi cu drept cuvânt e cu minte acela, care nu vinde locul, ci-l lucréză cum se cuvine şi-'l plătesce de dare la timp, ca se nu vină nécaz asupra lui, ca se nu vină executorul la casa lui.

Dar' nu toţi au modru de a ţiné locul creḑit, şi nu toţi pot fi îndestuliţi cu locul ce-l au. Unii din cause binecuvântate, alţii din lene, fudulie, necumpăt în mâncare şi beutură, vind locul eredit. Pre când alţii cumpĕră moină după moină, ogor după ogor, livade după livade. Cei ce vind loc fără cause binecuvéntate ḑic: Locul mult e sĕrăcie pe capul omului, că dările-s mari, bucatele-s ieftine şi mai multă zólă şi cheltuială are omul decât dobândă şi bucurie. Cei ce cumpĕră loc ḑis altmintrelea. Ei ḑic aşa: locul de veci şi vaca cu lapte nime nu le póte preţui. Că locu-i noroc, el rămâne, dar' banu-i rotund, se duce de-a dura, până nu-i mai veḑi nici urma. Din loc nu poţi rupe câte un corn, de câte ori te ajunge v'run nĕcaz, dar' banii se duc cu ţirăita. Locul, şi de-'i aduce puţin, dar' îl aduce tot mereu câte ceva folos, şi în câţiva ani – de-'i trage bine séma – scoţi banii, ce i-ai dat pe el, şi-'ţi rĕmâne locul dobândă după banii ce i-ai fost băgat, şi carĕ bani pe rênd, pe rênd, ţi-i-a înapoiat. Locul nu-l arde focul, nu-l mână apa, nu ţi-l pot fura hoţii, el stă, se vede; locu-i noroc!

Se ne tragem o lécă séma: bine face cel ce vinde, şi bine face cel ce cumpĕră locul?

Dela început trebue se spun, că încă în viéţa mea nu am auḑut pe nici un om cu minte şi păţit, care se fi ḑis, că-'i bine se vindem locul, adeca pământul, de cât atunci:

1. Când îl vindem căci ne este peste mână şi cu preţul lui cumpĕrăm altul, ce ne este mai îndâmână. Că, un loc ce mie-mi este peste mână, mie-mi va aduce puţin folos; dar' tot acel loc, altui om póte se-'i fie de a îndămână, ḑeci lui îl va aduce folos mai mare. Atunci vînd locul cel ce-mi este preste mână, şi numai decât cumpĕr altul, sĕ-mi fie de-a-'ndemână; vînd locul ce este prea departe de casa mea şi cu preţul lui cumpĕr altul, ce-mi este mai în apropiere.

2. Când pe un petec de loc sunt mai mulţi posesori, (părtaşi) şi locul e atât de mic, de nu s'ar plăti sĕ se împartă în bucăţele şi mai mici. Atunci toţi la olaltă vind

bucata de loc unuia, care apoi fiind singur domn pe aceea bucată de loc, va avea folos de munca lui şi de banii, ce-'i dă, ér vînzătorii încă vor avea mai mult folos de banii aceiu, decât de petecele cele mici de pămênt de cumva banii nu i-or da pe nebunii şi beuturi.

3. Când dintr'o causă óre-care ne-am îndatorat atât de tare, încât nu mai suntem în stare a plăti şi cametele şi a ne susţinea şi casa. Atunci, decât se asceptăm se vină comisia dela oraş şi se ne vindă locul cu doba, mai bine-l vindem noi de bună voie, din mână liberă. Că din mâna liberă totdéuna-l vindem mai cu preţ, decât atunci, când iese doba. Căci, când iese doba, tótă lumea scie că trebue sĕ se vindă, şi îmbie preţuri de batjocură, pre lângă ce mai vin plătite şi spesele comisiunei.

4. Póte vinde unul loc şi atunci, când scie că de bună sĕmă pe pretul lui póte cumpĕra un loc mai mare şi cel puţin atât de bun, cum a fost al lui, cel vîndut. De esemplu: un bocotan şi-a pus carul în petrii se-şi mărâscă grădina cu un jugĕr de loc, ce am eu lângă grădina lui. Dacă-mi dă 600 fl. şi eu pot lua în locul jugĕrului vîndut 2–3 jugĕre de loc chiar aşa de bun ca şi cel vîndut, fac têrgul, primesc banii şi cumpĕr numai decât 2–3 jugĕre în loc de 1.!

În casurile aceste nu pĕcătuesee cel ce vinde locul. Dar' păcătuesce grozav acela, care vinde locul ca se-şi cumpere pe bani haine scumpe, mâncări şi beuturi alese, or se-'i jóce-n cărţi or în alt fel de nebunii. Nici aceia nu fac bine, cari vênd locul cu numele că şi-or cumpĕra vite pe preţul lui. Trebue se scie tot omul, că vite fără loc nu poţi ţine; trebue se scie şi aceea, că vita aḑi o ai, mâne póte se no mai ai, dar' locul stă unde-i. Apoi, la vite, numai minte şi răbdare se aibă omul, lesne se póte apuca dacă are loc, pămênt.

Din nimica tótă, din câteva găini, se póle omul apuca lu un pureci, şi – de are noroc şi minte – din purcel în doi ani de ḑile póte fi cu vacă de lapte, şi din vacă cu lapte, în 3–4 ani póte fi cu ograda plină de vite, dacă are loc, pămênt, de unde se le strîngă hrană. Dar, neavênd loc, vitele se mânâncă ele pe ele şi se alege omul cu nimica. Apoi se mai scim şi accea, că locul nu cere de mâncare, nici nu cere iarna grajd cald, nici nu-'şi póte scrinti piciórele, nici rupe córnele, dar' cu vitele tóte acestea se pot întêmpla şi se întâmplă, de multe ori. Deci, nu vîndă nimeni locul, ca se iee din el vite; dar' vindă din vite tot mereu, când are de unde vinde se-'i mai rĕmână, şi cumpere pe preţul lor loc, că „locu-i noroc!"

Dar' óre tot locu-i noroc?

Da, tot locu-i noroc, numai cât un loc e mai mult plin de noroc, ér alt loc e mai puţin plin de noroc. Deci, cine are pe ce cumpĕra loc, trebue se scie de bună sémă, că óre care loc e mai cu noroc, şi pe acela se-şi dee bani. Că, precum nu toţi ómenii sunt de o potrivă de buni şi de răi, precum nu tóte vitele – chiar de sunt de acelaşi soiŭ – nu sunt de o potrivă de bune şi de cu preţ, aşa-i şi locul. Pentru ómenii nostri acele locuri sunt mai cu noroc, cari sunt mai bune, mai aprópe de sat, la care putem merge în tótă vremea, cari nu le strică apele cele curgătóre şi pe "cari nu stă baltă nici apa plóilor, ce ar cădea prea multă.

Se vedem acum cari locuri sunt mai bune?

Acele, cari produce bine ori ce soiŭ de bucate; acelea, cari produc şi cucuruz, şi griu şi trifoiŭ, Acele şi sunt locuri scumpe, cu deosebire, de mai au şi drumuri bune şi dacă nu sunt în cilea apelor.

Că, dacă locul produce bine ori ce soiti de bucate, atunci putem schimba bucatele în el, şi nu slăbesce aşa tare.

Putem pune într'un an cucuruz; dacă am luat cucuruzul, putem pune grâu; în holda cu grâu, primăvéra, putem sămâna trifoi, care ne dă nutreţ, bun şi mult doi ani dup'olală – pre lângă ce odihnindu-se locul sub el, se înbunătăţesce; când sparjem trifoistea érăşi putem pune grâu, că locul s'a odihnit, cât a stat sub trifoiŭ; şi numai după ce am luat holda, de rĕmâne miriştea golă, atunci o gunoim, pentru a avea loc pentru cucuruz ori baraboi pe anul viitor. Acésta rotaţiune o putem face sigur în locurile bune. Deci, pe ast-fel de locuri se nu ne scumpim a da bani cât de mulţi, când sunt de vîndare, că cu ast-fel de locuri nu v'om păgubi, fiind „locuri cu noroc."

Dacă locul, ce ni sĕ îmbie spre cumpĕrare, e aprópe de sat şi este drum bun până la el, încă e loc cu noroc, chiar de ni s'ar părea slab; că fiind aprópe de sat, îl putem lesne gunoi, apoi gunoiul face bun şi din locul cel mai rĕu.

Şi de nu e locul chiar aprópe de sat, totuşi póte fi loc cu noroc, numai de sunt pân' la el drumuri bune, pe cari se putem cără gunoiŭ în tótă una vreme.

Aceste înşirate pân' aci sunt locurile cele mai cu noroc. Acum urméză locurile cu mai puţin noroc, cari, dacă ni se îmbie spre cumpĕrare, le putem cumpera cu mult mai eftine. Aceste locuri sunt:

1. Acele, în care putem sĕména numai un soiŭ de bucate, d. e. numai cucuruz, cum sunt pămĕnturile arinóse, ori pe cure putem face numai fên, cum sunt locurile jilave, apătóse. Că bun ce cucuruzul, nu-i-vorbă, dar' totuşi mai bun este grâul şi mai scump şi – de v'om sta a socoti bine – mai multă muncă cere cucuruzul. Apoi fênul încă este bun, care-i bun, dar' pe el îl putem înlocui cu lucernă şi trifoiŭ. Deci, locul cel mai cu noroc este acela, care produce tot soiul de bucate şi ierburi, prin urmare ast-fel de locuri, de le avem, se nu le vindem odată cu capul, ér' de nu le avem şi ni sĕ dă modru de a le cumpĕra, sĕ le cumpérăm fără frică de pagubă.

2. Locuri mai puţin cu noroc sunt cele ce sunt tare depărtate de sat, căci nu le putem gunoi aşa uşor şi cu vremea se spălăcesc, devin puţin roditóre.

3. Cele ce sunt în apropierea apelor curgătóre, preste cari înundă apa, or că le chiar rupe. Ast-fel de locuri sĕ nu prea cumpĕrăm, că, de multe ori, când am gândi că v'om avea folosul cel mai mare de pe ele, atunci înundeză apele şi ne nimicesce tótă răcólta, ba ne mai rup şi din loc. – Sunt însĕ şi locuri bune în apropierea apelor, aşa numitele răstoci, pe care esundându-le apele, le tocmesc în loc se le strice. Ele însĕ produc bine numai cucuruz şi nutreţ pentru cai.

4. Locuri puţin norocóse sunt şi acelea, ce ţinu primăvérile apa până târdiu. Acelea sunt şi locuri răci tot odată şi ori cât gunoiŭ am duce, se spălăcesce curund. Prin canalisări se pot inse şi acestea face mai roditore şi deci mai norocose. Ba, din ast-fel de locuri, de multe or putem face fânaţe bune, vedi bine pre lângă muncă şi răbdare.

5. şi mai puţin norocóse sunt dealurile, pe care nu putem duce gunoiŭ. Aceste le putem gunoi numai stăurindu-le cu oile. Dar' şi acelea produce grâu bun şi greu, dacă le putem lucra omenésce, numai de nu sunt din sémă-afară ţepişe, rele, sterile, şi de este stratul de asupra destul de gros. Că, de sunt dealurile pietróse, atunci pentru bucate nu le putem folosi. Incă de sunt dealurile cu pietriş mestecat cu humă, le putem preface în pómături, că nucii, cireşii, vişinii şi prunii s'ar face-n

ele, de le-am face grópele destul de largi şi afunde şi apoi le-am umplea cu pământ bun. Ba în acel cas şi merii s'ar face şi perii. Dar' de sunt dealurile stâncóse, atunci numai cu multă şi cu grea muncă le-am pute face se ne producă ceva, ca nucă, cireşi ş.a. Dar' de bucate nici vorbă.

Din cele inşirate pân'aci vedem, că de bună samă locu-i noroc, numai cât nu tot locu-i pre o formă de norocos. De multe ori inse e ca omul, care-l lucră. Că vedem locuri slabe, rodind bine la omul harnic, care-i în stare se le lucreze la timp şi cum se cuvine; şi vedem locuri bune, rodind slab la omul slăbănog.

Deci, nu vĕ daţi locul, că vĕ daţi norocul şi apoi norocul dat odată, cu greu mai puteţi pune mâna pe el. Apoi chiar noi, ar trebui mai mult dóră decât alte neamuri se ne însemnăm ḑisa cântăreţului George Coşbuc:

„Pământul ĕsta-i bun şi sfânt,
El ni-i şi leagân şi mormânt,
Cu al nostru sânge-i îngrăşat,
Cu a nóstre lacrimi e udat!"

Deci: nu trebe prădat, vindut, ci lucrat omenésce şi lăsat moştenire urmaşilor nostrii, precum moştenire ni la lăsat înaintaşii nostri.

Apoi, că ce sórte ajung pe cei ce-şi pradă locul, nu trebue sĕ spunem. Intrebaţi numai pe ḑileri dela restauraţiunile călilor ferate, cari n'au nici sĕrbători, cum de nu lucréză ei la câmp pământul, de âmblă pururea cu acele greutăţi mari în spate; întrebaţii şi veţi afla că cei mai mulţi au ajuns acésta sórte fiindcă ori ei or părinţii lor au vêndut locul avut şi cu el şi-au vêndut norocul. Acum sunt siliţi a lucra din greu, mult mai greu decât plugarii, că:

„Plugariul sătul de pâne
După muncă dórme bine,"

ear lor ori cât lucră, tot nu li s'adaug dóuĕ pe dóuĕ din munca lor, ca se pótă dormi odată linisciţi, că dóră drâptă e cânteca lor:

„Cine lucră la voşul, == (calea ferată).
Nu mai dă bani împrumut;
Tótă ḑiua-i la cubie,
Cólea séra nu-i nimic!"

Agricultura ca mijloc de vindecare.

Cam acum şepte-ḑeci de ani făcură medicii francesi Ferrus şi Mallon încercarea, de a ocupa în câmp cu agricultura pe bolnavii alienaţi (smintiţi) şi resultatul a fost minunat de bun. La micile posesiuni, ce le aveau la început, au tot adaus încet-încet pământ şi aşa au fundat prima colonie agronomică, Ferme-St-Ana, la Paris, căreia în scurt timp îi urmară altele.

Şi în institutele englese se pune mult pond la agricultură şi la fondarea de institute nouă vĕd de-şi apropriază posesiuni mari. In Germânia, institutele de nebuni vechi şi noue sunt provĕḑute cu colonii agronomice, aşa în Altscherbitz, în

Sacsonia, unde marea posesiune a unui cavaler e lucrată de nebuni. Resulta-tele sunt fórte mulţămitóre, atât cele financiare, cât şi cele sanitare.

Intre tóte ocupaţiunile, ce se pot da celor sminiţi, cele mai potrivite sunt agricultura şi grădinăritul.

Aceste ofer un loc de întâlnire, pe care curând se împacă tînér şi bètrân, inteligent şi necult; mişcarea corporală în aérul cel bun, care e legată strîns cu acéstă ocupaţiune, influinţéză în mod binefăcător asupra respiraţiunei şi circulaţiunea sângelui, dă corpului o bogată cantitate de acrimi, cari sunt atât de preţióse pentru viéţă în tóte direcţiunile.

Lucrul la câmp e un mijloc principal pentru delăturarea ideilor şi ḑisposiţiilor bolnăvicióse; regularitatea lucrărei este un mijloc de deprindere pentru hĕbĕuci şi idioţi.

Participarea la o lucrare, ce aduce folos, petrecerea în liber, consciinţa, că pentru susţinerea sa póte érăşi câştiga ceva, împrăştierea şi abaterea gândirei dela propria miseriă, influinţéză în gradul cel mai mare asupra spiritului, întărindu-i şi împuterindu-i şi corpul tot-odată. După ḑilele petrecute în liber la lucru, vine tîmpul somnului, care aflându-l obosit, îl petrece în dormire lină, şi-’i dă putere, pe când mai inainte îi aducea tortură. Cu nutrirea mai bună se deştéptă în ei érăşi pofta de viéţă, dorul de familiă şi de casa părăsită: tot atâtea motive pentru tractarea raţională a acéstor nenorociţi.

Pentru cei mai mulţi din nebunii nevindecabili, cari nici când nu se mai reîntorc la viéţa cetăţenéscă, e cea mai potrivită colonia agronomică. Reconvalescenţii şi cei ce se pot cura, rămân de regulă numai scurt timp în coloniă, deórece, vindecarea lor urméză acolo repede.

Rémânerea coloniştilor în colonie e de mare folos pentru viitor, deórece în coloniile mai bune se şi practică un mod mai raţional de agronomiă, progresele pe terenul agronomiei şi al grădinăritului se pun în praxă şi coloniştii sunt activi, iau parte la tóte.

Ce se ţiné de spesele recerute la fondarea şi susţinerea coloniilor, acele nu sunt mai mari, decât ale altor case de nebuni. Ar fi de dorit, ca aceste colonii, atât de binefăcătóre pentru alienaţi, şi cari sunt de o aşa mare însemnătate agronomică, sĕ se desvolte cât mai mult.

Aşa se spune într'o gazetă germană.

De unde ce vedem? – Vedem, că agronomia, agricultura, lucrarea pământului, care-i cea mai plăcută ocupaţiune a poporului nostru, e nu numai isvorul, care ne nutrésce trupul, ci ne împrospetéză şi sufletul. E lesne ḑeci de priceput, pentru ce poporul nostru nu se desbară cu una cu dóué de agronomiă, spre a îmbrăţişa alte ocupaţiuni, şi tot atât de lesne este de priceput, de ce poporul nostru în ascmenare cu numĕrul, dă cei mai puţini idioţi şi smintiţi de minte.

Ferice de cel ce póte se trăéscă din agronomiă, că este pururea în aérul cel liber al lui Dumneḑeu sfântul, care-l face sĕnătos şi trupesce şi sufletesce; plămânile lui sug aérul cel próspăĕt, paserile ceriului lui ii fac concertele cele minunate, roua dimineţii ingraşe vitele sale, plóia ceriului rodesce ţarinele sale, chiar neguri-le tómnei îi sunt lui spre folos, că face strugurii mai dulci şi mai mustoşi.

Dér, ca cineva se pótă trăi după agronomiă, trebue se aibă pămĕnt, vite de

muncă şi braţe sânătóse. Pământul se moştenesce, ori cumpĕră ; vitele se moştenesc, cumpĕră, ori se crésc, ér' braţele le avem dela Dumneḑeu. Dér, pămĕntul se póte instrăina prin vênḑare, vitele asemenea, ér' braţele se pot ruina înainte de vreme prin necumpĕt. Piêrḑend omul una din aceste trei, încétă de a fi agronom, şi nefericit este omul, care a fost deprins a lucra în ogorul lui, cu plugul şi cu capul lui, ér' pe urmă se vede lipsit de ogor, lipsit de plug, ori când îşi vede braţele neputincióse de a mai împlini aceste lucrări, după care trăesc toţi:

Impĕratul din palat,
Muncitorul dela sat,
Coconiţa dela bal,
Ţĕrăncuţa de pe mal.

Ca însĕ agronomul sĕ nu ajungă acéstă stare nefericită, trebue:

1. Sĕ fie moral şi muncitor:

„Rógă-te lui Domneḑeu,
Dér muncesce tot mereu.“

(E o ḑicală veche românéscă, bună şi fórte înţeleptă).

2. Sĕ fie cumpătat în tóte, chiar şi în lucru. Sĕ nu mănânce, nici sĕ bea peste mĕsură, nici sĕ se deprinḑă cu mâncări şi beuturi scumpe, că acele duc pe om la sapă de lemn. Ér' fiind necumpătat în lucru, îşi ruinéză sânĕtatea înainte de vreme.

3. Sĕ fie păstrător. E mai lesne a agonosi, decât a păstra!“ e o ḑicală veche şi adevĕrată. Póte cineva munci până sa îmbrânci pe brazdă, că de n'a sci ţiné şi păstra, tot nu va avé nimica, ba va duce chiar lipse.

Cine aruncà orbesce banii cei mici, aḑi 3 cruceri pe tutun, 6 cr. pe vinars, 1 cr. pe lemnuşe de aprins luleaua; acela aruncà pe ḑi o băncuţă (10 cr.), pe lună 3 fl., pe an 36 fl., în ḑece ani 360 fl., în 20 de ani 720.

Apoi omul nepăstrător vine adesea în lipsă de bani, şi când îl string curelele, îi ia de unde-i capĕtă şi cu ce condiţii îi capĕtă, după aceea urméză nĕcasuri, licitări de moşii, şi – din gazde, cerşitori.

E frumósă agronomia, frumósă şi cinstită, dér' trebue sĕ-o ţină omul cu amêndóuĕ mânile. Mai cu sémă în ḑiua de aḑi, din o mică greşelă póte omul fi scos din posesiune; fie că sĕ împrumută, fără rênd şi socotélă, fie că giréză (stă bun) pentru alţii, destul că lesne póte deveni din posesor şi agronom, un proletar nenorocit.

Se luăm pildă.

In vara trecută făcui o călătoriă prin Ardeal. Auḑisem şi cetisem multe despre bunul rênd, cc-l ţinu Saşii de acolo în purtarea economici, der' par' că nu-mi venea a crede. M'am dus ḑeci se vĕd cu ochii, ce-'i şi cum. Şi în adevĕr, n'are sĕ-mi pară în veci rĕu, că ce m'am dus. Ce-mi vĕḑură ochii, nu pot spune cu gura, cu atât mai greu pot a spune în scris tóte câte vĕḑui. Auḑuţi ómeni buni, minuni, nu alt-ceva, vede omul în satele săsesci. Crede omul că sunt târguri ori chiar cetăţi, der' nu sate, aşa sunt de frumóse şi de în rênd bun.

Casele tóte sunt de pétră ori de cărămidă, tóte acoperite cu ţigle, tóte cu uşi şi ferestre mari zugrăvite, tóte tinciuite şi văpsite, acurat ca cele din oraşe. Apoi

şurile lor, grajdurile lor, curţile lor! Se mai ai doi ochi sc te uiţi la ele! Ér' uliţile, tóte pardosite cu pétră şi dinaintea fiă-cărei casă, în spre uliţă, tot pomi buni, altoiţi, frumoşi.

Era pe la Sântă-Mărie când fusciŭ p'acolo. Pomii toţi erau încărcaţi de póme, der' credeţi, că cuteza cine-va se ia vre-o pómă de pe ei? Feri Dómne! Stau aşa încărcaţi, de-alungul drumului ţĕrii, der' nimeni nu-i bântue, nimeni nu strică o crângă cât de mică.

D'apoi grădinile lor? Adevărate raiuri pământesci! Pline sunt Dómne, de pomi roditori de tot| soiul, unul mai bun decât altul! Ér' câmpurile lor sunt lucrate cu mai mare îngrijire, decât la noi straturile de legume, ori cele de flori. In adevĕr, m'am minunat, de ce-mi vĕḑură ceşti doi ochi! Şi m'am intrebat, cum de ómenii acéstia au atâta bunătate? Şi un pretin bun al meu din acele părţi imi spuse aşa:

Saşii stau bine, şi sunt vrednici se le dea Dumneḑeu bunătate, că sunt aşa, după cum ar trebui se fiă ori-ce om de omeniă. Ei sunt în Ardeal numai o mână de ómeni, dar' în casa lor, în biserica lor, nu sufer altă limbă, decât a lor cea săsâscă. Ei fiind puţinei în Ardeal şi fiind ocoliţi de Români, toţi sunt siliţi a înveţa limba românéscă, care mai bine, care mai rĕu, der' pe a lor nu o lasă de dragul nici unei limbi din lume.

Apoi, pământul, care-l au în stăpânire, nu numai, că nu-l vênd, precum fac Românii şi Ungurii din Ardeal, ci îl lucréză cu cea mai mare sîrguinţă. După aceea, ei au pómeturi, cari nu se răresc, ci pe ḑi ce merg se tot imulţesc. Când nu au de lucru la câmp, atunci fac bani. Cutrieră tóte têrgurile Ardealului cu póme, cu cépă şi cu verḑeţuri. Grâul şi cucuruzul nu sunt siliţi se-l vêndă ori are preţ, ori nu are, că-şi acoper nevoile din póme şi legume. Vite ţinu puţine, dér soiŭ bun, soiŭ frumós, soiŭ scump.

Apoi, banii ce-'i adună, nu-i dau Jidanului pe holercă, ci-şi acoper cu ei dările (biruile) şi ce le întrece, pun bine. După aceea, ei nu fac o casă ori şură numai atunci, când îl arde de deget, când cea veche cade pe ei; fiă-care Sas are adunată grămadă de pétră în curtea lui, ori la pórta lui. Şi ajungă-l ori ce necas, pétra aceea nu o vinde, ci, când numai póte, mai aduce se fiă grămadă şi mai mare. Ér' décă întrebi pe Sas, că de ce adună el atâta piétră, că dóra are casă destul de frumósă, el îţi rĕspunde liniscit: „Décă, veḑi, veşine, primarul şi-a făcut şi gard de piétră şi uite al meu e numai de scânduri, ori: creḑi, veşine, casa încă-'i jósă, trebue se o ridic cu vr'un metru de zid, se fiă ca a cantorului."

Aşa Sasul adună, adună, dér nu risipesce, de aceea are mai mult decât celelalte neamuri din Ardeal. El ţiné mórtiş la portul lui, la datinele lui, la limba lui; lucréză numai la măestrii din neamul lui, se însóră numai cu fete din neamul lui, ca se nu-'şi pângăréscă limba şi legea şi se nu-'şi corcéscă obiceiurile şi portul.

Vĕḑêndu-le acestea mi-am ḑis: étă un popor vrednic! Óre ajuta-va Dumneḑeu când-va şi neamului nostru se fiă în starea, în care-'s Saşii din Ardeal?

In satele lor, cari sunt ca nisce têrguri, cele mai frumóse şi mai pómpose clădiri sunt bisericele şi şcólele. Preoţii lor sunt ómenii cei mai învĕţaţi şi totodată economii cei mai buni. Glasul lor îl ascultă poporul, căci ci nu ḑic: „faceţi," ci ḑic: „se facem." Şcolele lor iérna, véra sunt pline de şcolari. Nici un Sas nu âmblă cu jalbă sé-şi scótă copilul dela Şcolă. De când copilul Sasului e de şése ani, e tot în şcolă până e de 12 ani, ér' dela 12–14 în tótă ḑiua un ceàs de diminéţa.

Aşa Sasul, unul ca unul, scie carte, âmblă la biserică cu cartea de rugăciuni şi de cântări, îşi cetesce singur cărticica de bir, vede ce i-a însemnat colectorul, pricepe de-'i însémnă bine ori ba. De iau pe copilul Sasului cătană, nu e códa companiei. Ér' Sasul care are mai mulţi fecioraşi, nu-i lasă se stee toţi clac pe grămadă la córnele plugului, mai dă din ci şi pe la şcóle înalte şi pe la măestrii. Aşa, că moşiile lor nu se împărţesc ca ale nóstre. Cel ce rêmâne la economie îşi plătesce fraţii cu bani de pe moşiă. De accea e bine la Saşi, căci tóte le fac cu socotélă. Apoi şi feciorii de Sas, cari învaţă carte, ori cari se fac negustori şi măestri, nu iau fete de alt neam, numai tot fete de Sas, ca intre ci se rĕmână tot legea şi limba săséscă, obiceiurile şi datinele săsesci.

Mai ceva: Nici chiar musicanţi nu au ei strĕini, ţigani bună óră, cum au celelalte popore din Ardeal. Nu, Saşii au musica lor. In fiă-care sat este cantor, care învéţă tineretul a face musică, a ḑice în trompete şi clarinete, şi în fel şi fel de instrumente. Aşa fiind lucrul, banul Sasului în veci nu merge în mâni strĕine, tot între ei se învêrte, pe lângă ce şi alte némuri mai dau Saşilor bani pe póme, pe vin, pe cépă, usturoi, sfecle, verḑeturi...

Dela Saşii din Ardeal am pute mult învĕţa şi noi, cu deosebire: cinstirea legei şi limbei, hărniciă şi cruţare. Prin acestea am ajunge la avere, er' fiind avuţi de bună sémă am fi mai luaţi în sémă decât aḑi, când cei mulţi numai avuţi nu ne putem numi. Că, ḑică cine ce-'i place, dér': *„Sacul gol – nu stă sus, se rĕstórnă*"; aşa şi omul sĕrac sĕ rĕstórnă, face loc celui bogat, ce stă sus; aşa şi poporul sĕrac, face loc celui bogat. Acésta-i legea firei; ori ne place, ori ba, firea nu-'şi schimbă legile de dragul nimărui.

Dela Saşii din Ardeal au învĕţat multe şi Românii, cari sunt vecini cu ei şi ar fi putut învĕţa toţi Românii de-acolo, numai cât sórtea Românilor ardeleni au fost mult mai vitregă, decât a Saşilor. Fără acum sunt şi ei liberi, nu mai slujesc la boeri, sunt stăpâni peste moşiórele lor şi mulţi şi înaintéză în învĕţături, în măestrii şi în avere. E greu însĕ pentru ei, că au puţin pământ şi Jidanii au prins rădécini prea adênci între ei. Numai munca şi cruţarea împreunate cu înţelepciunea şi darul lui Dumneḑeu îi póte scóte la liman, der' fără aceste, putere omenéscă nu este sé-i ţină sus, precum ar trĕbui se stea. Că ḑice ḑicala: „Ajută-te şi Dumneḑeu încă-ţi va ajuta".

Se ne ajutăm ḑeci noi pe noi, se ne oţelim puterile tóte, se luăm pilde bune dela strĕinii, cari sciu mai bine meşteşugul traiului decât noi! Cu deosebire se luăm pildă dela Saşii din Ardeal, cari încă sunt economi dar' economi cu pricepere, muncitori şi cruţători! Când fiă-care econom român va fi ca cel sas, atunci v'om pute ḑice, că suntem stăpâni în ţéra nóstră, stăpâni peste sórtea nóstră. Dér' ca se fim stăpâni, trebue se muncim cu capul şi cu braţele şi trebue se scim bine păstra ca Saşii.

Dumneḑeu e bun şi milostiv cu cei buni.

Lelea Nastasia rămăsese de bărbat cu cinci copil, în cap de iarnă, fără scut, fără sprijin, fără ajutor şi cu prea puţine mijlóce de traiŭ. Fie iertatul zăcusă în bólă sacă vre-o trei ani de ḑile, ér' aḑi tómnă târḑiu, când cade frunḑa căḑu şi el pradă

bólei sale.

Până fusese el sânătós, avusese cele de lipsă, că era om harnic şi cruţător; póte că hărnicia l'a şi băgat în grópă înainte de vreme. Dar' după ce cĕḑu la pat, tóte-i mergéu întors; pămĕnturile i-sĕ lucrau ca de clacă, fênul i-sĕ făcea ca fênul nâcĕjitului, vitele-i erau ca vitele fără stăpân. Aşa, din ḑi în ḑi, cu cât créscea bóla lui cea sacă, cu atâta créscea şi sĕrăcia lui cea sacă.

Biata lelea Nastasia vindea, ce avea, sĕ facă bani de lecuri şi de mâncăruşă bună la cel boleac, dóră l'a vedea ér' în picióre. Aşa vindù mai întâi un viţel de sub vacă, şi vaca-i stĕrpi; apoi vindù şi celalalt viţel, de sub cealaltă vacă, şi stĕrpi şi acea. După aceea vindù o vacă, şi mai în urmă vindù şi pe ceealaltă, apoi nu mai avu ce vinde, că le gătase pe tóte. Aşa, când rĕmasă vĕduvă, avea numai pe cei cinci copii şi nesce gălicióre. De acelea avea cu soţie, că ele se ţinu preste véră cu nimica tótă, când ai grădină mare, cum era şi a ei.

Intr'o séră şedea lelea Nastasia cu copii la foc şi mânca baraboi săraţi cu pâne şi cu ceapă că era în sĕptămâna din tâie în postul Crăciunului. Fersese o ólă mare, că le plăceau bine, dar' de astă dată nici jumĕtate nu i-au mâncat.

–– Da amu, cu care au rĕmas, ce v'om face, că rĕci nu sunt aşa buni? întrebă copilaşul cel mai mărişor, care putea fi ca de nóue-ḑece ani.

–– I-a da mama la găini, că găinile-i mânâncă, respunsă Todosia, o copiliţă ca de patru ani.

–– Ba scii ce, mamă, – ḑise éră fecioraşul cel mai mărişor – sĕ vinḑi d-ta câteva găini şi se cumpĕri un purcel, acela sciu c'ar trăi bine cu ce rămâne de noi.

–– Ba sĕ cumpere mama atâţa porcei, câţi suntem noi în casă, ḑise alt copil, cel de şese ani.

–– Da câţi suntem în casă? én' sĕ vĕd scii sfătosule? – întrebă ér' cel mai mare din fraţi, ér' Teofil începu:

–– D'apoi eu – unu, mama – doi, Mărinca – trei, Tóder – patru, Florica – cinci, tu, Pĕtruţ şese... aşa mamă că suntem şese?

–– Şese, puiul mamii, răspunse lelea Nastasia, care numai cu o urechiă asculta povestile copiilor, ér' gândul îi era la nĕcazurile ei.

–– Scii ce mamă, ḑisĕ ér'Teofil cel de şese ani; scii ce mamă: se vinḑi d-ta şese găini şi pe cele se cumpĕră şese purcel mici, ar' trăi aci-n casă cu noi şi pe Pasel am avé 6 porci mari, apoi i-ai vinde şi ai cumpĕra pe ei vacă cu lapte şi cu viţel.

–– Taci mutule – îi dă Tóder ca mai înţelept – taci mutule, cum poţi tu cumpĕra pe şese găini şese purcei? Dóră purceii-s mai scumpi, aşa mamă?

–– Aşa dragul mamii.

–– P'apoi mamă, ḑise Florica, vinde dară cocoşul, că pe el sciu că poţi cumpĕra doi purcei.

–– Aşa! îi dă Mărinea, sĕ vândă cocoşul, apoi cine se grijéscă de găini, cine sĕ cânte colo-'n pod, când se zăresce de ḑiuă? Ba, cocoşul nu li-i da, aşa mamă?

–– Aşa draga mamii.

–– Veḑi că cocoşu-i rău, mamă, că sare după mine, când vreu se pun mâna pe vre o găină... ḑisĕ Florica plângând, că sfatul ei nu este bun.

Lelea Nastasia asculta la sfatul copiilor, dar' prin minte sĕ frămênta cu un plan, eşit vei bine din sfatul copiilor. – Dar' sĕ vind eu ḑece găini – îşi ḑicea ca – şi sĕ cumpĕr o purcică, te miri; dar' de m'aş alege din ca cu ceva mai mult decât din

găini; că bune-s ele şi găinile, că fac óuĕ şi le mâncăm şi mai şi vindem, dar' dintr'o purcică, de are omul noroc, tot mai bine se póte apuca la ceva? apoi o purcică nici nu mâncă cât ḑece găini, şi amu-s bucatele scumpe; ea mai trăesce şi cu tăriţe, ér' colo din făurar mai şi pasce pe cele şanţuri şi prin grădini.

Nu trecură dóră dóue-trei ḑile şi nimeri în sat un jidan cu o căruţă c'un cal şi în căruţă un coteţ mare de leţuri, coteţ pentru găini. Tot mergea pe drum 10–15 paşi, şi ér' opria calul şi striga:

Auḑuţi: Anisie, Todosie, Marie,

Ană, Ileană, Susană,

Irină, Marină, Frăsină.... aduceţi găini şi cocoşi, că le plătesc cu bani groşi, tótă găina – corona şi cocoşu – taleru!

Copii alergau după căruţă şi cercau sĕ ḑică şi ci ca jidanul, ér' muierile-i vindeau, care pui, care găini, care cocoşi, cum sĕ potéu învoi.

Când era jidanul pe lângă casa lelei Nastasia, eşi şi ea până-n drum sĕ védă, cum plătesce jidanul găinile.

–– Cum plătesci, jupâne, giâinile ?

–– D'apoi cum îs şi găinile, én' sĕ vĕd câte ai de dat şi cât sunt de grele?

–– Am de dat vre-o dóuăsprĕḑece şi-s bune, grele.

–– Atunci cu atât e mai bine, capeţi o grămadă de bani pe ele. Hai se le vedem.

Şi întrară în tindă, şi lelea Nastasia aruncà grăunţe pe jos şi numai de câteva ori strigă: pi-pi-pi! pi, mama, pi-pi-pi! şi găinile-i umplură tinda, că avea dóră până-n dóuĕ ḑeci, de nu mai multe, şi numai decăt prinse dóuăsprĕḑece, care-i erau de dat, care adeca ouase un rênd de óuĕ, şi, care găină cum o prindea, o lega de picióre şi-o punea în casă. Jidanul sĕ uită mulţămit, că capĕtă dintr'un loc găini multe şi grele, că el era legat cu un ospătĕr din oraş sĕ-i ducă galiţe câte-i trĕbuesc pentru ospătĕrie. Veḑi bine, avea şi el câştig din aceca afacere, că el cumpĕra galiţile pe chibsuite, cum puté, ér' la ospătĕriă i-sĕ plătiau după cât erau de grele.

–– Aceste dóuăsprĕḑece-mi sunt de dat, ḑise lelea Nastasia, de ni-om pute ajunge din preţ; de unde nu – nu-i nici o supĕrare, le desleu şi le dau drumul. Ce-mi dai pe aceste dóuăsprĕḑece găini grase?

–– Aşa! grase nu sunt, lele, fără noa! cum îs, mai grase de o camdată nu sĕ pot face. Îţi dau pe ele 12 cor., pre cum am vestit şi din drum.

–– Că aşa nu le dau; din 80 de griţari nu dau găina.

–– Nu aşa, lele, cât se-'ţi dau pe tóte?

–– Ţi-am spus, de fiecure găină 80 de griţari.

–– Cât face aceea?

–– Cât sĕ facă! Scii d.-ta mai bine decât mine; de 12 ori tot câte 8 puişori fac odată 80 de puişori, apoi 16 puişori, adeca 9 fl. şi 60 de griţari.

–– Că atâta nu dau, fără de vrei îi dau pe tóte 7 fl. fiind că-s dintr'un loc mulţişóre şi nu am sĕ-mi bat cea gură pentru fiecare găină deosebit.

–– Aşa nu le dau, fără, de vrei, dă-mi 9 f1. şi 1 cor. şi n'a-ţi găinile; de unde nu, le desleg şi le slobod afară.

Jidanul mai luà odată găinile în mână tot una de una, le cumpănia şi le judeca *ştroncănind* ceva încet în limba lui, ér' copii sĕ uitau spăriaţi la el, că óre duce a găinile şi dau-a mânesa bani pe ele?

După ce le judecă pe tóte înc'odată, mai întrebă pe lelea Nastasia: Cu cât le

laşi? Spune-mi vorbă lămurită, nu mĕ ţinea, că ia muerile mĕ ascéptă la căruţă. La 9 fl. nu te fure firea, că atâta nu dau pe ele, fără 8 fl|. de vrei, îl dau, tot atâta-i.

–– Nu sĕ póte.

–– Dar' cu 8 fl. şi 1 corónă!

–– Nóuĕ şi o corónă.

–– Auḑi, nevastă, 8 fl. şi o corónă, de-ţi dau mai mult se-mi ḑici om de nimică.

–– Da de ce se-'ţi ḑie om de nimică, că tîrgul n'are supĕrare; d-ta esci om de omenie, că omenesce mĕ-'mbii, dar' eu cu atâta nu le pot da, fără... oiŭ mai ḑice o vorbă: 9 fl. şi 40 de griţari, dar' de acolo nu mai las nimic.

–– Ei! ba laşi de 'ţi-e de dat. Ori vrei d-ta ca cu se nu am câştig în ele? Numa-'n zădar se-mi bat gura şi se-mi omor vremea, âmblând pe sate? Le dai d-ta cu 8 fl. şi 1 corónă de ai lipsă de bani, de nu – sânătate bună!

–– Sânătate bună!

–– Şi nu le dai?

–– Aşa nu!

–– Dar' cu 8 fl. şi 80 cr.?

–– Nu sĕ póte!

— Cu 9 fl. în capĕt încă nu le dai? Gândescete bine, că de dau mai mult, sĕ latru ca cânele cel ce latră colo afară.

–– Amu... trécă ducă-să; numĕră banii şi du-ţi găinile.

Şi numĕră jidanul 18 coróne pe mésă pentru cele 12 găini şi lelea Nastasia-i ajută de-şi dusĕ găinile pân' la căruţă, unde le deslegà de pecióre şi le slobodi între celelalte din coteţul jidanului.

După ce veni ér' în casă mai numĕră odală banii şi-'şi făcu socotélă aşa: In 18 coróne sunt 9 fl.; pe ei pot cumpĕra doi pureci mici ori unul mai mărişor; óre cum ar fi mai bine ? De cumpĕr doi, vor mânca mai bine decât unul singur şi nu le-a fi urît şi colo-'n tindă dóră nu le-a fi frig; dar' doi mânâncă mai mult decât unu şi mici fiind, le trebue grijă mai multă şi mâncăruşă mai bună. Mai bine cumpĕr unu şi bun, că de am noroc dela D.- ḑeu, din el mĕ pot alege cu ceva.

Aşa-şi făcea de lege lelea Nastasia.

Asta era într'o luni. Miercur e têrg de sĕptĕmână, adeca mărturie, în oraşul vecin. Lelea Nastasia sĕ scólă de deminéţă, face de mâncare la copii, sĕ schimbă frumós, dă în grijă la copii se sĕ pórte bine, că apoi le aduce turtiţe, ḑice un Dómne ajută-mi, şi plecă.

Pân' la têrg a mers cu alţi ómeni dela ei sfătuindu-se de nĕcasurile lumii, şi colo pe prâuzul cel bun era în têrg. Mulţime de cumpĕrători de porci sĕ nimeriră în miercurea aceea şi biata lelea Nastasia era ingrijată că vor fi scumpi porcii. Şi erau în focul vênăt de scumpi; că pureci dela ţiţă nu puteai cumpĕra din 6 fl. unul, de erau ceşi cevaşi frumoşi. Cercă ici, cêrcă din colo, nu era modru sĕ se pótă apropiă sĕ-şi cumpere ceva. – Mi-am vîndut găinuţele, sĕ gândea ea – şi nu mi-oiù putea luá o hâră de porc şi banii mi s'or face *terea-perea.* Mai bine mĕ lăsam cu găinuţele, că dela ele aveam baremi óuĕ, de-mi puteam cumpĕra lumină-'n casă şi mai ferbiam în dulce la cei amăriţi de copii. Era nĕcăjită lelea Nastasia. Dar' când era mai spre spartul târgului dă cu ochii de o scrófă mare, cât un urs, dar' slabă, de i se vedeau tóte ósele, cum era pĕrul bătut de hîră şi de nĕcaz şi lipit de piele. Ciofotea o mână de ovĕs, ce-'i aruncase un moşnég din desagă. Sĕ uită lelea Nastasia la scrófă ; de

mirare era mare, dar’ slabă rĕu şi cârceiată de spinare, de sta cu tuspatru piciórele p'un griţar – cum e ḑicala. Nimenea nu întreba pe bietul moşnég, de ce o a adus în têrg, gândiai că-’i cu pĕr de lup, că toţi o ocoliau şi treceau mai departe. Lelea Nastasia sĕ tot uită la ea, se védă, nu cumva-i bolnavă, ori ce-i, de-’i aşa slabă? Auḑise ea din bètrâni, *că pânã ţiné porcul códa sfredel, sĕ nu te temi că i-ar fi ceva*. Şi hirósa de scrófă ţinea códa sfredel!

–– Cât ceri pe scrófă, moşule?

–– Că nu ţi-oi cere mult, numai ḑece fl.; e fel bun, nevastă, numai cât e slabă că o-au supt purceii; dóuăsprĕḑece a avut şi numai acum i-am vîndut, că o mai omoria.

–– Óre nu-i boleacă, moşule?

–– Câtă bólă-i în ea, atâta sĕ fie-'n ósele mele, draga moşului ; numai e slabă de suptă şi de flămânḑită, că n'am fost stăpân de ea, n’am avut cu ce o ţinea cum se cade.

–– D'apoi uite, moşule, se sciu că-’i cum ḑici, ţi-aş da pe ca 8 fl., numai rogu-te, de-’i bolnavă, nu-ţi face dumnitale pĕcate şi mie pagubă.

–– Că ḑeu nu-i bolnavă, dară cu 8 fl. nu poţi nici d-ta pofti se-’ţi dau o scrófă, cât o junincă. Veḑi d-ta, că cu 8 fl. de abia iai un purcel de-’i ce-şi cevaş bunişór.

–– Dar’ cu cât o dai?

–– Am spus, cu 10 fl.

–– Aceea vorbă am mai auḑit’o odată, dar’ spune-mi altă vorbă.

–– Apoi d-ta cât dai?

–– Opt fl. şi 20 de griţari.

–– Ba 9 fl. şi 50.

— Ba 8 şi 50.

–– Că aşa nu o pot da.

–– Apoi nici eu nu pot da mai mult, că mai mult nici nu am.

Cu aceste vorbe lelea Nastasia dă se mérgă, dar’ moşnégul o oprésce: tu nevastă, tu fugi de noroc, hai înapoi se facem têrg, că ḑeu nu ţi-a părea rĕu.

–– Dă nóué-‘n capăt, şi se ai noroc.

Un om dela ei, îl tot făcea cu capul la lelea Nastasia se nu facă têrg cu moşnégul, dar’ ea nu sĕ nădăia. In urmă o trase de suman la o parte şi-’i ḑise încet: Tu Nastasie, tu ai grijă pe ce-ţi dai banii, că eu mĕ tem că scrófa aceea nu-i sânătósă.

Moşnégul vĕḑu ce-’i şi cum şi se apropie de ei şi-’i ḑise aşa: Tu nevastă, tu nu te uita la ce-ţi spun ómenii, hai se facem noi têrg, şi dacă până de aḑi în dóué septămâni nu ţi-a plăcea scrófa, de-’i vedea că dóră nu mânâncă, ori simţi că are ceva bólă, eu îţi dau bani omenesce ‘napoi şi îmi iau scrófa. Bine ḑic?

–– Bine, moşule, ḑise lelea Nastasie, mai mult de 8 fl. 50 cr. nu-ţi dau pee a, că nu face şi nici n’am de unde; apoi, ori am noroc pe ea, ori pagubă, eu nu te mai cerc de bani; cum mi-a fi scrisă şi împărţită, aşa va fi; atâta dau, dar’ mai mult nu.

–– Noa adă mâna!

Şi au dat mâna învălită în suman, că mâna gólă nu-i cu noroc, şi têrgul fu gata.

–– Se ai noroc la scrófă!

–– Şi d-ta la bani!

Satul lelei Nastasia nu e sat mare, stă numai din vr’o 40 de fumuri, de aceea-i şi ḑic “Mica,“ unde-i sat mic. Fiind aşa, nu-i mirare că pe séră tot satul sciá că lelea

Nastasie pe găini şi-a cumpărat o scrófă mare cât un urs. Bun têrg a făcut ea, ḑiceau uni, când auḑiră vestea; dar' cei mai mulţi, cari din întémplare vĕdură scrófu cât e de slabă, dau numai din cap şi în faţa ei şi ḑiceau: se ai noroc la ea, că-'i mare! Ér după ce se depărtau îşi ḑiceau: Nu mi-aş fi dat ḑeu cu banii pe ea, mai bine-i beam, că-'i prea scump un ciur cu 8 fl. 50 cr. Vedeţi dvóstră, ci preţuiau numai pielea de ciur.

Dar' una gândesce omul şi alta dă Domnul. După ce ajunse scrófa acasă şi căpătă minteni-minteni *hîlbuţe* calde, mai câte o mână de grăunţe, mai baraboi fierţi, şi după ce în tindă pe ascernut bun de paie nu-i era frig, începŭ încet pe-'ncetul a se întinde. Ba după câteva ḑile prinse lelea Nastasia a o ţĕsăla şi a o unge ici cólea cu unsóre de porc şi cu oleu de simburi sărat până sĕ curăţi de tóte nĕcazurile. Preste vre-o 6 sĕptămâni nu mai era de a-o cunósce, tot lăpădase de pe ea pĕrul cu hîră cu tot şi era ca unsă. Preste ḑi mai âmbla şi pe afară, mai eşia şi la drum şi alerga cu alţi porci până afară din sat pe cele şanţuri. Ér când fu la St. George era cât o junincă de mare şi-'i era fólele pe pământ, şi cólea pe la Ispas dărui pe lelea Nastasia cu 10 purcei, unul mai mândru şi mai grăsuc decât altul.

— Acum o du-'n têrg şi o vinde – îi ḑise un vecin – că tu nu esei harnică se o hrănesci cum ar ascepta ea şi cu atâta potop de purcei ce are, ér va slăbi. Bucatele-s scumpe, chiar de le ai, nu i le poti da ei. Vinde-o şi-'ţi cumpĕră o vacă, că iarbă este destulă pe câmp şi cine se âmble după ea încă ai.

Aşa şi făcu lelea Nastasia, o duse-n têrg şi de loc o vindù cu 65 fl., ba încă n'a sciut'o vinde, că şi 70 fl. cĕpĕta pe ea, că-n tot têrgul nu mai fu atunci o scrófă aşa mare şi frumósă cu atâţa purcelaşi grăsuţi. Drept şi mai drept că un măscuraş şi o purcelucă şi-a oprit lelea Nastasia, purcelaşul se-l aibă de Crăciun şi purceluca se o ţină de sĕminţă. Şi fiind-că scrófa o vênduse la preotul din satul vecin, se învoi ca se lase şi pe acei doi purcelaşi la scrófă până vor fi de 6 sĕptămâni, se pótă mânca ori ce.

Numai decât şi cumpĕră lelea Nastasia cu 52 fl. o vacă de munte, o ciutucă galbină, cu o viţălucă ca péna corbului de négră, şi pe banii ce-'i întrecură cumpĕră cucuruz.

— Mulţam Dómne, ḑise acum lelea Nastasia, numai de ar da Dumneḑeu sĕ fie ceşi-cevasi bunişóră de lapte, că mălai de mămăligă încă am; apoi până are Românul mămăligă cu lapte, nu se plânge de fóme.

Şi văcuţa fu bună de lapte; casa lelei Nastasia fu mângăiată, copii sătui, şi da laudă lui Dumneḑeu. – Când venia fecioraşul cel mai mare cu vaca din câmp, ceilalţi stau ca cucii pe lângă ea, pân' o mulgea mă-sa. Ér când măsa le da lapte se mânânce, totdéuna ḑicea Florica cea sfătosă:

–– Noi mâncăm lapte de găină, aşa mamă?

–– Ba lapte de vacă, îl respundea frăţiorul Pĕtruţ, aşa mamă ?

–– Aşa dragul mamii.

Ér copilaşul cel mai mărişor sta pe gânduri şi numai începea într'un târḑiu: Vai, mamă, mare-i puterea lui Dḑeu sfântul; acu-i anul pe asta vreme nu aveam decât câteva găini, şi amu, uite, din ele avem vacă cu viţel, un hămbar de mălai, doi purcei, şi ograda tot plină ni-i de găini.

–– Da, dragii mamii, Dḑeu e bun şi milostiv, drăguţul de El, ne dă cât nu suntem vrednici, dar' şi noi suntem dĕtori a-i mulţămi şi a face bine cu cei mai nĕcăjiţi

decât noi, că de nu – cum ni-a dat, aşa ne póte şi lua Sfinţia S'a binele şi dulcéţa din casă.

Buhaiul.

Badea Tóder dela noi din sat e unul din ómenii cei mai cuminte şi sîrguinţioşi; avé cu tóte acestea nu prea are noroc. Odată boln el, altădată muierea lui, mai apoi are o pagubă în vite, de altă-dată nu-i rodesce ţarina, şi tot nĕcasuri peste nĕcasuri dau de bietul creştin. Dér' cu multă zólă şi cruţare tot nu se dă rĕului; face cum póte şi dator la nime nu este, numai la împĕratul cu darea şi la Dumneḑeu cu sufletul. Inainte însĕ nu merge, dér' nu merge nici decât.

Sc luase pe gânduri bietul om, dér' n'avea ce face. Unii ómeni îl povăţuiau sĕ-şi mute casa din locul acela, că-'i loc fără noroc; alţii-l sfătuiau, că nici grajdu nu-i în loc bun. Ar trĕbui mutat şi acela. Dér bunul creştin le rĕspundea oftând: tot pământul e al lui Dumneḑeu sfântul, ori unde mi-aşi muta olatele, tot dinaintea feţii Sfiinţiei sale nu mĕ pot ascunde; te miri, ori pentru pĕcatele mele, ori pentru ale pĕrinţilor mei, mĕ cêrcă Sfiinţia Sa aşa. Fără am nădejde în Sfinţia sa, că va da ḑile şi mai bune pentru mine, de voiŭ fi vrednic.

Sunt vre-o 5 ani, de când sec ivi între vite o bólă cumplită. Badea Tóder avea atunci doi bouleni suri, buni boi şi tari şi mai avea şi o vacă de lapte, bètrână şi ciungă de un corn, altcum fórte bună de lapte. Şi dă Dumneḑeu, că zăceau vitele ómenilor polog – polog, şi se bolnăviră şi boii badii Tóder şi crepară unul după altul. In patru ḑile a fost fără boi, nici pieile nu lăsară domnii se le iée de pe ei, ci-i îngropă aşa cu piei cu tot, colo în fundul grădinii. Acum rĕmase numai cu vaca cea ciungă. Dér nu se supĕră din cale afară: „Domnul mi-a dat, Domnul mi-a luat, fiă numele Domnului binecuvântat." De-oiŭ fi vrednic, ér mi-a da Dumneḑeu boi, de unde nu, şi văcuţa asta mi-a lua-o.

Şi dete Dumneḑeu, că vaca nu i-se bolnăvi, scăpà cu ea. Dér' cu ce se-şi lucreze? Il povăţuiau ómenii se iée bani împrumut şi se-şi cumpere alţi boi. Dér' el se gândi aşa: banii băgaţi în vite pot aduce frumóse dobânde, de ai noroc, dér cum eu sunt omul fără noroc, nu pot imprumuta bani, ca sĕ-mi cumpĕr pe ei vite, că vita aḑi o ai, mâne poţi se nu o mai ai, ér' tu rămâi cu datoria în grumazi, şi trebue se vinḑi un ogor ca se scapi de ea. Deci bani împrumut nu iau. Voi ţiné vaca asta bine, m'a ţiné de lapte, ér' nutreţul întrecător loiŭ vinde şi mi-oiŭ plăti pluguri sĕ-mi are, şi carĕ sĕ-mi aducă agonisita de pe câmp şi lemnuşele din pădure. Apoi, de va da Dumneḑeu sĕ se schimbe norocul meu în spre mai bine, din văcuţa asta peste câţi-va ani de ḑile pot avé ograda plină de vite; de unde nu, fiă mila Domnului, cel puţin nu voiŭ avé de ujurat după bani. Că chiar amu, cum au perit multe vite de bólă, cum bucate a dat Dumneḑeu de sunt destule şi fênul e mai de pomană, vitele sunt foc de scumpe, de nici cu 200 fl. nu-mi pot lua doi bouleni buni de muncă. Apoi, chiar sĕ ḑicem, că cu 200 fl. i-aşi pute lua, dér' unde sunt sutele? Sĕ ujurez după ele? –– Ba io nu!

Aşa rĕmase badea Tóder numai cu vaca cea bètrână ciungă de un corn. O ţinu bine, că nutreţ adunase, cât şi pentru patru vite ar' fi fost de-ajuns. Şi dete Dumneḑeu de ciunga lui fĕtă colo în sĕptĕmâna albă un bouţ lung şi mare şi înholbat, de gândeai, că-'i de dóuĕ luni atunci, când l'a fĕtat.

De lapte era bună ciunga, şi badea Tóder nu trăgea laptele, decât numai care rêmânea de viţel, şi tot ducea donicióră plină în casă la copii. Şi créscea viţelul ca din poveste.

Când veni vremea aratului, unui vecin i-a dat un car de fên ca sĕ-i facă 5 ḑile de plug, altuia un pup de strujeni sé-i grape într'o ḑi, altuia îi dete nisce otavă sĕ-i facă la vară ogor pentru grâu; şi aşa, îşi arà locul dând pe la vecini fân, şi tot îi mai întrecŭ fên de vêndu şi pe bani, se-şi plătéscă dările şi alte nevoi. Peste vară ţinu pe iunga acasă, o nutria cu luţernă verde şi era frumósă şi lăptósă, cum nu mai fusese nică-odată. Viţelul crescea ca din poveste.

–– Mĕ, Tódere, ḑice odată unchiu-so – mé, tu faci rĕu, că ţii atâta vreme viţelul nejugănit, că face sânge mult şi póte sĕ piară când li-i jugăni.

–– Că m'am gândit, unchiule, nici sĕ nu-l jugănesc, îl las taur, că prea e lung şi drept şi uite ce grumaḑi are, de-'i bat bărbiile la genunchi. Dér de-oiŭ avé noroc de el sĕ-l dau când va îi de un an cu vre-o 60 fl. şi sĕ-mi mai inciripez o văcuţă lângă ciunga!

–– Ba tu jugănesce bouţul, mĕ Tódere, că colo la iarnă, când-a'nţerca vaca, tu-l poţi vinde cu vre-o 35 fl. şi-'ţi iai o junincuţă, care vacă s'a face. Dér' de-l laşi taur, póte sĕ ia vr'un nĕrav sĕ 'mpunsă şi li-i da pe nimica tótă de belit. Apoi, afară de aceea, taurii nu se cércă până sunt de doi ani, de-'i póte omul mâna la ciurdă între vaci.

–– Că nu-l jugănesc, unchiule, ce va fi, aceca va fi, că prea este frumós din cale-afară şi-'i blând ca un miel.

Vestea sĕ lăţi prin sat, că badea Tóder ţiné viţelul nejugănit, îl lasă taur.

Un posnaş, ce fusese la lucru în România, le spune, că p'acolo la taur îi ḑic buhaiŭ. Cine-l aude rîde, ér' lui badea Tóder din minuta accea numai în faţă-i ḑiceau Toder, altcum tot buhaiŭ. Nici nu le venea lor la socotélă, ca sĕ ţină cineva la ei în sat tăureanc de mic. Ei erau învĕţaţi aşa, că primarul cumpĕra în tot anul câte doi tauri din têrg. De se întêmpla, că unul sĕ fiă impungĕtor, ori că nu mai era bun de prăsilă, îl junghiau, împărţiau carnea între ómeni, ér' din venitul satului cumpĕrau alt taur. Aşa se apucase şi aşa ţineau morţiş. Ei sciau, că domnii cei mari, boerii, cresc tăurenci de viţă bună şi-'i vênd pe la sate. Dér sĕ fi créscut careva din ei aşa un dobitoc – feri Domne!

Trecŭ însĕ din vreme, că vremea tace şi trece şi veni Crăciunul, după Crăciun anul nou. Şi de-odată cu anul nou sosiră dela cei mai mari porunci nóuă pe la sate. Intre alte porunci era şi aceea, că cine cresce tăurenci de prăsilă sĕ-i ţină bine şi la întâia ḑi a lui Mărţişor sé-i ducă în têrg la arĕtare, că acei ómeni, cari s'or dovedi, că au tăurencii cei mai frumoşi, capĕtă dela împĕrăţiă bani de cinste.

Vestea ajunse şi în satul nostru şi primarul cu capul lui merse étă la badea Tóder buhaiul şi-'i spuse aşa: Uite, Tódere, eu am vĕḑut câtă pagubă ai avut tu în vara trecută şi până 'ntraceea; ḑeci am spus la domnul notar şi l'am rugat, – veḑi tu, ca omul bun de inimă – sĕ te ierte de dare, că uite, te căsnesci sĕ crésci un taur frumós pe séma satului. Şi d.-l notar mi-a spus sĕ te povĕţuesc sĕ ţii tăureacul bine

şi sĕ fie curat şi frumós, ér' la întâia ḑi a lui Mărţişor se mergi cu el în têrg la arĕtare. Te-oiŭ duce eu, ca primar unde sciu că trebue, fără uite, de-'i cĕpĕta vre-o 3 florini cinste pentru taur, sĕ-mi faci din ei parte şi mie, cât de cât, fiind-că te povĕţuesc şi fiind-că mi-oi rupe opincile şi ḑiua de lucru umblând atunci cu tine prin cel têrg.

–– Ţi-oiŭ da, jupâne primar, 1 fl. de argint, de capĕt ceva cinste, ba de va fi cinstea mărişóră, plătesc şi o litră de vin din ca acolo-n têrg.

Primarul era voios, că a pus la cale un lucru cum se cade. „Voiŭ cerca sĕ ajutor pe bietul buhaiŭ “, ḑicea el cătră ómeni, „că ori cum, e dela noi din sat, voiŭ pune vorbă bună pentru el unde sciu cu“. Ér' în gândul lui tot numĕra ḑilele până la 1 Mărţişor, când se pună mâna pe 1 fl. de argint şi pe o litră de vin.

Ḑiua hotărîtă sosi. Badea Tóder ţinuse tăureacul tot cu otavă de cea mai bună şi de dóuĕ-ori pe ḑi-i deduse ovĕs amestecat cu pĕsat de cucuruz, aşa că era gras ca lutul şi mare mai cât o vacă şi lat în spate cu un porc de ucis.

Dus'au domnii şi boerii şi arêndaşii mulţi tauri la arĕtare, dér' ca al badii Tóder nu era nici unul. Primarul ajutase lui badea Tóder sĕ ducă tăureacul, că dóră nu-i lucru mic a duce un tăureac. Ómenii, cari îl vedeau hăţindu-se cu el, îl rîdeau: der' cei, jupâne primar, te-ai băgat slugă la buhaiul? Dér' el îi înjura şi se rĕstea la ei: Tăceţi, netrebnicilor, că am poruncă dela pretură sĕ duc pe Tóder la arĕtare şi sĕ spun, cumcă-i dela noi din sat. Cine sĕ adevĕréscă cum că de bună sémă tăureacul e al lui, décă n'a adeveri primariul?

In têrg era anumit un loc, o ogradă mare, unde sĕ se adune cei cu taurii. Ér' împrejurul ogrăzii erau pociumbi, tot la 2 metri de departe unul de altul, de care se legau taurii. De un aşa pociumb legă şi badea Tóder tăurenciul lui şi-'i puse dinainte desaga cu otavă. Primarul tot umbla printre ómeni de colo până colo spunênd, că şi el a cumpănit pe un om dela ei sĕ créscă un tăurenciu şi acum l'a adus la arĕtare.

Erau veniţi cu tauri spre arĕtare mulţi strĕini, cu deosebire arêndaşi şi boeraşi, şi erau mulţişori tauri adunaţi spre arĕtare, dér' ca al badii Tóder nici unul nu era de frumós, gras, alb şi sprinten şi blând.

Cam pe la 11 césuri veni o comisiune de domni sé cerce, cari tauri sunt mai vrednici de a fi premiaţi? Mergeau dela taur la taur, însemnau numele stăpânului, scriau de câţi ani este dobitocul, puneau mâna pe el şi mergeau mai departe. Când ajunse comisia lângă tăurenciul lui badea Tóder, întrebă un domn:

–– Al cui este acesta?

–– Al nostru, domnule, răspunse badea Tóder.

–– Cum te chiamă pe domniata?

–– Tóder Fortună, domnule.

–– Ei bine, bade Tóder Fortună, ḑise pretorul, tăurenciul d.-tale este cel mai frumós din câţi au venit aḑi aci, de cei de un an; aşa mi-se pare mie. Sĕ stai tot aci vr'un ceas încă, şi de nu s'a ivi cineva cu vr'un taur şi mai frumós, o sĕ capeţi ceva cinste, fiind-că l'ai ţinut cu atâta îngrijire.

–– E şi vrednic, domnule, ḑise primarul, că e om nĕcăjit, a avut multe pagube, e dela noi din sat, eu l'am cumpănit sĕ vină aḑi aci!

–– Bine, bine! grăi pretorul, mergênd mai departe.

Colo cătră un ceas după amiaḑi érăşi se ivi comisia de domni printre tauri. Unul

mai tînĕr ceti de pe o ţidulă: Tóder Fortună, care este?

–– Noi, domnule! răspunse badea Tóder.

–– Sĕ vii cu tăurenciul colo lângă masa ceea, unde şed domnii!

Şi merse badea Tóder, şi tăureacul după el mergea tot jucând, sĕ-i sară'n spate, nu alt-ceva. Şi badea Tóder îl tot lovia încet cu palma peste bot şi-'i striga lin: Mai încet, mutule, că te vĕd domnii! Şi domnii vedeau cum jócă tăurenciul şi auḑiau cum badea Tóder povestea cu el şi cum îl mustra şi rîdeau cu drag şi se mirau, că un plugar simplu, un Român sĕrăcuţ, scie sĕ-şi créscă vitele aşa bine. Când era chiar lângă masa domnilor, stătú badea Tóder smerit în loc, îşi luà căciula de pe cap şi o puse în mâna, cu care ţinea tăurenciul, ér' cu mâna cea slobodă îşi neteḑi pĕrul pe frunte. Dér' tăurenciul, creḑênd póte, că din căciulă-i dă ceva de mâncare, îşi vîrî nasul în ea, fără ca badea Tóder sĕ fi prins de veste şi veḑênd, că n'află nimic în căciulă, îşi ridică nasul repede de sări căciula drept în sus ca o minge şi căḑù pe masă înaintea domnilor. Un rîs cu hohot isbucni din gurile tuturor, celor ce erau de faţă, ér', badea Tóder îngălbeni ca turta cea de céră, când îşi simţi căciula smâncită din mână şi o veḑù aruncată pe masă. El nu vĕḑuse ce se întâmplă, nu sciuse cine-i aruncà căciula pe masă, ḑeci stete încremenit o leacă apoi se plecă smerit după căciulă.

Dér' atunci un domn cărunt se ridică dela masă cu 4 bancnote de câte 10 fl, în mână şi ḑise:

–– Tóder Fortună, dumniata capeţi 40 de floreni, drept cinste, adecă premiu, cum ḑicem noi, fiind-că s'a dovedit, că dumniata ai ţinut şi ai créscut cel mai frumós tăureanc în tot districtul. Aci ai banii, pune-i bine, şi ţiné tăureacul tot aşa până pe de acuma 'ntr'un an, veḑi de el sĕ nu capete ceva nĕrav, că atunci capeţi cinste şi mai mare si-l poţi vinde cu un preţ, de doi boi poţi cumpĕra pe el!"

Când auḑi badea Tóder atâta laudă pe el, când vĕḑu atâta potop de ban numai în cinste, îngălbeni odată, apoi roşi până după urechi, nu putù scóte vorbă legânată din gură, nu-'şi credea ochilor şi urechilor. Dér' domnul cel bĕtrân îi puse banii'n palmă ḑicându-i: poţi iscăli numele pe chitanţă, cum că ai primit banii?

–– Nu pot, domnule, nu sciu scrisóre.

–– Atunci hai de pune degetul pe cruce!

*

A dóua ḑi tot satul era plin, că Tóder Fortună a căpătat 40 de fl. de cinste. Primarul se lăuda, că numai el l'a făcut cu aceia, dér' ómenii, ca ei, rîdeau pe primarul pe din dos: da, el i-a ajutat sĕ-l ducă la têrg, dór' de aceea e primar, baremi sĕ ajute ómenilor a-'şi duce vitele la têrg!

— Pe banii acéstia v'om cumpĕra o junincă, ḑicea lelea Frăsina, nevasta lui badea Tóder, sĕ o punem la jug cu ciunga nóstră, sĕ nu mai fim noi fără rênd de plugărit şi sĕ tot plătim.

— Ba noi, muere, nu v'om cumpera nici o junincă, că junincă s'a face din viţăluca cea mică dela ciunga, apoi nutreţ ni-a trebui mult pe vară la taur; fără v'om face noi din banii aceştia o fântână cólea în ograda nóstră, că cu taurul de amu n'om mai pute umbla prin vecini la adăpat s'apuce vr'un nărav, c'atunci puţin folos v'om avé din el, cât îl veḑi de frumós.

Şi aşa tăcu badea Tóder. Şi la anul după accea, când merse cu taurul la arĕtare, căpetă numai cinste 80 fl. şi-'l vêndú cu 230 fl. şi veni acasă cu 330 fl.

— Měi, ḑiceau ómenii, când e sĕ aibă omul noroc, cum îi dă Dumneḑeu! Uite, pe un viţel de doi ani, capĕtă mai mulţi bani decât altul pe o pĕreche de boi de cei dricoşi! Apoi nu-i noroc acela!

— Ba noroc, de noroc, dér' în bun loca venit că ḑeu mult l'a păscut şi nenorocul pe bietul Tóder. Amu bine că i-s'a înturnat şi lui odată spre bine!

Ve puteţi închipui, ce boi şi-a luat atunci badea Tóder. Dér' nici nu mai grija nime în sat ca el de vite. Nici nu se prea lăsa el fără un tăureac la casă, de era viţelul de vacă cât de cât sĕ-i placă. Mulţi ómeni luară pildă dela dênşul şi veḑură, că-'i bine aşa. Că şi décă nu căpĕtau toţi premii pentru vitele, ce le duceau la arĕtare, dér' când era vorba de vênḑare, tot-déuna le vindeau mai cu preţ decât aceia, care le ţineau numai ca pe porcii cei de sĕmênţă.

Din povestea lui badea, Tóder Fortună, séu cum îl porecliau ómenii „buhaiul", putem şi noi înveţa ceva, numai sĕ fim cu băgare de sémă.

Reteag, 5 Martie 1897.

Luntraşul cel bogat.

E om bogat Iacob luntraşul, are moşie bună, are vite frumóse şi are copii harnici, ca nimeni la noi în sat. Dar' n'a fost tot bogat; ba-mi aduc bine aminte de amu-s nu sciu bine 18 ori dóră 20 de ani, când s'a însurat, că ómenii din sat n'aveau ce povesti numai de el şi de Todosia lui, cari erau unul mai sĕrac, decât altul. Amêndoi se luase mai ca din drum; amêndoi erau copii nimărui, pe amêndoi nu-i băga nime nici într'o sémă, că: omul sĕrac e al doilea drac, nime nu sĕ laudă cu el.

Dar' aḑi? Oh, aḑi tot satul sĕ laudă, unul că e neam cu badea Iacob, altul că-'i neam cu lelea Todosia. Aşa-i în lume:

Când is în bine
Toţi îs lângă mine;
Dacă dau de ceva rĕu
Rĕmân singur er,
De mĕ vede Dumneḑu.

Adeca lucrul a fost aşa, că Todosia fusese fata luntraşului celui bètrân, a lui Avram luntraşul, ér Iacob a fost feciorul lui Todoru Paşcului. Tatăl Todosiei era luntraş şi pĕscar, ér tatăl lui Iacob fu singurul vênător în tot satul nostru. Ce agonisită se adauge lângă casa pĕscariului şi pe lângă a puşcaşului, n'am sĕ vĕ spun, că sciţi destul de bine; casele cele mai hărămite şi mai descoperite sunt mai mult ale lor.

De unde vine, de pĕscarii şi puşcaşii sunt cea mai mare parte prăpădiţi – numai Dḑeu scie. Povestea spune, că odată – de mult – când s'a coborit mai întâiŭ sĕrăcia-'n lume, a dat de un plugar, care ara cu plugul cu patru boi.

–– Bună ḑiua, plugariule.

–– Sĕ trăesci ... cea surilă!

–– Dar' rogu-te, ce faci?

–– Dór vei că ar... ho borean!

–– Ei, stăi o leacă de vorbă cu mine, se resufle o leacă, şi boii.

–– N'am vreme... vor resuflá dacă gătăm ogorul.

–– Şi ce-'i face cu ogorul ?

–– Ce se fac? L'oi sĕmêna.

–– Şi apoi?

–– Ce şi apoi? Daca vrea Dḑeu – a rĕsări, ér la ceea vĕră voiŭ secera şi mi-oiŭ umplea hâmbarele de grâu, s'avem ce mânca!

–– Remas bun, plugariule! Nu eşti de mine.

Mĕ duc dór'oiŭ afla ómeni de pânza mea.

Din minuta aceea sĕrăcia fuge de plugariul harnic, ca dracul de tămâie.

Şi cântec a eşit:

Cine mâna plugul bine,
Chiar de bea – îi mai rămâne;
Cine mână plugul rĕu
Trece p'ângă făgădău
Şi ḑice că vinu-i rĕu,
Că n'are bani în jascău.[1]

Mergênd sĕrăcia aşa tândălind, dă cu ochii de un om mergênd pe câmp cu 2 câni legaţi după el şi cu o puşcă'n spate. Aha! îşi gândi sĕrăcia ; ăsta-i puşcaşul, dar' de ni-om putea întovărăşi la olallă !

–– Noroc, puşcaşule !

–– Mulţămese Dumitale!

–– Ai mare grabă, n'ai putea sta o leacă de vorbă cu mine?

–– Ba puté, că ceva grabă mare n'am, că n'am dat nici de-o urmă de epure; până ce dau de una, putem merge încet povestind.

–– Şi ce-'i face dumniata, de-'i da de urma epurelui ?

–– Ce se fac? Mi-oiŭ slobodi câniı după el, ei mil'or aduce în apropiere şi eu... poc! odată-l puşc şi-'l duc acasă şi-'l frig, de mĕ satur cu copilaşi cu tot.

Ĕsta-i de mine, cugetă sĕrăcia, şi de atunci stă lipită de puşcaş ca scaiul de óie.

Mergênd sĕrăcia aşa pe cele câmpuri povestind cu puşcaşul şi ocolind pe pluguri, dau de o vale. Acolo sta un om pup cu o rudă-'n mână.

–– Ce faci acolo, bade? o întrebă sĕrăcia.

–– Pst! nu vorbi aşa tare, că dóră veḑi că pescuesc.

–– Aşa? Adeca dta esei pescar?

–– Pĕscar... dar' rogu-te grăesce mai încet, că de scapă mréna de unghiţă, te dau dracului.

–– Şi ce vrei cu mréna?

–– Ce se vreu? o due acasă, o pun în óla cea cu borş la foc şi mĕ ospăt din ea ca popa la comândare.

Aha, cugetă sĕrăcia; ĕsta încă-'i de mine!

Şi din minuta aceea sĕrăcia-i pretina cea mai bună a pescarilor şi a puşcaşilor; la ei nu se mai ajung în veci dóuĕ cu dóuĕ, ca la alţi botezaţi; când au făriná – le lipsesce slănina; când tocmesc coperişul la casă, – se urnesce vr'un pĕrete. Ear copii pescarilor şi ai puşcaşilor nu sĕ mai cértă-n veci pentru moşii ; de obiceiŭ isprăvesce tóta lor moşia până nu închide ochii. Puşcaşii şi pescarii nu fac

1 Pungă.

testament, nici nu se ia inventar după ei.

Aşa fu şi cu tata lui Iacob, copii avéu o dróie, puşcă avea cu 2 ţevi, avea şi un ogar, dar' nici tu vacă cu lapte, nici tu car cu boi, nici baremi o holdiţă cât de mică; casa singură sta pe o grădină desgrădită, ca o ciupercă viermânósă în mijlocul câmpului.

Deci Iacob, îndată ce se apucă, de era de vre-o 9–10 ani, sătul de fóme şi golătate, se băgà slugă, mai întâiă la gâscele preotesei, apoi la mieii curatorului, dup'accea la viţeii primariului, până se tredi mare cât ómenii, de-l luare cătană. Simbria, ce biată ar fi fost se o capete, o scotia harnicul de tată-s'o cu ţirăita, aşa că Iacob numai cu hăinicelele se tredia. Ba, până fu 3 ani de ḑile la cătănie, harnicul de tată-s'o îi purtà şi hainele, de nu află nici zdremţe din ele, când se-ntârse acasă.

Nu-i vorbă, fraţii lui Iacob încă păţiră ca şi el; care cum se sburătăcea, se prindea de slugit. Dar' slugitul era isvor de câştig numai pentru puşcaşul, încât adecă el putea âmbla cu puşca fără de a se gândi la mămăligă, scia el bine că fărină de mămăligă capětă dela stăpânii copiilor lui. –– E bine şi cu copii mulţi – se gândia el – după ce-'i împrăsciă pe toti la slugit.

Apoi Todosia, fata luntraşului, încă nu fu mai bogată, decât Iacob. Şi nu putea fi mai bogată, că luntraşul încă era om numai ca el. Tóte ḑiulica sta cu pipa-n dinţi. De trecea pe cineva cu luntrea preste Someş – cĕpĕta 2 creiţari. Când avea 4 creiţari cumpĕra numai decât un pachet de tăbac, ca nu cumva se strice banii şi se rĕmână fără tăbac. Când se întâmpla se trécă dup'olaltă mai mulţi streini, de putea inciripa o piţulă, atunci trimitea fuga pe Todosia-'n sat după o lecuţă de vinars. Dacă ḑicea biata Todosie : dar' ḑece bei atâta, tată? El respundea aşeḑat, clătinând din cap: „Beu de nĕcăjit, draga tatii; îmi pare rĕu după măta.“ De se întâmpla se-l întrebe: „Tată de ce pipezi atâta?“ El respundea ca un filosof: „Afum lumea, draga tatii, că-'i plină de pĕcate !”

Stând tot de pipă şi de vinars, nu i se mai adăugeau dóuĕ cu dóuĕ, ba, de multe ori, şi de mâncare trăiau tare cu subţirelul, cu tóte că plată avea bună, că dela fiecare fum dela noi din sat avea câte o mierţe de ciucălăi, pentru că trecea cu luntrea pe omeni se-şi aducă slatină, că slatina-i din colo de Someş. Cucuruzul acela, ce-'i drept îl drept, nu'l prăda, trăia din el şi mai îmbrăca cea fată, dar' se mai adune el ceva cu alt lucru – feri Dómne!

Adeca, ce se ḑic, când nu-i era lene şi când nu mai avea pe ce-şi lua tăbac şi vinars, atunci prindea pesce de pe Someş cu preaşea ori cu mregea. Atunci de prinde puţin pesce, îl da fetei se-l fiĕrbă pentru mésă; dar' de prindea ceva pesce frumós şi mulţişor, îl vindea numai decât la Jidani pe vinars şi tăbac. Aşa o mâna el până era Todosia cam de 18 ani. Atunci căḑu la pat şi boli o véră-'tregă. Todosia trebuia acum se grijescă; şi de el şi se pórte şi luntrea, că de nu – îi scoteau din casă, că era casa sătéscă, făcută unume pentru luntraşi; ear ei nu aveau altă casă. Cât ţinu véra, fu cum fu, dar' tómna, când cad ploile cele reci şi se umflă Someşul, atunci numai cu punerea capului putea biata Todosie purta luntrea cea grea, că ori cum, dar' într'o muiere tot nu-i putere ca într'un bărbat.

Atunci nimeri din cătane Iacobul puşcaşului, şi din ceea-n ceea numai se tredi Todosie cu bărbat şi Iacob cu muiere. Bĕtrênul mai boli, cât boli, apoi se duse unde-s cei mai mulţi şi rĕmase Iacob luntraş, trăi în casa satului cu Todosia, şi erau

fericiţi, de şi nu aveau nici o avere, decât braţele cele vinjóse şi capul cel limpede. Din cucuruzul, ce-l căpătase din sat, puţin mai era; mai tot s'o dus cu bóla şi cu îngroparea bětrênu-lui.

Dar' ei nu erau nĕcăjiţi, ci gândiai, că tótă lumea-i a lor, atât erau de fericiţi. Iacob purta luntrea şi crciţarii ce-'i cĕpĕta îi punea dungă pe dungă, până făcea din creiţari piţulă, din piţulă zlot, şi hai cu el pe fundul lăḑii! Până-n primăvéră adună vre-o 6 fl. Ear primăvéra, când se duce ghiéţa, atunci se bat somnii şi poduţii, ear somnii şi poduţii sunt pesci scumpi, cine-i póte prinde.

Atunci îşi gândi Iacob: óre se-mi cerc norocul? Deci sui în podul casei, căută mréjéa şi praşca socru-so şi hai cu ele la Someş. Intr'un ceas bun a plecat Iacob din casă, că a prins mulţime de somni şi de poduţi şi i-a vîndut pe bani buni la oraşi, şi şi-a oprit şi-'n casă de mâncare care au fost mai mărunţi. Ear cu banii nu a fugit nici la trafica cu tăbacul, nici la prepânaţia cu vinarsul, ci merse cu ei aţă acasă şi-'i numĕră Todosiei pe mésă: „Uite, drăguţă, bani buni, nu minciuni! Dóuăḑeci şi opt de florini, şi cu cei 6 din ladă sunt 34! Bani de o vacă drăguţă! Sê mulţămim lui Dḑeu, că m'a scos din casă într'un ceas norocos, de am mĕrs la păscuit, cu tóte că păscar nu sunt nici nu m'oiŭ face-'n veci, fără din când în când nu ḑic că nu mióiŭ cerca norocul, după ce Someşu-i mai după cuptor.

Din ceea-'n ceea se desprimăvĕrasă, ómenii începură la arat, şi Iacob luà de săpat o holdă mare de cucuruz, ce era pe ţĕrmurile Someşului; o luà în parte în dóuĕ. Holda era mare, dar' doi ómeni sănătoşi şi buni de lucru, Dómne mult mai pot lucra, dacă voesc! Şi se pusĕră ómenii mei pe muncă, săpau de deminéţa până séra, ér' când venia vr'un om la luntre Iacob îl trecea, că era aci de-a-ndĕmână şi de era strein trecătorul, băga Iucob doi creiţari în curea.

După ce era érbi destulă pre râpa Someşului şi prin restoci, î-şi cumpĕră Iacob vacă cu viţel, slabă, veḑi bine, ca de bani puţini, dar' o făcu el grasă şi frumósă în câteva sĕptămâni cu costreie şi cu holbură şi cu pui de mălai.

Tómna nu avea unde pune cucuruzul, atâta adună şi din sat şi din holda ce-o ţinuse în parte, cât trĕbui sĕ-şi facă un coşteiŭ (coşor) mare ca gazdele. Şi-i şi făcu de grădele, el cu mâna lui.

Ér preste vară mai adună şi nutreţ destul pentru vacă şi astfel, când veni tómna, îl află cu de tóte.

Aşa urmă an de an; din o vacă făcu dóuĕ, din dóuĕ patru, ér când avea patru vaci dóuĕ vindea şi cumpĕra o bucată de loc pe preţul lor, şi ér rĕmânea numai cu dóuĕ, ca se aibă cu ce munci şi dela ce se îndulci; şi din dóué vaci ér se apucă la patru, şi atunci ér făcea bani din dóuĕ şi cumpĕra loc, că auḑise el din bĕtrâni că „locu-i norocul!"

Veḑi bine, lucrul acésta nu merge aşa repede, cum ar gândi cineva; multă răbdare şi trudă şi zólă se cere se pună omul până se vede din mai nimica la vacă cu lapte, din una la dóuĕ şi din dóuĕ la patru; dar' Iacob luntraşul avea răbdare şi cu răbdarea-i âmbla şi norocul. Apoi ţinea vitele, Dómne, ca nime la noi în sat. Se şi cunoşteau vitele lui din tr'un târg. Când mergea el la târg, cĕpĕta pe un viţel mai cât altul pe doi, pe o vacă cât altul pe dóuĕ, că erau ţinute nu trudite. De cum da primăvéra, de se ducea omătul, el era cel de întâiŭ, care avea luţĕrnă verde ; vitele lui se săturau mai întâiŭ de verdeţă; cât ţinea vara vitele lui erau ca îndopate. Odată mânca luţĕrnă verde, odată luţĕrnă uscată, apoi bea apă bună din Someş şi

se scălda câte de dóuĕ ori în alta ḑi. Aşa mergea tótă vara. Tómna trăiau tot cu hostani şi cu fên bun, érna cu napi şi cu otavă şi cu luţĕrnă uscată, după care dau vacile lapte mult şi bun, pre lângă ce erau tot grase.

Drept şi mai drept, că Iacob de primăvară până tómna nici odată nu venia dela luntre cu mâna gólă; de ici rupea o mână de costreie, de colo o mână de holbură, mai o lobodă, mai alte burueni grase, ce se fac prin cucuruze, şi tot cu braţul încărcat venia acasă şi mai întâiŭ întra la vite, apoi în casă. Todosia, muerea lui, minteni-minteni era la vite, mai se vază de au ceva dinainte, mai se se uite, că nu s'a deslegat un viţĕl; mai se iee o balegă, aşa că se putea ḑice, că ori unul ori altul era tot cu ochii după ele. De aci veni norocul cel mare ce-l avură-'n vite şi din care-'n tot anul vindea şi cumpĕra loc pe preţul lor. Că amêndoi erau pe un gând, că

„Cine are loc
Are noroc !"
Şi drep aveau.

Aḑi are o moşie mai mare de cât moşieşii de baştină, şi mai tótă-i pe ţĕrmurele Someşului, în apropierea casei. Aḑi nu mai lucră pămĕnt în parte, că are de al lui destul, dar' nici nu-l dă-n parte; îl lucră el cu muerea şi cu cei 5 copii ai lui, cari sunt unul ca unul de buni şi de ascultători şi de muncitori, ca tăiaţi dintr'un mĕr cu tată-so. Aḑi are casa lui, chiar lângă cea luntrăşescă, dar' de luntre tot nu se lasă, că ḑice badea Iacob: Luntraş nu-i rĕu, că, de nu cură-picură, aḑi un ban-doi, mâne un ban-doi, ér tómna se adună din sat cucuruz cât de pe o moşie şortăşésca, că dóră-i satul mare, de vre-o trei sute de numĕruşuri.

Până i s'au apucat copil, era cam nĕcăjit Dumincea şi şi-'n sĕrbători, că nu prea pótea merge la biserică, că luntrea fără luntraş, fără om, nu póte sta, ér el nu a fost omul, care se aştépte césuri întregi se-l strige cineva la luntre. Nu, el érna-vara, ḑiua nóptea, era gata de luat vîşla în mână; ér când el era împedecat, ori că nu era acasă, atunci Todosia mâna luntrea ca orce bărbat. Acum înse, de când î-i sunt copii mari, nu trece Duminecă nici sĕrbătóre se nu-l veḑi la biserică, tot cu préscuri din grâul lui, lângă préscuri luminiţă de céră din stupii lui, şi glăjuţă de vin din via lui, şi tămâie din boltă. Ér dela biserică merge aţă acasă, încet, gânditor, găzdăceşce, cu ciobóte mari, érna cu căciulă mare miţósă, şi cu cojoc până-'n genunche, că preste câmp dóră-i mai frig de cât prin sat; vara numai cu sumanu-'ntre umere, şi cu merindarea cu prescurile-'n stânga, cu vinul, lumina şi tămâia după curea, şi în drepta cu un otic de plug, care-i e sprigin şi armă tot-odată.

Nici nu-mi pot închipui pe Iacob luntraşul fără oticul plugului în mână, când vine la biserică ori în sat pentru vre-o trébă. Sătenii, când îl vĕd cum vine el la biserică cu oticul plugului în mână, ḑic că badea Iacob î-şi duce şi oticul se îl slugéscă popa. Ér el, când aude gluma asta nesărată, le rĕspunde liniscit, ca un vîj de 70 de ani, nu ca un bărbat de 45–46 ani: „Da îl duc cu mine la biserică, se-l sfinţéscă popa, că plugul e prea mare, nu-l pot duce ér oticul e unéltă de a plugăritului. Şi de n'a sfinţi popa plugul şi uneltele plugăritului, şi, de n'a veni darul lui Dḑu preste plugar, toţi cealalţi ómeni se pot culca se móră, că tot mórtea de fóme-i aseéptă pe toţi; după plug trăesc bogaţii şi sĕracii şi drepţii şi păcătoşii!"

Cunósce-ţi acum pe badea Jacob luntraşul ?

Preotésa cea vĕduvă.

Intr'un sătuţ de pe Câmpia Ardealului era înainte de asta cu vre-o dóuĕ-ḑeci de ani un popă cu numele Vasilcă Prisnel. Am fost la el acasă. Era om sprinten şi cu carte, că sunt popi şi fără carte, cu tóte că au umblat în multe şcoli şi pot ceti în multe limbi. Dér popa Prisnel era popă cărturar de cei mari.

Preotósa lui era o femeiă sprintenă şi frumuşică. Parochia le era mică, dar' poporul nu cu puţină dare de mână, ḑeci ei aveau cele trebuincióse, că mai bun e pentru preot un popor mic dar' cu stare, de cât unul mare şi calic. Am văḑut la ei strinsură frumósă de bucate şi nutreţ. 'Ţinea dóuĕ iepe frumóse cu mânzi, ţineau dóuĕ vaci pentru lapte şi câte-va oiţe. Semn, că erau amêndoi harnici şi că eclejia încă nu era din cele mai slabe, deşi parochia le era mică. Copil aveau atunci trei, toţi trei fetiţe şi erau semne, că în scurt vor mai avé de botezat.

Acésta era, cum ḑic, acu-s 20, ori dóră 21 de ani, pe cât biată îmi mai pot aduce aminte.

La vre-o doi ani după aceea cetesc în gazete necrologul popii Vasilică Prisnel, pe care-l plângea preutésa cu patru fetiţe, din cari cea mai mare de 8 ani, a dóua de 6 ani, a treia de 4 ani şi cea mai mică de un ani şi jumĕtate. Am plâns ca un copil, când am cetit necrologul, şi mai mult de-o lună de ḑile am tot căutat prin gazete dóre voiŭ afla desmintită mórtea popii Vasilică Prisnel, cu tóte că sciam de bună sémă, că a murit, că vorbisem şi cu preoţi, cari au fost la înmormântarea lui.

In urmă, încet cu încetul, îmi eşi din minte popa Prisnel şi numai rar îmi aduceam aminte de el şi atunci tot-déuna mĕ cuprindea o jale pentru cei rĕmaşi fără ajutor în urma lui şi fără sprijin.

In érna trecută, călătorind cu trenul la Cluşiu, când ajunsei pe la staţiunea căii ferate din Gherla, se urca în cupeul, unde eram şi cu, o damă invĕluită într'o blană mare şi scumpă şi la întrare salută românésce. Imi venia cunoscută şi nu sciam de unde. Dér dumniaei, din fire sprintenă şi vorbăréţă, numai decât mĕ făcu sĕ-mi aduc aminte, căci începu: „E mai bine în casă, decât afară... Vai ce vânt rece m'a bătut în saniă mai trei óre! Aci o sĕ mĕ desmorţesc!

Şi-şi desfăcu puţin blana şi făcu cu corpul câte-va mişcări sĕ se desţepenéscă. Atunci îmi veni în minte cine e şi începui: „Dómna preutésă Prisnel? Imi pare bine!“

„Oh, domnul Reteganul?... Mĕ bucur!“

Şi de aci ţine-te la povesti pânĕ'n Cluşiu. Intrebări şi rĕspunsuri unul după altul, de gândiai că numai noi suntem în cupeu. Nici că ne interesa altă lume.

La întrebarea mea: „Cum o duci?“ Ea îmi rĕspunse cu lacremile în ochi:

„Bine, domnule, o duc fórte bine, mulţămesc lui Dumneḑeu, dér am dus'o greu când am rĕmas de soţul meu, fiă iertat. Că se veḑi, domnule dragă, mórtea la nime nu mai vine sĕ-l afle gata, ér la noi a venit când nici nu gândiam. Vai, sĕraca de mine, mĕ mir, că n'am murit şi eu atunci de nĕcaz, şi de supĕrare. Ce cugeţi, când tótă lumea se bucură, când e natura mai frumósă, chiar pe la Rusale, rĕmaseiŭ veduvă, fără de nime, numai cu cele patru copile mici.

„Dér Dumneḑeu nu re-a părăsit nici un minut. Am fost sub scutul lui. Mi-a întărit inima şi mi-am ḑis: Cu bocitul nu folosesc nimic, ci încă mai mult îmi stric. De voiŭ cădé la pat, ce va fi de copilele mele? Că n'aveam pe nime. Părinţii mei muriseră până eram încă fată. Un frate, ce aveam şi mai am încă, e departe şi îngreunat cu familiă numĕrósă şi-'i preot vĕduv şi el. Socrii încă erau sub glia verde, departe, colo sub munţi. Nisce cumnaţi, ce aveam, ómeni simpli, în loc se vină se mĕ mângăie, şi se mĕ ajutore, venira la vre-o dóuĕ sĕptĕmâni după înmormêntarea soţului meu, de cerură parte din cele rĕmase de el.“

„Scii, că era se plesnesc de nĕcaz, nu alta, când vedeam atâta neruşinare şi prostiă. Se céră ci parte după frate-s'o, când mĕ vedeau vĕduvĕ şi cu patru copile mici! Las’ că nu li-am dat nimic, dér de groză mĕ bolnăvii, încât nu mult a lipsit până a căde la pat de nĕcaz.

„Se ceruse soţul meu, fiă iertat, în câteva rênduri până trăia, se-l strămute în ceva parochiă mai bunişóră, dér cei mai mari îl mângăiară cum sciu ei: „Ţi-a veni rêndul fiiule, v’om griji noi de tine... Şi tot acolo ne lăsară, că nici eu, nici soţul meu nu aveam pe nimeni la Consistor.

„Inainte cu un an de mórtea bărbatului meu, se făcu de vênḑare o moşióră a unui nobil scăpătat. Ómenii dela noi ar fi cumpérat’ó bucuroşi de păşunat, că era măricică, de vre-o 200 de jugĕre şi toţi la olaltă ar fi făcut ei ce-ar fi făcut şi ar fi plătit’o der’ *tânjau* pentru grădina şi casa ce se ţineau de moşia aceea. „Ce se facem noi cu ele? Că sunt nepotrivite pentru ţĕrani, casa e prea mare, cu prea multe odăi, e de zid şi-'i şi susă, cu drepte multe, grădina e bună de bună şi-'i mare, der’ cum se o împărţim?

„Aşa din causa grădinei şi a casei tămêndeau ómenii vremea, nu se puteau hotări. Atunci mĕ vorbii cu soţul meu aşa: Hai se ţinem noi casa cu grădina şi cu ce mai e pe grădină! –– Şi întră şi soţul meu în vorbă cu grădina boeeréscă se o ţinem noi şi se punem pentru ele 800 fl., der’ cu legătură, că de ne-or strămuta de-acolo, ei se-o rĕscumpere dela noi pe séma bisericii cu o miiă de fl. Omenii făcură cini-spre-ḑece mii şi 200 fl., ér noi făcurăm 800 fl. şi intabularăm casa uceca cu grădina pe noi. Atunci, domnule, ne-am *ciogolit* de n'am rĕmăs mai cu nimic. Am vêdnut iepele şi mânzii cu căruţă cu tot; am vêndut oiţele şi vacile cu viţei cu tot şi numai cu o junincă ne-am lăsat, dér eram veseli, că aveam şi noi ceva, ce se putem ḑice, că-'i al nostru.

„Ne şi mutarăm în casa nóstră şi cea parochială o dĕḑurăm de şcólă, ér biserica ne da, drag Dómne, 20 fl. pe an. In casa nóstră a morit soţul meu, der’ din acea casă nime n’a avut drept se mĕ scóte şi după ce veni alt preot, că era a nóstră: a mea şi a copilelor mele. Nu-i vorbă, cercat’au şi cu buna şi cu rĕul omenii, dér mai tare următorul bărbatului meu sĕ mĕ facă sĕ primesc miia de floreni şi se iau lumea 'n cap, dér eu nu mĕ învoii odată cu capul. Casa-i a mea – ḑiceam cu, – şi din ea nu es până m’or scóte cu piciórele înainte, cum au scos şi pe bărbatul meu.

„Atâta şi aveam, dér norocul meu, că o aveam, că alt-cum ce amarul m’aşi fi sciut face cu patru copile mici şi fără casă? Unde m'aşi fi sciut duce? Că vai mulţi preoţi cunosc, cât de or fi se móră, preutésele lor or rĕmâné în drum ori ar fi silite se recurgă la mila neamurilor, că nici o căsuţă cât de slabă nu vĕd se-şi facă, ci numai mâncă „popesce“ mult şi bun.

„Dér veni greul traiului. In anul de vĕduvie îmi dĕdură din parochiă ce mi se

cuvinea, dér de aci încolo bateţi capul, muiere!

„Din grădină adunam póme, legume şi cucuruz cât îmi era destul peste tot anul. Dér' pe lângă aceste câte mai trebuesc? Vacă cu lapte aveam de avut, şi o grijam ca ochii din cap. Şi aveam şi vre-o sută de gâsce. Norocósă la gâsce am fost de când sunt, şi sunt şi în ḑiua de astăḑi. Iernam câte 10 gâsce şi un gânsac. Pri-măvéra pe tóte le puneam la clocit şi aveam câte 150–200 de pui.

„Peste vĕră purtam pe una din copile tot la ele pe cele ogóră şi mai pe lângă lacuri, ér' tómna le vindecam: tótă gâsca cu 1 fl. şi mai bine. Atunci cumpĕram grâu se am pe tot anul, cumpăram tot ce trebuia pentru casă pe un an de ḑile, că sciam, că eu numai odată în an am bani, când vênd gâsce. Ba, după ce-mi créscură copilele, ţineam şi câte dóuĕ-ḑeci de gâsce mari peste iérnă, ér' primăvara aveam câte 300 de pui, şi mai mulţi de altă-dată. Adunam pene se fac fetelor perini pe când s'or mărita; pe fiă-care fată o purtam câte 2 ani la şcólă la oraş tot din venitul gâscelor şi casa mea era sătulă şi îmbrăcată.

„Ba a venit vremea, de fetiţa cea mai mare fù de măritat. O făcui preotésă şi din banii de pe gâsce o înḑestrai cu dóué vaci şi cu car, şi cu plug. Pe a dóua fată o făcui notărăşiţă. Ei încă-'i cumpăraiŭ pe banii de pe gâsce vacă cu viţel, şi unele-altele, ce trebuesc la o fată când se mărită. Pe a treia fată o făcui preotésă la noi în sat. Ginerele meu e feciorul bocotanului dela noi. El cu tată-s'o s'au vorbit aşa, ca casa cu grădina se le rĕmână lor şi se întórcă la fiă-care din fetele mele, după mórtea mea câte 500 fl.

„Ginerele acésta şede cu mine. Pe fata cea mai mică o mărit acum, o fac dómnă mare, o mărit după un subjude la judecătoria din Cluşiŭ. Am şi purtat'o la şcólă, de – se fi fost fecior – acum ar întra în teologiă. Acum merg la Cluşiŭ în afacerile ospeţului, dar', de sciam că aşa vênt proclet m'a apuca pe cale, stam până mâne-poimâne.“

Mult m'am mirat de cele ce mi-a spus domniaei, dar' după ce îşi găta povestea, numai atâta putui ḑice: „Multe sunt căile, pe care ajută Domneḑeu pe om, numai se le urmeze cu credinţă şi cu răbdare!“

Atunci trenul se opri şi noi ne despărţirăm.

De câte-ori îmi aduc aminte de acea vrednică preotésă, tot-déuna ḑic: „Ce muere harnică!“

Prelegere din pomărit.

Un ram al economici, care aduce frumóse venituri, pe lângă puţină dar' raţională muncă, este pómăritul practic. Şi pe an ce merge, va aduce tot mai mari şi mai sigure venituri acest ram de economic, celor-ce s'or ocupa de el cu înţelepciune. Multe mii de floreni întră în Ardeal pe póme în tot anul, şi mai multe vor întra pe an ce merge, dar' puţini din acei bani au întrat în mâna nóstră, a Românilor, – şi de v'om sta cu mânile în sîn – şi mai puţini vor întra. După numĕrul poporului din Ardeal, cei mai mulţi suntem nói Români, apoi urméză Ungurii şi în

urmă Saşii; ér’ după sumele de bani ce întră în Ardeal pe póme, cele mai mari sume sunt ale Saşilor, după aceea al Ungurilor şi numai sumuliţele cele mai mici vin în mâni româneşti. Ér’ noi fiind mulţi tare fórte şi sumele ce ne vin fiind micuţe tare fórte, mai cu nimica ne alegem din acele sume ce întră în Ardeal pentru póme.

„Nu-‘i dreptate!“ va ḑice cel-ce nu scie starea lucrului. Dar' noi ḑicem că-’i dreptate. Şi de bună-sémă-i dreptate. Că, bine că noi suntem mulţi, dar’ cine dă bani pe póme nu întrebă: câţi sunteţi? ci întrébă: *câte póme şi de ce soiŭ poţi da*? Noi suntem mulţi, dar’ pomi avem puţini şi de soiŭ prost, pe când Saşii sunt puţini faţă du noi, dar' pomi au mulţi şi de soiŭ bun. Vom afla în multe locuri câte un singur Sas, că are pomi mai mulţi decât are câte un întreg sat românésc; este câte o singură *familie săsescă*, care bagă-‘n fie-care tómnă câte o miie de florini în buzunar pe póme, şi vei afla destule *sate româneşti* că nu bagă nici un mic *crucer* în pungă pe aceste producte. Şi cu tóte acéstea: Saşii din ce au pomi mulţi şi buni, mai mulţi şi mai buni pomi pun; din ce-‘i sciu cultiva mai bine, tot mai bine vréu se le înveţe cultivarea; din ce au preoţi şi învĕţători pomologi, teoretici şi practici, din aceea se silesc se aducă în mijlocul lor câte un om învĕţat care se scie şi mai bine rîndul pomilor, şi se le esplice în graiŭ lămurit tot ce se ţiné de cultura şi îmbunătăţirea acestui ram de economie binecuvântat. Noi? noi Români! Ardeleni? Din ce suntem înapoia tuturor cu pomă-ritul; din ce preoţii şi învĕţătorii nostri pun atât de neînsemnat preţ pe acest isvor de câştig, din ce privim cu atâta nepăsare cum miile cele multe ce întră în Ardeal pe póme, fără a ne pute împărtăşi şi noi din ele!

Ba, care din noi are trei pruni uscaţi de jumĕtate şi un măr pĕdureţ în gardul din fundul grădinei, ne chiar supĕrăm pe cel-ce ne împută că nu punem preţ pe pomărit şi bătându-ne pieptul strigăm: „O fi, sânt unii că nu pun preţ pe pomărit, dar' cu sciu că am grădina plină de pomi şi tot nu mai pot face din cei plug cu patru boi, că pómele le mănâncă cei copii, că eu nu-'s Sas, se închid uşa grădinei dinaintea copiilor, că de aceea le dă D-ḑeu, sĕ se îndulcéscă cei amăriţi de copii din ele!“

Aşa stând lucrul, veḑi bine, că nu putem înainta în avere. Că, bine că locurile cele bune ni-le lucrăm şi producem bucate şi nutreţ pentru casă, dar’ colo primăvéra totuşi vedem că ni-se ciuntă şi bucatele şi nutreţul vitelor. Şi de ce? Fiindcă noi bani „se ne acoperim nĕcasurile“ nu scim face ca Sasul. Apoi, grădinile nóstre nu ne aduc atâta folos, cât aduc Sasului grădinile lui, că lui grădina-‘i aduce bani uscaţi. Ér’ locurile mai slabe? Ce se spun eu, privéscă tot creştinul în lungul şi latul Ardealului, câte dealuri sterpe, góle goluţe va vedea, mai la fiecare sat. Ba, mergênd omul cu trenul, se înspăimêntă câte dâlme góle, nefolosite vede. Că a le ara şi cultiva cu bucate nu se póte; fên fac puţin, ḑeci rĕmân góle, nefolosite, mult de pasc nisce vieţĕi pe ele. Şi acelea s'ar putea face se aducă mii şi milióne de florini în téra nóstră, s’ar pute umplea cu pomi roditor, locurile mai puţin sĕlbatece, ér’ cele din sémă înafară de rele, s’ar pute umplea cu acaţi. În modul acésta ar’ aduce folos şi încă folos mare. Dar’ pomii trebuesc cultivaţi şi acaţii încă nu cresc de sine singuri.

S'a vorbit mult despre acest lucru; nu este o carte de scólă, nu este un calendar, se nu fi recomândat cultivarea pomilor: dar’ puţină ispravă se vede. Ómenii nostri se mişcă fórte cu greu, tare anevoe vor sĕ se apuce de cultivarea acestui ram de

economie atât de plăcut şi folositor. Şi nu ne-ar prinde mirarea, dacă n’ar avé loc potrivit pentru pomi, şi nu ne-ar prinde mirarea, dacă n'ar vede ḑilnic pe vecinii lor, pe Saşi, cât hăram de ban fac din cultivarea pomilor; dar’ loc au destul de mult şi de potrivit, exemple vĕd destule, poveţe încă li-se dau din partea cărturarilor nostri, şi totuşi încet şi cu greu se mişcă, deşi numai spre al lor bine ar fi, dacă s’ar mişca mai cu energie.

Se ne întórcem ér’ la Saşi! Ei au pomeluri mari, cari le aduc póme multe şi bune, ei au şi pe hotar, prin ţarină şi prin pădure pomi altoiţi, şi totuşi li-se pare că nu-'s destui; deschid pomării noue, tinere, după planuri anumite mai raţionale, pline cu soiurile cele mai alese de pomi iernatici. Se mérgă omul numai în Bistriţa şi jur, şi s'a mira de ce va vedea cu cei doi ochi.

Şi vecin cu săsimea Bistriţei, este Bărgăul-cel-românesc. Acolo se fac dóră cele mai bune vişine în Ardel. Şi merele priesc bine. Dar' le cultivă dóră cineva în aşa mĕsură şi mod ca vecini! lor Saşi? Eu nu rĕspund, am fost, am vĕḑut, m'am convins că sunt departe de Saşi cu cultivarea pomilor, deşi atât de aprópe de ei cu statul. Şi, se ţinem bine minte, Bărgăuanii nu sunt între cei mai înapoiaţi cultivători de pomi, că au fost grăniţeri şi cât de voe bună, cât de silă s’au ocupat cu pomăritul, ér’ aḑi se ocupă unii într’un mod în-tr’adevĕr raţional, şi totuşi sunt departe de Saşi. Dacă Bărgăuanii nu fac destul pentru acest ram de economic, atunci Românii nostri din alte părţi putem ḑice că nu fac aprópe nimic. Va ḑice póte bunul cetitor: De ce mai amărăsc pe cetitori tot cu mustrări de acestea ? Că destul ne amărăse alţii ḑilele cu mustriări!

Nu te supĕra, bunule cetitor, că pentru al tĕu bine te mustrăm, pentru al tĕu bine am dori ca nici o grădină românéscă se nu fie plină de cucute şi de brusturi şi de urḑici, ci de legume şi de pomi; pentru al tĕu bine, am dori, ca nici o rîpă stérpă se nu fie, ci tot pline de pomi roditori. Asta-‘i pricina, pentru care atâta vorbim, si atâta-‘ţi aducem aminte de acéstă cale, care urmându-o, te-ar duce la noue isvóre de avere, de bunăstare, ca se nu fii códa neamurilor, ci fruntea lor, după cum s’ar căde se fii după numĕrul cel mare al fiilor tĕi şi după a lor destoinicie trupéscă şi sufletéscă.

Am ḑis, şi scim bine toţi, că din toţi locuitorii Ardealului, Saşii se ocupă mai tare de acest ram al economiei, ce se numeşte pomărit. Ei toţi au pomi, toţi îl ştiu altoi, toţi sciu trage folos din póme. Dar’ cu atâta nu se îndestulesc. Ei vréu ca şi mai bine se scie aceste lucruri, ca şi mai mare folos se aibă. Spre acel scop umblă bărbaţi învĕţaţi de-ai lor prin tóte centrele lor şi ţinu prelegeri publice, dau sfaturi obştesci despre aceste lucrări. Aşa, în tómna anului 1899, grădinarul suprem Fischer (Fişer) dela şcóla agronomică din Mediaş, s'a dus în oraşul Bistriţa şi a ţinut în palatul reuniunei industriale o prelegere practică despre pomărit, care a fost ascultată cu mare băgare de sémă de toţi pomologii şi iubitorii pomăritului din Bistriţa şi jur. Din acea minunată prelegere, v’om estrage ceva pentru bunii nostri cetitori, din care mult pot învĕţa. Étă cam ce ḑice dl Fischer:

„Ţinutul Bistriţei este cămara de póme pentru multe ţinuturi ; dacă-‘i vorba se rĕmână tot aşa, atunci trebue fără ori-ce glumă cultivată mai departe; tot poporul trebue se lucreze la ea mult şi bine. În valorisarea pómelor suntem încă tare înapoiaţi. Pómele trebue se fie bucată naţională, şi vinul de póme trebue se dudu-éscă pe indrăcitul de vinars, la din contră muncitorul nostru îşi perde cu têmpul

mintea. Nimerita alegerere a soiurilor de póme este un mare merit al pomologilor de aici. Unde se cultivéză pomi, trebue ca pământul, adecă şi cel cultivat prin rigolare. Sîmburii cei mai buni sunt cei contraşi din póme pădureţe, sîmburii se sémênă tómna, ei se scutesc de şóreci prin un învĕliş de var. Soiul pământului se fie nĕsipos-lutos, cu o posiţie favorabilă, liberă, scutită de vânturile vestice (de apus).

Şirele se fie depărtate unul de altul de 40 cm. E bună gunoirea cu cenuşă pe nea. Pământul şcólei de sădit trebue rigolat din tómnă în afundime de 70 cm. Pădureţii trebuesc sădiţi primévera.

La plantare avem lipsă de 2 sfóre împărţite egale şi de o altă sfóră încă.

Rîndurile pomilor se meargă dela nord spre sud (dela méḑă-nópte spre meḑă-ḑi); depărtarea rîndurilor se fie de 80, a pomilor unul de altul de 40 cm. *Pământul între ei trebue plivit tot mereu şi ţinul în stare jilavă*. Nobilitarea (*numai oculare*!) se începe la finea lui Iulie şi ţiné până în ultima Septemvrie. La oculare se aleg numai mugurii mijlocii de pe crenguţele bine cópte, şi mugurii sunt de a se tăia *baremi pân' la lemn*, adecă sunt de a se scóte de pe surcel cu băgare de sémă şi cu tótă cója cea grósă, cât sub ei se rĕmână lemnul neted.

Ochii sunt a se aşeḑa pe partea vestică a pĕdureţului 3–4 cm deasupra pământului. *Lucrul trebue se mérgă repede.*

Legarea se face cu scórţă de teiŭ, dar' legătura acésta după 3–4 sĕptĕmâni trebue delăturată; atunci trebue făcut în partea opusă mugurelui nobil, pe altoie, o crestătură în lungul cójei, ca sĕ se imprăscie sucul dela mugurele nobil şi se nu pótă porni până în primăvéra viitóre. La finea lui Noemvrie trebue tăiat pădureţul, lăsându-l deasupra ochiului nobil numai ca de 10 cm. de lung, de care se leagă mai târziu odrasla cea próspĕtă, ce ese din mugure. Care altoi nu odrăslesc în primăvéră, se nobilitéză atunci de voim, dar' prin copulare (mai bine în piciorul caprei). Ceara de altoit (din 500 grami răşină de brad, 100 gr. sĕu şi 150 gr. ceară de stupi) sĕ se foloséscă numai în *stare fluidă călduţă. În decursul verei nu-i de-a se tăia nimic de pe pomişor; tóte crengile laterale rêmân pe el; căci cu cât va avé mai multe frunze, cu atât va fi pomişorul mai puternic.*

Numai din August s'au Septemvrie prindem a neteḑi cepurile cele cu foiţe, ér' delăturarea lăstarilor laterari mai puternici se face tómna; altoii slăbuţi se ciuntă scurt, numai de 4–5 ochi.

In Mărţişorul anului al doilea scurtăm pomişorul atăta, până de unde voim sé-i fie coróna (180–170 cm. dela pământ). In Maiŭ urméză alegerea crengilor pentru coróná (un lăstar principal şi 5–6 lăstărei lăturişi) ; ceialalţi 4–6 lăstărei (crenguţe) lăturişi se taie frumós cât se gândesci că i-ai ras de pe altoi, urma lor se rĕmână numai ca un inelaş, ca o veriguţă mică pe el. Corónele vedem se fie frumóse, proporţionate. In tómna anului al doilea dela altuire trebue se fie pomişorii atât de desvoltaţi, cât se-'i putem sădi la locul, unde voim se rĕmână în veci.

Pentru formarea unei pomărit (pomĕt) este de lipsă un loe potrivit cu posiţie potrivită; locul morăştinos, băltos, pururea jilav, nu e potrivit. Pe cóste plecate spre nord sunt de a se pune numai pomi văratici, pe cele înclinate spre sud se vor planta pomii ce produc pómele iernatice cele mai fine. Apoi trebue se scim bine nimeri soiurile de pomi ce avem de a-i planta, după-cum adecă e solul şi posiţia locului, unde-i plantăm. Pomişorii ce-'i plantăm se fie fără, pic de scădere: cu rădĕcini

bune, cu trunchiŭ tare şi oblu şi cu corónă frumósă! Pământul trebue se fie lucrat fórte bine, cu deosebire rigolat, nesmintit trebue se fie scurs de apă, adecă se nu pótă sta pe el apa baltă. Grópele pomilor făcute în rînduri regulate, trebue se fie de un metru cubic cel puţin; dacă locul este plan, atunci ele nu trebuesc se fie afunde, dar' cu atât mai largi; mai bune sunt *locurile înclinate, delóse*. Cât numai se póte, plantarea trebue făcută din tómnă, că rădĕcinuţele se vindecă numai decât şi în decursul iernei se prind în pământ. Formând pomăria la largul – în câmp d. e. – este de neapărată trebuinţă par' la fie-care pom; în grópă se pune mai întâiu parul şi dela el *spre nord pomul*. Legătórea e o rechiţea (sălcuţă), care o împletecim pe lângă pom şi par ca un 8 culcat, ori ca un gânj rotund. In anul întâiŭ se leagă numai puţin, adecă nu ţeapân! Grópele trebuesc făcute mult înainte de punerea pomilor, dar' la 2 sĕptĕmâni înainte de plantare le astupăm ĕră şi nu le mai destupăm până punem pomul. Rădĕ-cinile nu le lăsăm mai lungi decât cere trebuieţa, pomul nu trebue pus afund, ci cel puţin cu 6–8 cm. mai sus decât cum trebue înadevĕr se-'i fie stătutul ; *cel mai bun pământ pe rădĕcini!* După plantare trebue udat bine. În anul prim după plantare trebue tăiat fórte puţin din pom, numai în anul al doilea se ciontă pomii, de óre-ce ei acum odrăslesc a dóua-óră. (Acum lăsăm 11 crengi în corónă!)

La culegerea pómelor încă trebue se fim cu luare aminte; se le culegem cu mâna ori cu ceva unealtă de cules, dar' se nu le batem cu bâta! Coróna nu-i iertat se o lăsăm prea deasă, că atunci nu póte pomul da crengi roditóre. Pomul trebue curăţit cu dileginţă, ras de scórţa cea bĕtrână, periat şi uns cu lapte de var. Iarna gunoim mai bine cu zamă de gunoiŭ amestecată cu cenuşe şi împrăştiată pe sub coróna pomului. „Numai atunci nu folosesce gunoiul la pomi, când nu li-se pune.“ Pământul trebue ţinut afănat şi printre pomi, nu 'numai în jurul pomilor; de aceea trebue săpat în fie-care an, ba trebue chiar arat cu plugul printre ei, şi numai unde nu ne putem apropia cu plugul, acolo săpăm cu hârleţul. Printre pomi pot fi şi alte plante: cucuruz, napi, cartofi, dar' mai bine fasole şi lupin. Pământul nu-i iertat se fie de tot acoperit de coróna pomilor, că atunci pomii au prea puţină lumină şi aer, aşadar' pomii trebuesc puşi cât de rar“.

Cam acestea sunt sfaturile estrase din prelegerea dlui Fischer; practice şi lămurite sfaturi!

Óre când v'om avé şi noi românii reuniunile nóstre economice şi de pomărit?

Până acum – pare-mi-se – singur Sibiiul are o astfel de Reuniune, care şi face tot ce-'i stă în putinţă, pentru luminarea ţĕranilor nostri. Şi Dómne! bine ar fi décă s'ar forma astfel de Reuniuni în tóte centrele nóstre: la Braşov, Reghin, Bistriţa, Bărgău, Năsăud, Dej, Gherla, Lăpuş, Baiamare, Sătmar, Maramureş, Beiuş, Orade, Cluj, Abrud, Bălgărad, Orăştie, Haţeg, Şebeş, Blaj ş. a. Se avem baremi atâtea Reuniuni agro-nomico-pomologice, câte bănci de bani avem.

Dar' décă Reuniuni de acelea nu avem, baremi la şcoluţele nóstre sătesci de s'ar propune acest ram cum se cade, ca sĕ se înveţe şi îndemne viitórele generaţii a face aceea ce noi *nu vrem* se facem şi ce inaintaşii nostri *nu putură face*.

Tîrgurile Reteagului.

–– Ce ne invéţă têrgul ––

Reteagul este o comună aşedată între Beclean şi Dej, pe şesul Someşului mare.

De pe la începutul acestui veac are trei têrguri mari de ţéră: la *Sân-Georz* (din 4–7 Maiŭ), la *Sân-Petru* (din 7–ll Iuliu) şi la *Sân-Mihaiŭ* (25–28 Septemvrie), afară de aceea are têrg de sĕptĕmână (mărturie) în fiecare Joie.

Deschiderea têrgului îmi spunea buna (mama tatei), că s'a făcut cu mare ceremonie. Mai întâiŭ s'a făcut piaţa, depărtând de pe lângă drumul ţĕrei casele, ca astfel chiar în mijlocul satului se rĕmână loc gol, piaţul, care este un plan oval fórte frumós, cu un capĕt chiar în valea ce vine de cătră Giurgeşci, şi taie Reteagul în dóuĕ. Gata fiind piata, au anunţat „domnii“ pe tóte satele din jur că atunci şi atunci se începe têrgul la Reteag şi din fiecare sat sĕ vină cu lucruri de vênḑare şi cu bani de cumpĕrat de ceeace au lipsă. Şi s'a adunat lumea ca la minune, că până într'aceea aci în apropiere numai în Dej se ţinéu têrguri de ţéră şi de sĕptĕmână. Şi mare era mirarea ómenilor când aflară Reteagul cu piaţă şi în mijlocul piaţului un stêlp de brad, belit de cóje şi uns cu sĕu de sclipea la soré. Şi era înalt stêlpul acela, de vre-o 6–7 stânjini, şi era bine înţepenit în pământ şi în vîrful lui era o cupă cu vin şi o năframă roşie de pĕr şi în ea învăluiţi 4 galbini. Aprópe pe vîrf erau 2 fuştei, dar' de aci încolo stêlpul era luciu. Se uitau ómenii cu mirare la stêlp, şi nu sciau de ce este pus acolo. Dar’ când fu cruce amédḑăḑi veniră domnii lângă stêlp şi puséră o mésă şi scaune. Şi pe un car de al „curtei“ veni o bute de vin ca de 50 de ferii şi cepul la bute şi în câteva corfe erau de-a îndemână ulcele noue, roşi, fabricate de nobilii olari din Reteag, toţi Unguri, veḑi bine. Şi apoi se ridică un domn, bagsémă dela varmeghie, şi strigă cu glas înalt: „Tot omul sĕ înţelégă, de aḑi încolo în Reteag în fiecare sĕptĕmână va fi Joia mărturie, ér’ primăvéra la Sân-Georz, în dricul verei la Sân-Petru şi tómna la Sân-Mihaiŭ, vor fi têrguri de ţéră, care têrguri vor ţiné 4 ḑile: o ḑi têrg de oi şi de capre, o ḑi têrg de cai, o ḑi têrg de vite cornute şi de porci şi – ḑiua têrgului, când s'or vinde negóţe trebuincióse: năfrămi, cisme, opinci, curele, seceri, sape, cóse, furci, cuţi, tocile, caşi, lână, bucate etc., de ce au ómenii lipsă. Dar’ ca têrgul se fie început într’un cias bun şi cu noroc, étă în vîrful stêlpului este o cupă de vin şi o năframă cu 4 galbini; acelea sunt ale acelui voinic, care s’a urca sé le iee; sĕ se apropie încóce voinicii, cari vreau a’şi cerca norocul.!”

Şi se apropiară feciorii de pe tóte satele sĕ-şi cerce norocul, că dóră 4 galbini nu-i jucărie, se-i’ iai de-agata, fără pic de muncă, numai se pui mâna pe ei şi... bagă-i în curea! Şi se îmbulzeau, care de care sĕ ajungi mai iute la ei. Sta sĕ se baltă care se scape mai întâiŭ la stêlp, sĕ se urce după galbini. Dar’ domnul acela făcu loc ca la móră: „Pe rând, fecioraşi, lăsaţi pe unu înainte!“ Şi se împulpà un fecior ţanţoş dela şes, de gândeai se ródă 'n dinţi stêlpul. Şi se urcà ca un stat de om, dar’ cum stêlpul era luciu de sĕu, zup! lunecà jos. „Alt fecior!“ striga domnul

acela.

Şi se apropie alt fecior, tot ţanţoş dela şes, dar' nu fu mai norocos decât cel dintâi.

–– „Alt ficior!" strigă domnul şi aşa se părândară până în 80 de ficiori, unul ca unul, dar' nici unul nu putu ajunge sus la năframa cu banii. Lumea perdea răbdarea, că-'i lăsa gura apă după butea cea de vin, care sta cu cepu în ea, dar' nu se putea începe până vor sci, care-i voinicul, care a deschis târgul! Ficiorii stau dăbălăzaţi, moşnegii-'i dojeneau: că, vĕdu-vĕ graşi se vĕ vĕd! Eu când eram ca voi aş fi stat se s'ar peste stêlp, şi voi, motofleţi, nu-ţi fi în stare se luaţi năframa cu banii şi sĕ se slobodă târgul!

Hei! Dar' ce-'i în lume làcomos,
Ca banul şi omul frumós?

Un ficior de pe gorgane, un omeleu cât un deal, până întri'acea stătea răzimal de carul cu bivolii, pe care era butea cea cu viu, şi se uitase cu lăcomie la vîrful stîlpului şi cu mânie la feciorii ce cad ca snopii, unul după altul, care cum cerea sĕ se urce. Când auḑi ucesta înfruntarea moşneagului, se depărtă de car şi se apropie de stâlp: „Mai încet cu hula, moşule, că şi io-s p'aici."

Lumea se uita la el cu mirare.

Cum, un omoteu cât Sfarmă-pétră se cerce a se urca până în vîrf, când cĕḑură ficioraşi sprinteni ca fluturii?!

–– Cu acela se rupe stîlpul, ḑiceau uni.

–– Óre de unde-i? întrebau alţil.

–– E feciorul Ursului din Corabia, răspunse o nevastă ce'l sorbia din ochi.

–– Slobodu-i, domnule ? întrebă Pahone.

–– Slobod voinice, suie-te şi udă năframa, că mai capeţi şi dela mine doi taleri.

–– Adă-i încóce.

–– Ţi-i dau când te-i cobori cu năfruma.

–– Îi?

–– Dĕu dau!

–– Nó Dómne-ajută!

Şi se-'ncleştà „Sfarmă-pétră" de stîlp; cât ai ḑice un „Tatăl nostru" era călare pe fuşteii din vîrful stîlpului. Stîlpul se mişca cu el, ómenii stau cu ochii zgâiţi în sus, ér' el habar n'avea, luà cupa, o deşertă dintr'o duşcă şi aruncà cupa gólă cât putu de departe, se nu lovêscă pe cineva din mulţime. Apoi deslegà năframa şi-'şi numĕra acolo galbinii, apoi îi învălui ér' în năframă şi strigă de acolo: „U-u! Tu Ileană! Ia ţine, tu, se fie de credinţă!" Şi cu aceea zvêrr! aruncà năframa cu galbinii făcută boboloţ şi căḑu chiar în póla zadiei la o fată ce-'i ḑiceau Ileana diacului, şi era cea mai frumósă şi mai zdravenă fată nu numai în Corabia dar' în tot târgul şi ţinutul acela. Toţi aruncară ochii spre Ileana. Ea, din mândră ce era, se făcu mai mândră, că numai drăguţul ei a putut lua năframa cu banii cei scump; era fălósă că are cel mai vrednic dintr'un târg de ómeni. Lelea Oana, dieciţa, era lângă ea, dar' biata babă era galbină ca turta cea de céră, de frică şi clănţănînd dinţii ḑicea: „Vai, rĕu mĕ tem se n'o deóche cineva." Dar' nu-'şi gătà bine vorba şi Pahone se aruncà ca un vultur pe stîlp la vale şi răspunse babei: „Nu te teme, că i-oi descânta eu!"

Atunci mulţimea strigă: bravo! Ér' domnul îi mai dete 2 taleri şi apoi sloboḑi vinul în ciubere, ca apă, şi împărţi ómenilor ulcele, şi beau la vin ca la apă şi stigau:

vivat!

Aşa s'a deschis târgul Reteagului la începutul acestui veac. De atunci în fiecare Joie-i „mărturie“ şi de trei-ori în an sunt târguri de ţéră.

*

Târgurile Reteagului au fost fórte renumite îndată dela început şi sunt până în ḑiua de aḑi. Póte însă, că aḑi nu sunt atât de cercetate ca mai 'nainte, când târgurile erau mai rari, ér' starea locuitorilor din jur mai bună. Nici acum nu-'s slab cercetate, cu deosebire când e timpul plăcut, de nu plouă mult. Se adună mulţime de vite de pe gorgane, de pe déluri şi frumóse vite dela şesul Someşului. Acest ţinut totdéuna a fost vestit – ori se mĕ exprim în limba pur someşenescă de aici – a fost *hirtuit* de vite frumóse, şi este şi aḑi. Numai cât aḑi sunt mult mai puţine vite pe acest şes al Someşului, decât mai nainte. Causele din cari s'au împuţinat şi se împuţinéză vitele la economii nostrii şi cu ele se împuţinéză şi bunăstarea lor, sunt câteva:

1. *Comasarea hotarelor.* In multe părţi s'au plâns micuţii proprietari, agronomii nostri, asupra nedreptei împărţiri a hotarului cu ocasiunea comasărilor, şi póte cu drept cuvânt. Dar' de s'ar plânge, nu fără causă s'ar plânge someşenii nostri dintre Beclean şi Dej, contra comasărilor. Că atât este de bătétóre la ochi împărţirea hotarelor p'aici, încât ori ce strĕin, ce vede tot şesul cel frumós al Someşului, de ambele părţi dela drumul ţĕrei, jur-împrejurul satelor, până în deal spre nord, ér' spre sud până-n linia căii ferate, vĕdènd acest *sâmbure de loc* tot formând mari complexe boiereşti, laburi cât veḑi cu ochii, exlamă fără voie: şi poporul nu se revóltă? „Nu nici ţipă?“ Da, nu se revóltă, nu nici ţipă, că scie că cei-ce au făcut comasările astfel, sunt strĕini, sunt domni mari, cari ţin ei între ei şi cu ei ţiné şi judecata, şi ministerul, şi impĕrăţia şi D.- ḑeu sfântul. Nu se vaietă, dar' s'ar văieta de sigur décă cineva de-ai lor le-ar fi făcut aceste comasări *drepte*, prin care ei, mititeii posesori sunt depărtaţi în fundul hotarului, ér' boierii, marii proprietari sunt cu tablele lor cele de *sute de jugĕre* jur-împrejurul satelor; atunci s'ar văieta şi ar ţipa.

Se ne abatem o leacă dela temă. Dice, că înt'ro făurişte se bătea fer şi aur în una şi aceeaşi casă, numai cât la nicovale deosebite. Ferul sub loviturile ciocanrlor făcea o larmă, ţipa, se văirta, de sta lumea-n gura lui; aurul răbda şi tăcea, cu tóte că pe el póte îl bătea mai tare, că se lăţise ca frunda cea mai subţire, de bătut ce era. Dar' dela o vreme nu se putù rĕbda aurul se nu ḑică ferului: „Dar' tu ce te mai boceşti atâta? Sĕ-'ţi fie chiar ruşine! Nu veḑi cum rabd eu?“ –– „Ţie ţi-e lesne a răbda, – răspunse ferul, – că pe tine te bate *un* strĕin, dar' pe mine mĕ bate fratele meu, şi se nu ţip?“....

Aşa suntem şi noi someşeni, micuţi proprietari, nu ţipăm, ci răbdăm, fiind siguri:

“Că este sus în cer
Un Domn, de-a căru-i faţă
Subjugătorii pier!”

Dar' râbdăm reu şi greu, că pămĕnt avem puţin, şi cât ar fi, e depărtat de sate ; păşunate nu avem se putem ţinea vite multe, ér' fără vite – economul ce fără mâni. Aşa stând lucrul, noi cei de pe şesul cel frumós al Someşului-mare, putem ţinea numai vite puţine. Că, încă iarna am face, ce pĕcatele nóstre am face, că băgăm pe

iérnă vite puţine, dar’ mai îngânduraţi suntem décă vine vara, că pe când altă lume scapă la largul – noi trebue se ne băgăm grumaḑii în datorii, şi – de vrem se ne păşuneze vitele, plătim marelui posesor după fie-care vacă 8 fl. pe vară, ér’ pentru viţăi de un an 4 fl. şi îndată ce a trecut de 1 an – 8 fl. Astfel noi cu văratul vacilor ne mâncăm viţeii! Şi încă de-ar trăi bine! Dar’ trebue îmbucărite din mână séra-diminéţa, de voim se fie cât de cât mângăiate. Şi acésta din causa comasărilor drepte ce ni s'au făcut! De oi nu mai vorbesc, că acelea s’au împuţinat de tot tare, tot din aceea causă. Că, cei-ce nu se pot despărţi de ele, dau numai pentru vărat 75 cr. de óie, apoi primăvăratul şi tómnatul lor, vine plătit deosebit. Porcii, pe unele sate din şesul Someşului, au drag Dómne păşunate comunale, lăsate de moşieri din al lor avut, că s'au învoit cu ocasiunea comasărei se aibă barem pentru porci ceva păşunat, vre-o rîpă cât de rea. Dar’ şi cu acéstea-i năcaz ; că sub anumite pretexte rup primarii câte un petec care-l mai bun şi-‘l folosese ei, or că pe păşunatul porcilor bagă miei şi oi de-ale măcelarilor jidani şi bieţii porci rĕmân prea strîmtoraţi, din care cause se şi ivesc între ei bóle şi mai în toţi unii pier cu ḑecile şi cu sutele. Aceste şi altele de soiul acéstora, sunt tot atâta pedeci pentru bieţii mici proprietari, din care cause numai cu mare greutate pot ţinea vite şi încă puţine. Ér’ fără vite destule lucrarea câmpului merge greu şi anevoe şi nu destul de bine. Dar’ aceste pedeci deo-camdată sunt numai pe şesul nostru cest deschis al Someşului, că pe déluri şi gorgane ţinerea vitelor este mult mai uşóră, din care causă şi ţin vite mult mai multe, decât ceşti dela şes.

Altă causă, din care poporul sĕrăceste védênd cu ochii – înţeleg o parte a lui – este:

2. *Luxul în port şi necumpetul în beuturi spirtóse.*

Acestea trebue se pună pe gânduri pe toţi fiŭ buni ai patriei, fără deosebire de naţionalitate şi confesiune, de rang şi stare.

Dar’ despre acestea mai la vale, unde v’om vorbi despre ḑiua târgului.

Acum sĕ întrăm în târgul de vite. Pentru târgurile de vite au rupt cu ocasiunea comasărei un loc deosebit, la capul din sus al Reteagului, sub vii. Inainte de comasare se ţineau târgurile cele mari de vite pe laburile grofeşti, cari erau chiar în capetele satului, precum sunt şi aḑi ér’ în ḑile de mărturie târgurile de vite erau pe Prund, din sus de podul ce este în mijlocul comunei, chiar lângă piaţă.

Târgul de vite din anul acesta, care s'a ţinut în ḑilele de 7, 8, 9 şi 10 Iulie st. n. a fost bine cercetat, cu deosebire oi, porci şi vite cornute au fost multe, şi multe s'au şi vêndut, că numai vite cornute s'au vêndut peste 1200, asemenca s’au vêndut multe oi, berbeci şi porci, cu deosebire pureci dela 6 sĕptămâni până la 6 luni, că la purcei se află totdéuna mai mulţi cumpĕrători, decât la porci mari. Un purcelaş se nĕḑuesce după putinţă se-‘şi cumpere şi cel mai sĕrac om, dar’ de porci mari se apropie numai cei groşi la pungă.

Se ne uităm o lécă printre vite şi se vedem cine ce vinde şi ce cumpĕră ? Boi mari sunt destui, rar veḑi însĕ lângă ei vre-un om făIos dela şes, ci momârlani dela dealuri, muţi de pe gorgane, cari n'au îmbrăcăminte de 3 fl. dar’ au boi de 3 – 4 sute de florini aici în târg şi vor fi mai avênd şi acasă. Ai nostri de pe şes toţi îs în cióreci cu şinore şi în cisme 'ncreţite, şi-‘n laibăre pline de bumbi şi de găurele, ér’ la vèndare scot câte un purcelaş, un viţĕluc, o văcuţă şi când dau la cumpérat, încă cam mânănţălucuri de acestea cumpĕră. Pe acéstia rar îi veḑi înveluindu-se cu boi

de cei scumpi, că bagsémă boii se tem de şinóre.

Precum am ḑis mai sus, noi la şes cu mare greu putem ţiné vite, cu deosebire boi. Dar' totuşi şi la şes sunt unii ómeni cu stare şi cu socotélă, la cari veḑi tot soiul de vite bune, aceia apoi ţinu şi boi, cel puţin câte o pĕreche, dar' boi scumpi. Un posnaş dela noi 'si-a făcut observarea, că:

La ómenii felegoşi
Veḑi boii cei mai frumoşi,
Ér' la ómenii făloşi
Numai purcelaşi hiroşi!

Şi cam aşa-'i de fost.

Dómne si rĕu stă calicului sumeţ şi fălos! Da-'i trecută, vécul acesta-'i vécul fuduliei şi al caliciei! Umblăm numai după podóbe şi după traiŭ bun, apoi... mai lăsăm ceva şi urmaşilor nostri, ori ba? Cu aceea nu ne spargem capul, noi cesti fuduli. Cu totul altcum ḑic însĕ cei înţelepţi, de cari mulţam Dómne, sunt în fiecare sat barem doi-trei. Ei se lasă mai pe jos cu podóbele, umblă şi cu opinci stricate şi cu cióreci cârpiţi, numai se aibă hrană 'n casă şi se pótă lăsa câte ceva şi 'n urma lor.

Dar' se întrăm îr piaţă în ḑiua târgului. Târgurile sunt nisce expositiuni adevĕrate. In târgul de vite veḑi progresul ori regresul economilor în créscerea şi ţinerea vitelor. Vite multe, frumóse, de soiŭ, bine ţinute, arată pe stăpânii harnici şi cu minte; vite slabe, próste, rĕu grijite, arată pe stăpânii slăbănogi.

Deci se fim cu luare aminte.

Cum întri în piaţă de treci podul din partea de apus a pieţei, vedem câteva carĕ cu tocile şi cuţi. Sunt ómeni din părţile cu pământ steril, unde din bolovani cércă a scóte ceva câştig. Caii lor la trăsuri sunt mici şi slabi, hamuri noduróse, trăsurile hodorogite, ei slab ţinuţi,... aceste sunt semnele stărei lor materiale. Lângă ei câteva carĕ cu furci şi greble, aduse de ómeni din regiuni cu păduri. Se vĕd a sta mai binişor decât aceia cu tocilele lor.– Urméză vre-o opt carĕ câmpeneşti pline cu caş şi cu lâni, sunt Români de-ai nostri de pe câmpie. Altă-dată erau şi 80–10 de carĕ de pe câmpie cu lâni şi cu caş, dar' acum abia 7–8. Semn rĕu! Ori că nu mai au lână întrecĕtóre, ca mai de mult, ori că se tem, că nu va ave trecere. De se tem că nu va ave trecere,au tot dreptul, că aici locuitorii dealurilor au oi şi lână, ér' ai şesului numai bărbaţii mai pórtă haine de lână, – muierile cele mua multe:

Sărăcie vânătă
Cu suman de cânepă!

Nici nu sunt caşii de aḑi aşa mari cu cei de acu-s 10–15 ani. Se vede că şi pe câmpie merg ómenii îndĕrĕt. Vite la carĕ avéu bune, dar' carĕle destul de primitive. – Mai în sus dela ei erau 2 căruţe bulgăreşti cu verdeţuri, cépă, morcovi. Harnici ómeni Bulgarii acéstia, bine hrăniţi şi bine-'mbrăcaţi şi fac parale pe verdeţurile cultivate aci, între noi, departe de ţéra lor, ér' noi le cumpĕrăm, în loc se le cultivăm. – Lângă Bulgari sunt câtova carĕ săseşti cu cépă. Carĕ bune, acoperite frumós cu coperişe de papură, ei bine ţinuţi şi îmbrăcaţi în simplul lor port naţional, cai buni la trăsuri cu hamuri ca ghiaţa. Acestia încă fac bani, ca-şi-când la noi nu s'ar face cépa. Şi bine fac, cine nu are-'n cap, se aibă-'n – pungă!

Pe lângă şanţ sunt înşiraţi Ţigani din jurul Bistriţei cu seceri, la spatele lor sunt câteva căruţe de Mărgineni de-ai nostri din jurul Sibiiului cu brâne şi dreve

(piepteni de pieptenat lèna). Cât le stă de bine în simplul lor port naţional, cât de bine sc vĕd a fi hrăniţi! Căruţele şi caii lor încă sunt în stare bună, ca şi ai Saşilor.

Mai cătră mijlocul piaţului, pe şanţ dinaintea prepanaţiei, sunt ḑeci de muieri de-ale nóstre cu vechituri: rufe purtate o lécă, dar' cari „nu se mai pórtă ,“ că: ori sunt cusute „ca-'n bètrâni“ cu arniciu, ori că sunt de pânḑă de casă din cânepă curată, ori că le-a ajuns ceva lipsă grabnică şi trebue se facă bani pe ce pot. Le cumpĕră cei Ţigani pe preţuri de batjocură, pe când multe le-ar mai pute purta ele, se nu le dee drumul şi în locul lor se-'şi facă altele scumpe şi rele, de bumbac şi de maşină.

Chiar în mijlocul târgului sunt mulţime de şetre înşirate astfel, că formează uliţi largi, fiecare profesiune deosebit. Aici vedem Unguri tălpari şi ciobotari, Saşi căldărari, strugari, funari şi butnari, Armeni si Tăuţi negustori cu şetrele lor, Armence turtăriţe, cu turte şi rozol, Sasce cu colaci, Unguroici cu fripturi de porci, pâne şi vinars; Jidani cu fructe, mai în sus Moţi de-ai nostri cu ciubere şi cofe, jidicani (Români din districtul Năsĕudului) cu scânduri şi şindile, nemeşi din Reteag cu óle şi în fine *diceni* cu vişine şi cireşe. Acestia sunt Unguri din Dicea, ómeni harnici, cultivă pómăritul şi provĕd cu pómele lor oraşele Cluj, Gherla, Dej şi opidele Reteag, Beclan, Năstud etc. Óre, cum acesti harnici muncitori cultivă pómăritul de fac din el bani, ai nostri nu 'l-ar putea cultiva, dacă nu în mare, barem în mic, se nu ducă dorul pómelor?! Şi se nu fie nevoiţi ale cumpĕra pe bani buni.

Va întreba cineva: Dar' Românii din acest ţinut nu scot nimic de vênḑare? Ba da! Scot bucate, pui, ouĕ, purcei şi fac bani de cheltuială, dar' acestea sunt lucruri cari la cei mai mulţi li-ar trebui în casă, ci trebue se le vêndă că „nĕcaḑurile-'s multe,“ ér' bani n'au din ce face.

Colo, peste drum dela turtăriţe, óre ce sclipeşte aşa tare? Of! vase de tinichea, le-a scos spre vênḑare Petrea lui Ioan Ceteraş, numit altcum „Ţărcuţa.” Étă, într'un târg de ómeni, un singur industriaş român, şi într'un ţinut aprópe curat românésc!

Adecă, ca se ḑicem, industrie naţională românéscă, mai vedem colo lângă pepănaţie la câţiva Români de pe sate: unul are o desagă plină de tocuri de cute, altul nisce covĕţi, un altul fuse şi linguri, altul câteva juguri şi lopeţi, corfe, dar' privindu-'i mai deaprópe veḑi că nu-'s nici aceia, Români, sunt Ţigani dela „dealuri,“ numai cât sunt îmbrăcaţi românésce. Că ţiganii sunt un fel de ómeni cu minte, ci se aclamatiséză lesne, şi-'şi însuşesc şi mai lesne datinile, limba şi portul poporelor, printre cari se strecoră. Primesc şi religiunea lor, pe din afară, că în fond: Tiganul tot Ţigan rĕmâne şi-n ḑiua de Pasci. Ţiganil acéstia cutreeră satele şi tîrgurile cu produsul muncei lor şi-'l vênd pe bani ori pe bucate, ori pe ceva haine slabe, purtate.

Dar' lângă ei stă un om cu o pĕreche de róte nóue de vênḑare. Acela-'i Român curat dela dealuri. Va se ḑică: într'un târg întreg abiă afli doi industriaşi români, un rotar dela sate şi un pleuar din Reteag. Cum vine Românul acela de-'i pleuar, după-ce până ieri alaltăieri numai strĕinii: Jidani, Nemţi şi Unguri pe la oraşe erau pleuari?

Acest lucru e vrednice se-'l scim: Dela Reteag peste deal spre apus, este un sat de-'i ḑice *Leleşti*, la pólele Ciceului. Aci a adus groful Mikes coloni slovaci între anii 1820–1830, formând cu puţinii Români împreună o parochie grecat. Slovacit acestia sunt nisce ómeni harnici, cresc vite frumóse şi cultivéză fórte mulţi baraboi,

ér’ după-ce-‘şi gată lucrul câmpului iau sîrmă de legat ólele şi cutreeră satele strigând: *„Óle legai cu drotu, jupânésă !”*

Pe calea acésta fac, dar’ cu deosebire făcéu bani frumoşi, până mai ieri alaltăieri, când ólele de fer s'au ieftinit şi au prins a înlocui pe cele de lut spărgăcióse. Acesti *Toţi* drotari au fost chiar subiectul unui poet de al nostru (Boiŭ), care le făcù cântecul:

Drot în spate
Měi fărtate,
Bâta-‘n mână şi la drum;
Foie dragă,
Mândră dragă,
Eu le lus, mě duc acum,
Iarna véra
Umblă ţéra
Biet ficiorul de drotar
Ceru-‘i casa
Traista masa,
Cum e dată la drumar...
Câte sate
Depărtate
Tóte, tóte le cale cu,
Şi oraşe, drăgălaşe
Tóte, tóte le věd cu!..,

Aşa umblară Ruşii séu Toţii ăştia cu drot până mai amu-‘s 20 de ani, când începură a se ieftini vasele de fer, când apoi se împuţină venitul lor din legarea ólelor de pământ. Dar’ ei, ómeni isteţi, nu mult se gân-diră şi prinseră a fabrică vase de tinichea şi a cutreera cu cele Ardealul, Ungaria, Bucovina, dar’ cu deosebire Moldova şi România. Şi aveau căutare mare vasele de tinichea. Şi se věḑură prea puţini la acea muncă bine plătită. Nu li se mai plătea, ca ei se o facă şi tot ci se-'şi pórte marfa-‘n spate spre vênḑare. Ca se putem avea o icónă despre venitul curat al muncei lor, însemn aci date adevărate, cari se pot dovedi.

Un Rus din Leleştă, care s'a dus la Ḑiua Crucei în ţéră şi nu s'a întors până la Pasci, a adus 3–4 sute fl. bani. gata, pe lângă că a trăit în ţéră el cu 2–3 servitori, cărora li-a plătit cost, cuartir şi câte 70–80 f1. la unul.

Şi de acestia erau mai mulţi. Şi décă veniau cu atâta potop de ban, cumpĕrau loc la şes, pe la comunele Mihăeşti, Baţa, Reteag şi pe aiurea. Şi locul fiind atunci ieftin, ér’ ei avend bani mulţi, se umplură de moşii bune la şes, că la ei, la Lelesti, e locul slab, delos şi puţin.

Cam p'atunci, când începea mai bine a se plăti tinicheria-‘n ţéră, era în Reteag un Petre Pop, ficioraş de vre-o 15–16 ani, văr bun cu mine. El era cel mai mare între fraţi. Tată-seu – Dumneḑeu se-l ierte – tocase cu beutura şi cu traiul bun o moşie de cele mari cu casă şi grădină cu tot. Trăia acum cu glóta lui de copii prin cămăruţele creştinilor pentru cari făcea ḑile de lucru.

Un Rus din Leleşti chemà pe vărul meu Petre Pop se mérgă cu el în ţéră se-’i pórte marfa-‘n spate, că-’i dă pe an 60 fl. şi întreţinerea. Şi se duse, şi nu veni acasă 2 ani de ḑile, ér' când veni era plin de bani, că avea dóră dóuĕ sute bune, de nu mai

mult. Acum era alt om, nu mai ceru băiatul cel nĕcăjit de acu-s doi ani. Şi cumperă pe bani 4 părechi de viţei şi plăti un vărat şi un iernat pentru ei şi merse ér' în ţéră, ducênd cu sine pe al doilea frate al seu: el se lucre şi frate-seu Tóder se-'i pórte marfa. Şi la anul veniră plini de bani. Şi juncii-'i vêndú şi-'şi cumpĕră grădină în drumul cel mare cu 2 sute bune, care grădină aḑi e vrednică 8 sute, şi pe grădină făcu casă şi şură şi grajd, şi i-au întrecut bani de şi-au luat şi câteva pământuri. Şi ér' s'a dus în ţéră, şi a dus cu sine pe doi fraţi ai sei şi pe un ficior strĕin. La câţiva ani îşi duse pe toţi trei fraţii cu el. Ei veniau toţi încărcaţi de bani, că tablele de tinichea erau ieftine, ér' marfa for de scumpă, ca-ntr'o ţéră fără profesionişti. Aşa, Ruşii s'au Toţii din Leleşti au întrodus între Românii din acest ţinut datina de a merge-'n ţéră ca tinicheri. Flăcăul merge întâiŭ ca servitor, cursar, şi are în anul întâitt 60–80 f1 şi întreţinerea şi în acelaşi timp învaţă şi profesiunea. De aci-'ncolo-'i stăpân, el se învaţă a lucra cu tinicheua în acest timp şi are bani cu ce se-şi deschidă lucrătórea. Atunci duce de aci alţi flăcăi neînvăţaţi, tot cam némuri or prieteni şi el le plătesce şi-'i învaţă.

Pe astă cale s'au format în satele Reteag, Giurgesci, Baţa, Mihăeşti ş. a. o mulţime de tinicheri, cari an de an aduc din România mulţime de bani.

Vei voi se scii, bunule cetitor, de se alege ceva din banii cei mulţi, ori ba?

Da şi ba!

Mai toţi învaţă a agonisi bani, dar' puţini sunt care-i sciu şi păstra.

Dintre câţi umblă-'n ţéră cu tinichea, mai bine s'au apucat la stare dela noi din Reteag ficiorii Găvrişóei, adecă vărul meu Petre Pop cu 3 fraţi ai lui. El are casă şi grădină bună, are câteva jugĕre de loc bun şi o vacă cu lapte. E mult şi atâta, dacă v'om lua în socotinţă că de tatăl seu, de Găvrişu popii, nu i-a rĕmăs decât lumea sĕ se ţie.

Dar' putea avea şi mai mult, ci în anii din urmă s'a dat lenei şi beuturei de vinars, astlel că – de nu s'a luà pe sémă – în câţiva ani se póte măcina tot, ce a adaus. – Frate-seu al doilea însă, Tóder, are avere la 4–5 mii fl. tótă eştigată pe bani din ţéră, făcuţi pe tinichele ; are casă în piaţă, în est-an şi-a făcut şură şi grajd de pétră, are vre-o 10 jugĕre de pământ, 4 vaci cu lapte, oi, porci... Şi are casă grea, o ciurdă de copii, toţi bine hrăniţi şi îmbrăcaţi. – Frate-seu ce-'i după ce-'i după el, Nucu, încă are casă în drumul cel mare, grajd şi şură de cărămidă, 2 vaci cu lapte şi 2 juninci scumpe şi câteva jugĕre de loc. – Cel mai mic frate dintre ei, George, ca mai tinĕr, acuma prinde a-'şi înciripa câte ceva. Şi-a cumpérat o grădină în drumul cel mare cu 4 sute fl. şi-a făcut pe ca o căsuţă ca un păhărel. Şi – se nu uitim – dela pĕrinţi au rĕmăs acesti 4 fraţi pe drumuri.

Tot din Reteag s'au apucat din nimica la ceva stăricică Petre Ceteraş poreclit Ţărcuţa, pe care l'am vĕḑut cu vase de pleu în têrg; apoi Nucu Moroşan a Nebunului ş. a.

Acest din urmă rĕmăsese de părinţi cu 2 fraţi şi 2 surori. Părinţii lor nu avuseră nimic în tótă viéţa, nici chiar casă proprie. Trăiau din lucrul mânilor cum puteau. Acum şepte ani era Nucu acesta slugă la mine. Cât fu anul de mare tot aceea mi-o spunea, că îndată-ce scapă de miliţie, merge cl prin ţéră cu pleuri. Şi s'a ţinut de vorbă. L'a dus Petre Ţărcuţa ca colportor (cursor) slugă şi la doi ani a venit cu 2 sute fl. şi şi-a cumpérat un petec de grădină, apoi a mers el ca stăpân ducênd cu sine pe un frate şi 2 ficiori strĕini. La doi ani când s'a întors a adus 400 bune, bani

uscaţi şi şi-a, făcul casă şi iau mai rĕmăs ca o sută fl., ce i-a dat împrumut. De aci putem vedeu că tinieheria-‘i fórte bine plătită în ţéră, fac mulţi bani cu ea şi – cine-i scie şi păstra – se alege cu ceva. Dar’ – Dómne! Cei mai mulţi pradă banul chiar atât de lesne, precum îl şi câştigă. Merg în ţéră, lucră, fac bani, apoi beau şi mâncă bine de când vin acasă sunt graşi şi frumoşi, dar’ de abia au bani de cale.

Aci încă se potrivesce ḑisa sf. scriptură: „De n'a zidi Domnul casa bunătăţilor, înzădar ne ostenim!“ De n’a sci omul cruţa, póte lucra până i-ar eşi ochii, că cu nimic s’alege!

Aci se stăm o lécă-‘n loc: Ne tot aruncà veneticii, că noi Românii suntem răi patrioţi.

Dar’ vĕḑu-i şperlă se-i vĕd, unde trebue mai mare patriotism decât: neavênd nimiea la sufletul tău, se slujesci pe Împĕratul, apoi se mergi din ţéra ta în alte ţĕri, acolo se aduni bani şi se vii cu ei în satul unde te-ai născut şi de care numai mormintele pĕrinţilor te légă, aci se cumperi dela vr’un beţiv o fărimă de loc, se-’ţi faci pe el casă şi se te înscrii ca plătitor de dare aci, apoi se te însori ca se ai copii care se slugéscă pe Împĕratul şi se dee şi ci dare, singur... singur pentru mormintele pĕrinţilor! Arătaţi-ni, nesocotiţilor, un popor mai patriotic ca al nostru, că vĕ dau tot ce am pe mine, bată-vĕ Sâmbetele se vĕ bată!

Sau acesti flăcăi, cari merg în ţéră numai cu ce e pe ei, n'ar putea a se aşeza acolo, între fraţii de o limbă şi de o lege? Sau nu le-ar fi mai comod de purtat profesiunea de tinichieri acolo şi a nu se întórce în veci pe aci, se plătescă dările în bani şi în sânge? Ba ar putea dacă ar fi Jidani, ori Ţigani, a căror devisă este: „Acolo mi-e patria, unde-‘i mai bine!“

Dar' Românul nu face aşa! El e legat de petecul acela de pământ unde zac osĕmintele părinţilor lui, chiar de au fost aceia ómenii cei mai prăpădiţi.

Merge unde merge – acolo vine; în bine şi în rău, el nu se departă de satul lui, cu tóte nevoile ce-'s împreunate de acel sat, numai se se scie aprópe de mormântul pĕrinţilor lui. Acest lucru ar trebui se-l cunóscă şi recunóscă toţi cei-ce au vorba patriotism numai pe buze, ér’inima le este legată de gheşefturi.

Dar’ se lăsăm aceste, se mergem se mai vedem ce-‘i prin têrg!

La şetrele Sascilor cu colac şi rozole e plin de tinereţ, ficiori şi fete; la şetrele Armencelor cu turte şi cu rozole e tot aşa; la şetrele sfârnăriţelor cu pâne albă, friptură şi vinars, ér’ e plin de lume, bărbaţi şi mueri, „trăesc o ţiră şi bine.“ Pe la şetrele ciobotarilor e plin de lume, cu deosebire tineret. Mai slab sunt căutate opincile, ca-şi-când nu opinea ar fi talpa ţĕrei! La măsarii saşi cu lăḑi de mirésă încă-’i îmbulzélă, semn că se gată multe fete de măritat! numai cât „măritatu“ ascéptă „luat“. Căldărarii şi butnarii nu prea au cumpĕrători. Ér’ apoi intre şetrele Slovacilor e têrg întreg. Se stăm o lécă aci. O muiere arată cu degetul pe rudă sus: Domnule, cu cât îi năframa aia?

–– Acea négră cu pene galbine?

–– Ai!

–– Aceca-i scumpă, că-’i de pĕr.

–– Noa ado ‘ncóce, s'o văd.

–– E un zlot bun.

–– Dar’ cea de lângă ea?

–– Cea cu pene roşii e 1 fl. 50 cr. că-’i marfă domnéscă.

–– En ado... Se mi-o dai cu 1 fl: 20 cr.

–– Şi cu o cumpĕr dela d-ta cu 1. 20 cr., numai adă-mi una, dóră vei că-'i cu pene de mătasă.

–– Apoi cum o dai?

–– Am ḑis preţul din urmă, 1 fl. 50 cr.

–– Ce laşi de acolo?

–– 5 griţari.

–– Ba o piţulă.

— Fie, se nu ḑici că-s om rĕu.

Privesc şi cu la năframă, o pipăiŭ, e vrednică 40–50 cr. dar 1 fl. 40 er? Nici-când! –– A vêndut muerea o găină şi vre-o 4–5 pui şi a dat banii pe o riză. Ori că a vêndut 2 mierţe de mălaiŭ şi merge acasă cu o riză şi cu 2-3 turte. Şi fără tóte acoste putea fi dacă... dacă... dacă... nu ar fi fudulia aia, mânce-o pustia de fudulie, ori dacă ar sci têrgul.

Vĕḑèd la ómenii nostri atâta nepricepere întru a cumpĕra şi vĕdèm pe ce nemicuri dau banii cei câscigaţi cu atâtea sudori, m'am disgustat de a umbla prin têrg, cu tóte că atâtea aş fi mai vĕḑut, cât umpleam teancuri de hârtie, de aşi fi stat a le scrie pe tóte, care ar fi fost vrednice de scris. Spre încheiere ḑis tuturor celor-ce vor ceti aceste şire:

Cruţaţi banul, ca se nu-i duceţi dorul!

Despre măiestrii.

S'a vorbit în mai multe rînduri şi în mai multe locuri despre măiestrii. Semn că sunt vrednice de tótă luarea aminte, că altcum nu se vorbia nici nu se scria atâta despre ele. Nu fie deci lucru cu supĕrare, dacă ér' voi vorbi despre ele, că despre lucrurile bune, cu mare drag vĕ vorbesc.

Fiecare din bunii cetitori sciu că a fost pe la oraşe. Acolo a vĕḑut palatele cele mari câte cu dóuĕ, trei, chiar cu patru rînduri de ferestri. În ele sunt multe familii şi, din jos, în faţa de cătră drum, sunt prăvălii de-'ţi iau vederea cu strălucirea lor. Ce ai crede, bunule cetitor, a cui vor fi acele palate minunate? Sunt dóră a domnilor ce şed în ele? Ba nu! Mai tóte sunt ale măiestrilor sîrguineioşi! Unul şi-a făcut'o cu acul, lucrând la vestminte ca croitor ori ca cojocar ; altul şi-a făcut'o cu ciocanul, lucrând în făurie ; altul cu barda – cioplind la lemne. Numai rar veḑi în oraşe vre-o casă de celea mari şi frumóse făcută de vre-un domn cu plată, de vre-un amploiat. Ei, ce-'i drept, şed în ele, dar' plătesc chirie pentru ele la măiestrul cel sîrguincios ce ciopleşte colo într'un şopru ori ciocineşte într'o făurişte la marginea oraşului. Şi, Dómne, mult potop de bani au băgat măiestrii în palatele acelea, şi toţi banii uceia i-au adunat cu ţirăita, lucrând bărbătesce de deminéţa până séra. Dar' acum şi folos au de acelea palate. Că, fiind mari, cu multe încăperi frumóse şi bine întocmite, şed în ele multe familii de domn ori de măiestri, cari nu au casele lor. Şi dela fiecare familie le întră în fiecare primă a lunei câte o frumósă sumă de bani.

Pentru o singură odăiţă cu o culină mică lângă ea trag câte 20–30 de corone pe lună, adecă pe an câte 910-860 coróne. Şi câte chiliuţe de acelea sunt într'un palat aşa mare!

Şi dacă măiestrul a îmbătrânit, de nu mai póte munci, îşi lasă lucrătórea la vre-un ficior or la vre-un ginere şi el se mută în palatul lui, cuprinde 2–3 odăi ce-'i sunt de lipsă, ér' pentru celelalte-'i vin bani gata, bani albi pentru ḑile negre, când nu póte munci. Aceia-'i sunt pensiunea. Pensiune cinstită şi bogată, după care nu trebue se umble cu inştănţii.

Dar' viile cele frumóse şi pómeturile cele ca raiul, ce le vedem pe lângă oraşe, a cui sunt? Doră a domnilor ce trag plată dela împărăţie? de unde? Sunt şi ele ale măiestrilor, şi câmpul cel larg şi ciurda cea de vaci frumóse e a lor. Scurt: Tótă bogăţia oraşelor este în mâna harnicilor meseriaşi, cari lucră şi cruţă, nu umblă peste sĕptĕmână îmbuibaţi fără lucru dintr'o uliţă într'alta, dintr'o ospătărie într'alta, ci-'şi vĕd de lucru. Duminecă însĕ şi în sĕrbători sunt mai domni decât domnii cei cu plăţi mari. Atunci îi veḑi la biserică, gătaţi frumós ca niscc advocaţi, cu inele de aur pe degete, cu ciasornice de aur în buzunar. După amédi îi veḑi la preumblare cu soţiile lor, ori la un păhar de bere eu prietenii, oră la casină (la casa unde se cetesc gazetele). Acolo îşi petrece în mod cinstit, ér' dacă trece sĕrbătórea apucă uneltele în mână şi lucră bărbă-tesce, până vine altă sĕrbătóre. Numai séra după cină stă câte un cias de-'şi cetesce gazeta înainte de culcare; nu se culcă până nu vede el că ce-'i în lume!

Frumósă şi cinstită şi îmbelşugată e viéţa măiestrilor dela oraşe, care sunt harnici şi cruţători!

Dar' şi la sate. Numai se ne uităm bine la măiestrii harnici şi cruţători şi v'om vedea că duc o viéţă fórte plăcută si fără lipsuri.

E drept că măiestrii dela sate nu lucră numai pentru bani, ca cei dela oraşe. Că ómenii nostri nu totdéuna au banu-'n mână. Dar' datori nici cei nu rĕmân. Ei se plătosc de măiestrii lor cu ce le-a dat Dumneḑeu: cu bucate, cu ḑile de lucru cu palma, or cu carul, ori cu plugul si – când le vine bine – şi cu bani gata. Dar' bani face ceea-ce dă ţéranul nostru măiestrului seu. Că bucatele bani le póte face măiestrul, de nu are lipsă se le mănce, ori că îngraşe porci cu ele; lemnele ce le capĕtă pentru lucru – nu trebue se le cumpere din piaţă, ḑilele de lucru îi cruţă banul din pungă.

Deci, fie la oraş, fie la sat, măiestriile sunt cinstite şi căutate şi bine rĕsplătite, numai cât măiestrii sĕ se înveţe a şi cruţa ceea-ce câştigă. Că, ori că măiestru, ori că econom, ori că, amploiat (domn cu plată), de n'a sci cruţa, cu nimic se alege din tótă munca lui.

Va ḑice cineva: „De ce ne ceteraţi atâta despre măiestrii ? Dóră măiestrie este plugăritul !"

Aşa e. Plugăritul este măiestria cea mai cinstită şi mai sânătósă din tóte măiestriile. Numai cât altu-'i nĕcazul: Plugar pe séma lui póte fi numai cel-ce are moşióra lui, căsuţa lui şi vituţele lui. Dacă credem că putem lăsa la fiecare copii barem câteva jugĕre de pământ şi casă şi 2 vaci, atunci trécă ducă-se, sĕ-'l ţinem la economie, numai se o înveţe bine şi se fie cruţător, că póte trăi de pe o ḑi pe alta. Dar', dacă eu am de tot numai 3 jugĕre de loc şi am 5 copii, atunci de unde amarul le-oiu face lor părţi se pótă trăi ? Óre, nu aş lucra mai înţelepţeşte dacă din acei 5

copii aş face pe unul cojocar, pe altul lăcătar, pe altul faur, pe altul rotar, şi numai pe unul se-'l ţinu la economie? La cei-ce nu le pot da moşie, se le dau câte-o măiestrie bună, din care se pótă trăi ori la sat, ori la oraş.

Deci! dacă Dḑeu ne-a dat copii, noi se vedem a le asigura mod de susţinere, ca din lipsa de mijlóce de traiŭ se nu devină nisce ómeni nefericiţi, care se ne blasteme si în grópă, ori sé se facă nisce stricaţi, cât tot dintr'o temniţă într'alta se umble. N'aţi vĕḑut, că şi pasĕrea-'şi învaţă puii a sbura şi a-'şi căuta hrană, ca se nu flămêndéscă? Ian se stăm strîmb şi se judecăm drept: Ne învătăm noi unul ficeare copiii a-'şi căuta hrana? Facem noi fiecare pentru copii! nostri, barem cât face o pasĕre pentru puii ei?

Nu mai încape nici o îndoială, că avem dea ne mişca mai altcum, nu tot ca până acum; avem se căutăm urmaşilor nostri mod de susţinere, avem se le dăm mijlocul cu care se pótă trăi. Că e prea dureros se vedem copii mult şi hrană puţină, dar' e şi mai dureros când vedem copii mulţi şi hrană nici de leac.

Mulţi din ómenii nostri au rĕmas, s'au din vina lor, s'au din vitrejiile timpurilor, cu puţin pământ, ér' copii – dela Dḑeu sfântul – au destui... Bine, fac bieţii de ei ce fac şi-'i cresc până-i scot din penele cele rele, apoi îi dau ca sluguţă, ca argaţi, pe la unii şi pe la alţii, unde mâncă şi pâne şi mai învaţă şi ceva rînduială, dar' de multe-ori mâncă mai multă bătaie şi învaţă mai multe rele, umblând pe cel câmp cu ortaci răi şi stricaţi. Rogu-vĕ se cugetăm, ce se alese cu timpul din astfel de copii? In casul cel mai bun se aleg din ei slugi harnice, ér'dacă crese mari de se leagă de lume, devin ḑileri, cari trăesc din lucrul mânilor, muncind în brazdă strĕină. Şi apoi, în brazdă strĕină muncesc ci de primăvéra până tómna, în ḑilele bune de lucru, dar' iarna şi în ḑile ploióse rar capĕtă ceva de lucru, ḑeci rar au ceva câscig. Astfel fiind lucrul, harnic se fie ḑilerul şi cruţător, de póte agonisi pentru fiăcare ḑi câte un bruş de mămăligă, mai ales după-ce îl umplu odată copii. Dar' am ḑis, că numai în casul cel mai bun se aleg din copii sĕraci, curi de micuţi au fost trimişi în slugit, astfel de omenie ; de regulă es din ei ómeni şi mai slabi, şi cu mai puţină ispravă, de cum au fost părinţii lor. Că învaţă de mici fumatul şi beutul de vinars; fumatul îl învetă umblând pe câmp dela copii mai mari, ér' beutul de vinars îl învétă dela stăpâni. Că aḑi nu-i ca odată, se muncescă ómenii nostri fără vinars şi fără tăbac ér' stăpânul, aducènd încasă vinavs pentru el şi pentru lucrători, de nu dă şi la slugă, acela umple satul de vorbă că-'i trage mâncarea. Deci stăpânul, decât sĕ-şi audă împutări, mai bine dă şi sluguţei câte un păhărel, că dă şi la copii lui, „se nu deserĕscă." Aşa se învaţă a fuma tutun şi a bea vinars, ér' décă trece anul îşi caută alt stăpân şi stăpânul alt slugă: fiă-care crede ca da de ceva mai bun.

Şi trec ani, şi copilul e om, dar' nu om de muncă şi de agonisit, ci un om stricat, fumător şi beutor. Mulţi din copii îndată-ce tree de 14–15 ani nu-i mai bagă nimeni slugi, că au luat năravul de a fura pe ce pot pune mâna, numai se aibă tutun şi vinars. Incuibat odată şi acest năruv în ei, atunci sunt perduţi. Slugi nu-i bagă nimeni, că le-a eşit veste slabă; la lucru nu-i duce nimeni, că ori nu sciu, or şi cât biată ar sci, nu pot, sunt slăbiţi de tutunul şi de vinarsul cu care s'au obicinuit din preia fragedă tinereţe. Deci sunt fiinţele cele mai nefericite din lume. Lucru nu capĕtă, gura cere de mâncare, ḑeci trebue se fure. Şi fură aḑi şi fură mâne, până-l prind. Atunci bătăi, temniţe, şi vai de capul lor.

Dar' care părinte ar fi atât de împetrit, cât sĕ se uite cu ochii cum gendarmii bat

şi-’i batjocoresc copilul, fără se-’i póte ajuta, fără sĕ-l póte scăpa? Deci se vaietă, se bat cu pumnii peste cap, îşi blastĕmă ciésul în care s'au născut, şi tóte, chiar tóte înḑădar. Atunci dar’ cei de făcut?

Ce-’i de făcut? Se asigurăm copiilor pâne cinstită, se le asigurăm mod de esistenţă, se le asigurăm mijlóce de traiŭ, se nu-i lăsăm în lume goli şi fămânḑi cu mânile şi cu piciórele legate, de n’au încătrău se mişca. Că legat de mâni şi de picióre este omul care nu-i în stare sĕ-şi câscige mijlócele de traiŭ. Se-i învĕţăm măiestrii, că măiestria-i plug de aur.

Dar’ óre ce măiestrii se dăm copiilor nostrii ? Cari sunt mai bune? La acésta întrebare putem respunde numai aşa: Aceea-i bun, ce ne place. De v’om sili pe copii la o măiestrie care nu-i place, puţin spor va face în ea. Se scim însĕ că copilul nu s'a hotări de sine pentru nici o măiestrie de nu-l v’om capacita, nu-l v’om face se înţelégă rostul măiestriilor. Că e mai uşor „a bate lela“ pe cele uliţe fără nici un rost, decât a sta locului binişor şi a lucra câte ceva; e mai uşor a sări gardurile şi a bate pomii, decât a fi ascultător de măiestru. Dar’, trebue capacitaţi copiii, trebue se-’i facem se ne înţelégă, că aşa nu o se ese la crengă verde, nu o se devină ómeni harnici de a da piept cu nevoile şi greutăţile lumei, scurt: că nu vor avea mâncare şi îmbrăcăminte, nici cinste între ómeni.

De sine se înţelege, că astfel de vorbe socotite, temeinice, nu poţi vorbi cu băieţi prea tineri, cari încă nu te înţeleg. Deci, până-’i copilul în anii de a umbla în şcóla ḑilnică, nu numai nu-l oprim, dar' ne dăm sîrguinţa, ca se înveţe bine a ceti, scrie, computa şi celelalte învĕţături ce se propun în şcólă. Din când în când v’om vorbi şi cu învĕţătorul şi-’l vom ruga se nu lese după copil, ci se fie cu asprimă părinţéscă faţă de el. Serile şi în sĕrbători îl v’om pune se ne cetéscă din cărţile lui de şcólă, cu deosebire din Legendar, bucăţi în care se vorbesce despre măiestrii. Ca se-i scim însĕ împrieteni cu acest cuget trebue ca noi mai întâiŭ se fim lămuriţi.

Aci o mică abatere dela vorbă, care însĕ ne-a face se înţelegem preţul măiestriilor:

Ḑice că într'o închisóre grea ajunsese un om tinĕr pe mai mulţi ani. Odată merse împĕratul de căută acea închisore, se vadă el cu ochii lui ce fel de osândiţi sunt, câţi sunt, şi care din ce pricină a ajuns acolo.

Când veni la chiliuţa unde sta tinĕrul legat în lanţuri, cu faţa bugedă, cu ochii păiengeniţi, îl lovi o milă nespusă pe bunul împĕrat şi voi se scie din fir în pĕr pricina pentru care robesce acel om tinĕr. Deci îl întrebă:

–– De ce esci tu aici, ce ai făcut?

–– M’au prins gendarmii, eram flămènd şi am vrut se fur o pâne dela brutar (pâner) şi el m’a zărit şi m'a înhăţat. Eu, ca se scap de el, l-am lovit odată cu amêndoi pumnii în mólele capului, cât odată a cĕḑut grămadă la piciórele mele şi cum era omul slab şi bĕtrân, a şi murit de loc. Pe mine m'au prins gendarmii şi m'a osîndit judecătoria la ḑece ani de robie, pentru mórte de om, cu tóte-că eu n’aşi fi voit sĕ-l omor.

–– Şi îţi pare rĕu, de ceea-ce ai făcut?

–– Dar’ cum foc se nu-mi pară rĕu, că numai atunci ce bătaie am mâncat, de mĕ mir că n’am murit; d’apoi de atunci, câte ghiolduri din pumni şi din patul puscei, câtă fóme, cât năcaz ...

–– Cât mai ai de stat aci?

–– Mai am şepte ani, că numai de trei ani sunt aci.

— Şi de-’i ajunge se scapi, ce-’i face?

–– Ce-oiŭ face! Écă m'oiŭ arunca într'o apă, ori m'oiŭ spândura, că din ce trăi n’am, de voiŭ cerea se fur, ér’ m'or prinde şi m'or aduce aci.

–– D'apoi n'ai tu vre-o măiestrie, nu scii lucra ceva ?

–– Nu!

–– Până erai la părinţi, ce făceai?

–– Mă jucam, până fui de vre-o 10 ani, apoi mĕ băgà tata slugă la un Jidan de umblaiŭ la cai. Acolo mĕ învĕţaiŭ beutor şi fumător. In urmă mi-a eşit numele şi nimenea nu mĕ ţinea, umblam de ici până colo, mai tăiam pentru o bucată de pâne, mai duceam un vas de apă pentru altă bucată, şi aşa umblam zdrenţos şi flămend până căḑui aci.

–– Tată-to mai trăesce?

–– Ba!

–– Dar’ mumă-ta ?

–– Nici!

–– Ce-a rĕmaş de ei?

–– Eu şi dóuĕ surori.

–– Dar’ ceva avere?

–– Nimic!

Acum scià împĕratul tot ce voia se scie, deci ḑise tinĕrului aşa: Ce creḑi tu, care măestrie este cea mai slabă?

Tinĕrul cugetă o leacă apoi răspunse: „Eu cred, că mai slabă măiestrie n'are nimeni ca cei ce fac acele, că mult trebue se piléscă la ele şi sunt dóuĕ de un bănuţ.

–– Aşa va fi, rĕspunsĕ împĕratul, şi eu totuşi vreau sĕ-ţi arĕt că şi din acea măiestrie póte trăi omul cinstit.

Şi împĕratul porunci numai decât şi aruncară lanţurile de pe tinĕr şi-’i ḑise: „De aḑi incolo tu nu mai esci rob. Vei merge cu carte dela mine la fabrica de ace. Acolo vei cĕpĕta mâncare, îmbrăcăminte şi casă caldă şi vei face ce ţi-a porunci mai marele fabricei. Peste un an de ḑile se vii cu el înaintea mea.“

Trecu anul şi mai marele fabricei merse înaintea împĕratului şi cu el era un om tinĕr, frumós, şi bine îmbrăcat.

–– Ce rugare aveţi la mine? întrebă impĕratul, care cuprins fiind cu multe de tóte, ca un împĕrat, uitase de întèmplarea cu tinĕrul din închisóre. Dar’ mai marele fabricei îi răspunse:

–– Am venit la porunea Măriei Tale. Aḑi e anul de când am primit în fabrica mea pe tinĕrul ăsta ce eşise din robie.

Impĕratul nu-’şi credea ochilor, nu-i venea se creḑă că acesta e tinĕrul cel buged de acu-i anul.

–– Tu esci cela ce nu sciai nici o măiestrie?

–– Eu, Măria Ta!

–– Ei – ḑise împĕratul, întorcèndu-se spre măiestru, – cum te lauḑi cu noul ucenic?

––Tare bine, Măria Ta; n’am nici un lucrător mai harnic şi mai cu minte decât el. Ce vede odată, tot ia în cap; ce-’i spun odată – nu mai trebue se-’i spun a dóua-óră. De se pórtă tot aşa, în 2 ani de ḑile va fi în stare se pórte din mintea lui ori-ce

fabrică de ace.

Impĕratul se bucură fórte şi le ḑise: „Bucurie mare mi-aţi făcut cu spusele vóstre. De voiŭ trăi şi eu şi voi, pe de aḑi în doi ani se veniţi èr' la mine.“

Timpul trece repede pentru omul muncitor. Dḑeu a dat de şi împĕratul trăi pâne-ce trecură cei doi ani şi veni mai marele fabricei cu ucenicul după el înaintea Măriei Sale. Acum nu-i uitase şi cum îl vĕḑu întrând îl întrebă:

–– Ce veste-mi aduceţi?

–– Bună, Măria Ta, tare bună veste. Tinĕrul a învĕţat în acesti trei ani măestria mea atât de bine, de o scie ca şi mine. Şi acum, fiind eu om greu şi cam bolnăvicios, vreau sĕ'l las se o pórte el mai departe. Il iau ginere în casă. Aibă numai atâta noroc la fabricarea de ace, cât am avut eu.

Impĕratul se bucură mult de auḑul acéstor vorbe şi hotări ca şi copii lui se învĕţe fiă-care câte o măiestrie. Şi au învĕţat. Şi din minuta aceea ori ce copii de craiŭ şi de împĕrat trebue se înveţe câte o măiestrie, ca se dee pildă mulţimei poporului că măiestriile nu sunt ruşinóse, dar' sunt fórte cinstite de toţi ómenii cei cu minte.

Avênd copilul virsta recerută, 12 până la 14 ani şi avênd cunoşcinţă de carte, barem cât a învĕţat în şcolă sătéscă, ceti, scrie şi calcula, îi căutăm un loc, un măiestru, un stăpân. Cu acela ne înţelegem, statorim adecă condiţiunile, pe lângă cari el ne-ar învĕţa copilul. Cât timp sé stee copilul la el ca învĕţăcel (ucenic) ? Avem noi sĕ dăm ceva măiestrului, bună-óră haine la copil, ceva bani pentru învĕţătură, ori ba ? Cam de comun obiceiul până acum era aşa, că lăsam copilul la măiestru 4 ani de ḑile. În acest timp măiestrul îl învaţa şi-'i da şi costul ér' vestmintele trebuncióse le dau părinţii. În timpul mai nou s'a schimbat în unele locuri, că adecă măiestrii primesc învĕţăceii numai pe 8 ani, dar' apoi părinţii au sĕ dee pe an 100 cor. pentru cost şi cuartir şi tot părinţii îi dau şi schimburi şi alte vestminte. Lege nu este, care sĕ sîléscă pe măiestru la unele condiţii, dar' nu-i lege nici care ar sili pe părinţi. Înţelegerea o fac ei între ei, părinţii cu măiestrii, dar' apoi înţelegerea aceea trebue făcută şi în scris, sĕ face adecă contact la antistia comunală, şi contractul vine subscris de petorul (solgăbirăul). De acel contract apoi trebue sĕ se ţină fiecare.

Sĕ se scie însĕ că măiestrul nu are drept sĕ foloséscă pe învĕţăcel la lucruri de acelea ce nu se ţinu de măiestrie, d. c. la legănat de copii, la purtarea copiilor în braţe, la adus de bostan de pe câmp, la curăţitul grajdului, la tăiat de lemne, la dus la móră ş. a., ci are sĕ-l înveţe sĕ lucre la măiestria ce o are. Dar' pentru aceea, copilul care-i bine créscut de acasă, mai dă stăpânilor ajutor şi la lucruri de acestea mărunte, ce altcum nu s'ar ţinea de măiestrie.

Măiestrul are dreptul sĕ dee drumul la învеţăcel numai decât, dacă: 1. învĕţăcelul e dovedit prin fapte, că fură ori strică marfa or uneltele stăpânului cu voia; 2. dacă nu voeşte sĕ lucre la măiestria ce o are stăpânul; 3. dacă s'ar încerca sĕ bată, ori ar chiar bate pe stăpân ori pe careva din membrii familiei lui; 4, dacă ar fi bolnav de vre-o bólă lipiciósă or scârnavă, care-ţi face gréţă.

–– *Părintele ori tutorul póte scóte copilul* dela măiestru numai decât dacă: 1. măiestrul îl îndémnă pe ucenic la vr'un fapt nemoral, or la ceva ce opreşte legea; furt, aprindere, defăimarea altor persóne; 2. dacă măiostrul îl bate rĕu, adecă peste mĕsură, de-'i face tot vênĕt şi plin de sânge; 3. dacă măiestria cutare nu-i sufere la

copil, îl face bolnăvicios; 4. dacă se dovedeşte că măiestrul e om nemoral, dela care ucenicul ar învĕţa mai mult rĕu decât bine.

Cu 15 ḑile după înştiinţare sĕ desface contractul din partea măiestrului, dacă: 1. vede că învéţăcelul nu are cap pentru măiestria aceea; 2. dacă ucenicul ar fi bolnav mai mult de dóuĕ luni de ḑile; 3. dacă măiestrul se lasă de a-'şi mai purta măiestria.

Cu 15 ḑile dela înştiinţare pot părinţii ori tutorul ucenicului rupe contractul, dacă: 1. gazda nu-'şi împlineşte datorinţa la care s'a legat prin contract; 2. dacă măiestrul se mută în altă comună; 3. dacă învéţăcelul vrea sĕ trécă la altă măiestrie; 4. dacă măiestrul şi-ar întrerupe purtarea măiestriei, fie din causă de b6lă, fie din sărăcie ori alte casuri.

Desfacerea unui contract trebue înştiinţată preturei, ca să o noteze la protocol.

Dacă *ucenicul a fost pricina desfacerei contractului*, ori că trece la altă măiestrie, atunci părinţii ori tutorul lui trebue sĕ plătéscă măiestrului tótă plata de învĕţătură câtă cade pe întreg timpul (adecă pe toţi anii cât ar fi trebuit sĕ stee la învĕţătură) şi pe lângă acésta încă pe un jumĕtate de an. Dacă însĕ *măiestrul* a fost pricina desfacerei contractului, trebue cel puţin sĕ supórte el spesele (cheltuelile) care le va avea ucenicul băgându-se la alt măiestru la învĕţătură.

Despre deosebitele măiestrii.

Pentru trebuinţele nóstre dela sate şi dela opide (orăşele) avem mai mare lipsă de următorii măiestri: *bărdaşi, rotari, fauri, butnari, argăsitori, pălărieri, hornari, căldărari, lăcătari, pardositori, curelari, croitori, tinichieri, măsari, ciobotari, cojocari, funari, grădinari, stupari şi viieri.*

Sĕ ne dăm sémă pe rînd de aceste meserii, apoi sĕ vedem meseriile cari se pórtă mai mult pe séma orăşenilor dela oraşele mari.

Bărdaşi (dulgheri) avem destui în fiecare sat, dar' mai toti sunt de ceia ce au furat măiestria, ér' nu au invăţatu-o anume dela măiestri cum se cade. La cei mai mulţi din acesti bărdaşi le ḑice poporul „*strică lemne*“. Şi în adevĕr aşa şi este. Puţini sunt cum ar trebui se fie ; cei mai mulţi din lemne bune, fac nisce case şi nisce şuri şi grajduri, de te prinde mila de lemnele stricate şi de cheltuiala stăpânului, ce a lăsat se i-se strice acele lemne. Dacă, la lemnele acelea bune ar fi fost bărduşi iscusiţi, cari se scie şi croi lemnul şi face o lecuţă de plan, scotea din ele nisce casă ca nisce păhărele şi nisce şuri în grajduri cum se cuvine. Dar' bărdaşii nostri, cei mai mulţi, pe lângă ce nu-'şi învéţară şi deci nu-'şi sciu măiestria cum ar trebui, mai au si alt năravrĕu, sunt beutori, cioplesc în nescire, încheie lemnele în nepricepere, croese încăperile cu capul plin, şi când e alcătuiala gata, ori că-'i prea scundă, ori e pusă prea jos, ori nu-i loc între ferestri, or că trebue mutaţi uştiorii uşilor, ori trebuc mai adaus vr'un rînd-dóuĕ de şindile la partea din jos a coperişului, şi tot năcasuri peste nĕcasuri. Apoi, dór se aleg meşterii cu ceva, fiind că au stricat atâta potop de lemne scumpe? De unde? Doră

nu înzădar sunt urmaşii lui Leonat din Longobarda, care se hrănia cu barda! Lucréză cu anul şi nu mai veḑi la ei banul. Nici nu-l poţi vedea, că-’l scot cu ţirăita şi-’l dau pe vinars şi pe tăbac.

Vědènd poporul nostru pe astfel de bărdaşi, nu se prea îmbulzesce a-'şi face copiii *meşteri de lemn*.

Dar' iubiţi cetitori, acéstia nu sunt bărdaşi, fără sunt *meşteri strică*. Du-te la oraş de vreai se veḑi bărdaşi ca bărdaşii. Veḑi cum îţi cioplesc şi încheie aceia lemnele. Şi dacă copilul tĕu are atragere de inimă la bărdăşit, îl dă la oraş se înveţe acel lucru.

Apoi după 3–4 ani când s'a întórce acasă ca măiestru deplin învĕţat, vei vedea lucrurile ce el le face şi folosul lui şi al satului ce va avea din măiestria lui. Pe *Leonaţii* de aḑi îl va folosi el ca ḑileri, şi póte vor avea şi ei mai mare folos de munca lor şi vor şi învĕţa ceva. Câte aşa un bărdaş învĕţat ar putea trăi ca banul mai în fiecare sat? Dar' câţi avem, rogu-vă ? Şi ar fi bine se avem. Că lucru ar avea destul, că ómenii se înmulţesc şi cu ei se înmulţesc şi lipsele. Apoi, bărdaşul are lipsă de puţine unelte: dóuĕ sĕcuri, una lată şi o bardă, ferestrĕu mare şi mic, câteva copcii, o teslă, o securice mică, câteva dalte şi sfredele.

Tóte uneltele cu care îşi începe măiestria le póte cumpĕra cu 10–15 fl. Apoi lucréză tot în aerul cel bun afară. Şi e plătit lucru bărdaşilor. Se lucre numai ca calfă şi are 3 4 coróne pe ḑi, dar’ póte face şi mai mult. Ér’dacă ese odată ca măiestru priceput, şi este păstrător, îşi póte face avere frumósă, după-cum vedem că au mulţi bărdaşi dela oraşe. Se recerce însĕ ca copilul care se aplică la bărdăşit se fie bine desvoltat, căci bărdaşii au de ridicat lemne grele. Altcum, de este sânătós şi bine nutrit, prin muncă se înteresce. Asemenea, copilul ce voim a-’l aplica la bărdăşit, nu-i iertat se fie cu defecte corporale, se aibă ochi buni, se audă bine, se nu fie schilav la vr’un picior, s’au la vre-o mână, că nevĕḑènd bine, nu póte ciopli cum se cuvine, greu fiind la auḑit – póte se cadă vre-o bârnă pe el, că n’aude vijeitura ei; chilav fiind – nu póte purta greutăţile nici a lucra cum se cade.

Venitul cel mai bun îl au bărdaşii de primăvĕră până tómna târḑiu ; peste iarnă cam încétă munca lor pe-afară. Dar' şi atunci pot cĕpĕta lucru: la făcut de dóge şi de şlipuri prin pădurile cele mari, la construirea de stative (resboie) şi alte lucru cari le pot face sedènḑ sub scut ori chiar în casă. Şi poporul nostru are mare talent pentru bărdăşit, că vedem că fără a fi învĕţat undeva omenesce, numai furându-l şi face de multe-ori lucruri minunate ; dar’ de l-ar fi învĕţat anumit ce lucruri ar face?

2. Rotăria. Rotari avem pe satele nóstre, numai cât nu destui şi nu destul de bine pricepuţi la măiestria lor. Las că şi ei, ca şi bărdaşii, cei mai mulţi îşi fură măiestria, nu o învéţă cum s’ar cuveni, la măiestrii pricepuţi. Şi dacă totuşi vedem că fac lucruri bunişóre, aceea este de a se mulţumi numai talentului cu care este înzestrat poporul nostru pentru ori-ce de soiŭ măiestrie. De aci vine şi aceea, că mulţ bărdaşi ce numai furară măiestria, fac lucruri de pun pe om în uimire; tot aşa şi rotarii. Dar’ dacă aceste talente s'ar fi cultivat, atunci făceau lucruri şi mai bune, şi mai frumóse, şi li-se plăteau mult mai bine.

Rotăria încă o învaţă 3–4 ani. Când ese dela stăpân de-’i calfă, póte face uşor 3–4 coróne pe ḑi. Ori de deschide lucrătórea sa într'un loc ceşi cevaşi potrivit, atunci face şi mai mult. Că economii nostrii au lipsă de multe unelte eşite din mâna rotarului; carul, plugul, grapa, jugul, sunt eşite din măna lui. Aceste se strică

minteni-minteni şi rotarul are ce lucra la ele şi are din ce trăi. El şi are de lucru tot mereu, iarna ca şi vara. Deci ar trebui se ne gândim una şi bună şi se ne facem în fiecare sat barem câte un rotar harnic, cara se fie în stare a face carĕ şi căruţă chiar după cum vedem că le fac rotarii de prin oraşe. E drept că rotarul are lipsă de ceva prindere de bani, când îşi începe măiestria, ca sĕ-şi cumpere unelte, lemne de spiţe, butuci, osii, suluri, obede, ş. a. Că el fără lemn bine uscat nu póte lucra bine şi frumos. Dar' nici nu-i silit se încépă numai decât măiestria pe socoteala lui, îndată ce a eşit dela stăpân. Lucră ca calfă 2–3 ani pe la alţi măiestri, merge prin alte oraşe şi ţĕri, îşi câşcigă cunoscinţe mai largi şi bani cu cari se încépă măiestria.

3. Făurăria. Unde este un rotar, trebue se fie şi un faur; măiestria unuia întregesce pe a celuialalt. Noi, ce se vĕ spun, vedeţi d-vóstră bine, prin cele mai multe sate nu avem fauri. Rar, ici-cólea, în timpul din urmă au prins a se aşeḑa câte un faur mai cum se cade pe sate. Şi le merge bine faurilor, că dau numai cu ciocanul şi capĕtă banul. Şi cu tóte acestea în multe sate mai numai Ţiganii sunt faurii nostri, ba, pe unele locuri nici nu ḑic că merg la faurul, ci ḑic că merg la Ţigani!. Şi de ḑici cătră ómenii nostri se-şi dee copiii la făurie, îţi respund : „Dóră nu mi-ioiu face Ţigani! Dar' aşa nu-i bine! Trebue se scim odată pentru totdéuna, că tóte măestriile sunt cinstite, numai se le pórte omul cu cinste şi cu omenie, după-ce odată le-a invĕţat cu temeiŭ. Că, numai se băgăm bine de sémă, dacă este un faur ceşi cevasi bunişór (ori şi alt măiestru), fie el aşeḑat chiar în sătuţul cel mai mic, este căutat de tótă împrejurimea, are tot mereu ce lucra şi nu duce lipsă de nimic, nici nu se póte văieta, că-'i trece timpul greu. Dar' érăsi vedem, fauri (ori alţi măiestri) aşeḑaţi în sate fruntaşe (ori chiar şi la oraşe) că stau fără lucru, nu-i cércă nimenea şi duc lipse mari. Şi óre din ce pricină? Ori că nu şi-au învĕţat bine măiestria, or că nu stau de lucru cum s'ar cuveni, pórtă pe ómeni cu vorba, dar' nu stau de muncă se gate lucrurile ce le-au primit şi care au făgăduit că le vor găta. Ér'de unii măiestri se ferésc ómenii, fiind-că sunt dosnici, înjură, bagă vină la câte tóte. Mai tare înse se feresc ómenii de măiestrii beţivi şi mincinoşi.

De aceea, dacă cineva vrea se fie măiestru căutat, trebue se-şi înveţe măiestria fórte bine, apoi se nu fie beţiv, se stee de lucru şi se nu pórte lumea cu minciuna.

E dureros că despre măiestrii dela sate a eşit ḑicala: „Unde mai veḑi meşter nemincinos ? Las că n'o fi pe tot locul aşa, dar' totuşi e un semn că mulţi dintre ei aşa sunt.

De voim a ne face copiii faur, trebue mai întâii se-'i dăm la şcólă până vor fi de 13–14 ani; mai tineri nu-i iertat sĕ se primescă. Că făurăria-'i lucru greu, şi de am pune copilul prea tinĕr şi prea slab la ea, s'ar strica. Loc de învĕţătură se le căutăm la măiestri harnici, cari îşi pricep măiestria bine şi sunt căutaţi, că măiestrii căutaţi e semn că-s tot atât de cinstiţi pe cât sunt măestri de buni. Dela măiestru are se învete copilul nu numai măestria de a lucra, dar' şi măiestria de a cruţa şi de a se purta cu ómenii, şi măiestria de a sci folosi timpul cum se cuvine. La măiestru nereligios se nu ne dăm copiii, că de acolo şi ei vor eşi nereligioşi, şi nimie mai nefericit decât omul nereligios. Cât se póte se dăm copiii la măiestri de Román se înveţe, ca se rĕmână tot în limba şi în legea lor de străbună. De órece s'a vĕḑut cu multă durere suflétescă, cum unii copii buni au fost daţi la măiestri strĕini, şi după-ce au eşit dela învĕţătură, li-se părea lucru de ruşine a se numi Români, li-se părea

lucru de jos a vorbi românesce şi a se căsători cu fete de Român. Îndată-ce au îmbrăcat frumósele haine de măiestru, s'au înstrăinat cu totul de neamul lui. Şi numai când au dat de vre-un nĕcaz, nu mai atunci şi-au mai făcut cruce şi au ḑis „Tatăl nostru“ în limba mamei lui, şi numai atunci s'a mai pómenit că-'i Român.

Dar' nu prea avem măiestri de Români, la cari se aşeḑăm pe toţi copiii nostri. Deci cercăm la măiestri strĕini, dar' numai la cei cu frica lui Dḑeu, dela cari se fim siguri că copiii nostri numai bine pot învĕţa.

Ajuns odată copilul gata cu înveţătura, ajuns de a fi bărbat de 24–25 ani, aşeḑe-se locului în sătuţul lui, căsătoréscă-se cu o fată cinstită de neamul lui şi încépă a lucra bine şi dela inimă, că ómenii 'l-or îmbulzi cu lucrul. Şi – de va fi şi de cruţător, pe cèt va fi de harnic, îi va crésce averea şi cinstea vĕdènd cu ochii.

Apoi fiind aci vorba de fauri, rar e satul unde n'ar putea trăi cinstit un faur bun. Că aḑi trăim în vécul când fără fer am fi aprópe de perire. Uneltele nóstre de munca câmpului mai tóte sunt de fer. Şi fauri buni avem atât de rari! Ér' fauri de Român mai nu avem. Sĕ mergem de-a lungul şi de-a latul Ardealul, Bănatul, Maramurăsul, Crişurile, Sĕlagiul, Sătmarul, Bucovina, ba chiar şi România, şi ne v'om mira că trebue sĕ treci prin câteva sate până-ce dăm de un faur de Român. Prin cele mai multe sate aflăm câte un biet Ţigan nĕcăjit, care şi-a învĕţat mesteşugul dela tată-seu, care era meşter mare, că scia face şi zale, ér' copiii îs meşteri buni, că lucră fără cărbuni; ici-cólea dăm de câte un faur strĕin, beutoe şi mincinos. Deci fauri de Român, fauri buni şi harnici, muncitori şi cruţători se avem în fiecare sat; atunci agonisita nóstră va merge în mânile lor, ér' noi v'om fi făloşi că lucrăm la meşteri de-ai nostri, cari nu ne hulesc şi înjură, nu ne pórtă cu minciuni, ci ne lucréză cum se cade.

Făurăria-'i bună şi pentru aceea, că ea umblă iarna-vara; în fie ce timp are căutare. Faurul are pururea ce lucra: primăvara face pluguri, tocmesce şi ascute pe cele vechi, înferecă carĕ, potcovesce cai şi boi, şi câte şi mai câte. Şi până tómna târziu tot aşa merge. Iarna face şi ascuţesce sĕcuri, când n'are lucru anumit – face potcóve, ca se aibă pururea gata de-a îndemână pe când le sosesce cineva cu vite de potcovit; face pluguri se aibă gata pe primăvară.

Unelte trebuese mai mulţişóre decât bărdaşului şi decât rotarului, dar' şi-le cumpĕră pe rînd, ér' unele şi-le face şi el. E de lipsă însĕ ca faurul sĕ se aşeḑe la un loc, cât se fie de-a îndemână la tot satul. Apoi e de lipsă ca faurul se aibă ceva prindere, când începe măiestria, ca baremi de 20–30 coróne se-şi pótă cumpera fer şi se nu fie silit a alerga minteni-minteni în boltiţă după câte un chilo de fer.

Din toţi măiestrii, mai curând se înavuţesc faurii, cari au noroc şi minte.

4. Butnăria. De mergem ori la ce têrg mare, vedem câteva carĕ mari încărcate cu buţi şi cu buclane, şi – de multe-ori – nici nu se începe têrgul bine şi cele sunt trecute, sunt vêndute. Şi se vênd cu preţuri bune, căte 4–6–8–10–12 coróne una! Şi de v'om computa lemnul din ele, v'om afla că acela nu face nici a 5-a parte a preţului ce dăm pe o bute ori pe un butoiŭ; adecă, patru din cinci părţi, rămân butnarului pentru lucru. Şi nu-i mirare că au aşa mare trecere, că şi la casa cea mai sĕracă sunt de lipsă câtevi buţi şi buclane: pentru varză, pentru oţĕt şi pe unele locuri pentru murătóre (slatină). Ér' butnari sunt atât de puţini. Mai numai pe la oraşe vedem butnari de dai Dómne, pe sate suntem buni bucuroşi de aflăm câte unul care se bată cercurile ce se rup; ér' de este atât de priceput, cât se pótă pune

o bute la olaltă, după-ce s'a desfăcut de cătră olaltă din pricina uscăciunei – atunci trece de butnar fórte procopsit.

Fiind lucrul aşa, şi fiindcă vase de acestea trebuesc fórte multe, la cei avuţi ca şi la cei sĕraci, ar face bine dacă cât de mulţi copii de-ai nostri ar învĕţa acésta măiestrie frumósă şi bine plătită. Butnarii află de lucru şi pe la berării şi pe la alte fabrice, deci până se adune bani ca sĕ-şi pótă deschide lucrătórea, află de lucru destul, şi încă fórte bine plătit.

La butnar nu se recer multe unelte, cam cu 10–15 coróne şi-le póte cumpĕra tóte, dar' se recere ceva capital, barerat de 100–200 coróne, când începe măiestria. Că el are lipsă de lemne alese şi bine uscate; el are lipsă de dóge. Lucrurile lui sunt mai bine căutate cam dela mijocul verei până în postul Crăciunului. Atunci se tree ca piperul. Că-i vin atâtea reparaturi: de pus o dógă-dóuĕ, de rĕtezat nisce gardini, de pus la olaltă vase desfăcute, de pus funduri la vase desfundate, de cercuit ş. a. Tóte acéstea-i aduc tot mereu câte ceva. Ér' de când prind prunele a pica, de le adună ómenii pentru vinars, şi până tómna târziŭ, ce şi-a pus şi cea mai sĕracă babă curechiul în bute – butnarul tot bagă bani în pungă pentru munca lui cea cinstită. Peste an când nu-i vine lucru strĕin, face dóge şi le pune la uscat. Deci, bine ar fi dacă baremi în satele mai mari am avea câte un butnar iscusit. Dar' şi în sătuţele cele mai mici ar putea trăi câte unul cât de bine, numai se fie muncitor şi cruţător.

Aşadar': Se ne gândim la acéstă măiestrie cinstită şi se ne aplicăm copii la ea, se nu lăsăm ca tot strĕinii se adune banii cei mulţi pentru vase, cu atât mai vîrtos, că chiar noi Românii suntem aşeḑaţi pe locurile cele mai avute de lemne, tot de prin ţinuturi locuite de Români îşi duc strĕinii la oraşe lemnul cel bun pe preţuri mică, şi ni-l vênd nóuĕ, ca vase, cu preţuri fórte bune.

5. Dubălăria (argăsitoria), tăbăcăria. Poporul nostru dela sate pórtă în ḑilele de lucru – ba cei mai în adevĕr cu minte şi în ḑile de sĕrbătóre – o încălţăminte uşóră, bună, practică, numite opincă. De aci a şi venit ḑicala, că „opinea-i talpa ţĕrei“ Dar' minunea minunilor! Acéstă încălţăminte trebue se şi-o cumpere ţĕranul nostru din şatră, dela negustori ori dela dubălari strĕini.

Mai de mult îşi argăsiaŭ ţĕranii nostri singur pieile trebuineióse pentru opinci. E drept, că în mod fórte primitiv : le uscau întinse pe faţa casei presărate cu cenuşe, apoi le tăiată, le presărau cu cenuşe şi le frecau cu toporiştea sĕcurei până mergea tot pĕrul de pe ele (de aci a rĕmas ḑicala: l'a ras cu toporiştea sĕcurei). După aceea le argăsiau. Dar' cum făceau argăséla? Despoiaŭ pe bieţii arini de scórţă, scórţa o ferbeau şi în zama aceea roşie băgau opincile. După uscare le îngurgau şi era bine. Incet pe încetul însĕ a eşit din datină acest mod de argăsire, care aḑi numai rar se mai vede pe la munţi ori prin cele gorgane. Aḑi lumea s'a fudulit şi lenevit, nici slugile nu ţi-ar purta opinci de acelea, numai de cele de şatră. Drept este că au eşit şi unele ordinaţiuni, că ómenii foloséu pentru opinci şi piei de vite crepate; mai este drept şi aceea, că aḑi sunt mari accisele pentru tăiatul de carne, ómenii nu mai cutézĕ a se însoţi ca mai de mult la câte o vită de *hopşe*, a cărei carne se o mânânce, ér' pielea sĕ o împartă de opinci, dar' şi aceea e drept, că opincile se scumpesc pe ḑi ce merge. Deci ar fi timpul ca se ne apucăm a învĕţa măiestria acesta, care se numesce *dubălărit* s'au *tăbăcărit*. Se puneţi numai séma, dubălărit nici nu deschid şetrele pâni-i cruce améḑă-ḑi, şi colo la 1–2 ciasuri după

amédă-ḑi ei merg acasă cu căruţele góle, mai ales tómna, iarna şi primăvara. Că, ori-cât s'ar frămènta cineva, dar' opinci trebue mai multe decât ciobote, că opincari-'s mai mulţi în ţéră. Fără opinci nu póte nici muncitorul care ar avea modru se pórte tot ciobote, că iarna la pădure îl ia sărsăilă de frig în ele. Afară de aceea opinca-i mult mai uşóră şi mai ieftini decât ciobota. Dubălăria încă se învéţă în 3–4 ani. Când îşi deschide cineva lucrătórea, are se bage de sémă sĕ se aşede în apropierea apei. Unelte-'i trebuesc puţine, dar' îl trebuesc bani cu cari se cumpere piei, scórţă de stejari ş. a. mĕrunţuşuri pentru argăsit, Dar' şi folos aduce dubălăritul. Intre cei mai avuţi măiestri sunt dubălarii, ori în ce oraş vei merge. De ce dar' n'am vedea sc ne crescem cât de mulţi dubălari? Ian se cercăm, şi vom vedea că-'i bine.

6. Ciobotăria. Pe ḑi ce merge ne fudulim tot mai tare. Opinca nu ne prea îndestulesce, mult de o purtăm în ḑile de lucru, dar' în sĕrbători toţi suntem în ciobote, ba chiar şi în păpuci. Ei bine! Cine are din ce-şi cumpĕra ciobote şi păpuci, fără-ca prin aceea casa sĕ-i rabde fóme şi fără-ca sĕ iee bani împrumut, pórte-le sânătos. Lumea merge înainte, spre bine ori spre rău, dar' ea nu stă locului. Cu lumea mergem şi noi, ne mai împistrim portul, mai lăsăm din vechile şi bunele obiceiuri, ne mai fudulim. Tóte ar trece cum ar trece, dacă am ţinea sémă de un lucru:

De ne schimbăm portul, ne învĕţăm şi a-'l face, ori îl cumpĕrăm pe bani gata? Şi banii din ce-'i facem? Pe ce şi cui îi dăm? Înţeleg sĕ purtăm haine bune şi frumóse, dar' nu înţeleg de ce sĕ nu ne învĕţăm şi a le face? Înţeleg că plugarul nu-'şi póte face tóte lucrurile şi tóte hainele de cari are lipsă, că nu i-ar ajunge nici vremea; dar' nu înţeleg de ce sĕ dăm noi tótă agonosita nóstră tot strĕinilor, pentru lucruri ce nu ni-le putem face; nu înţeleg de ce sĕ nu ne facem măiestri din copiii nostri şi din fraţii nostri, ca munca nóstră sĕ mérgă la ei, şi a lor muncă sĕ vină la noi. Acestea nu le înţeleg şi nu le voiŭ înţelege în veci. Sĕ mergem odată la biserică într'o comună mică numai de 60 de fumuri. Acolo v'om vedea în ḑiua de Pasci ori la altă sĕrbătóre mare cel mai puţinel 200 părechi de ciobote mari şi mici. Sĕ ḑicem, că una cu alta e pĕrechea numai cu 6 coróne şi étă în piciórele sătenilor dintr'un sat mic sunt 1200 coróne. Sĕ ḑicem, că pielea din acele încălţăminte face chiar 600 coróne şi totuşi rĕmân 600 coróne în punga celor-ce au făcut acele încălţăminte. óre, cu acele 600 coróne, bani uscaţi, nu ar putea trăi la sat un om cinstit, un ciobotar harnic şi cruţător ? Ba ar trăi ca banul! Şi uitaţi-vă, dragii mei, avem comune, nu de 60 de fumuri, dar' avem şi de 100 şi de 200 de fumuri şi nu-i nici un ciobotar în cele; ori şi de este, este ceva cârpaciŭ jidan or alt ném, dar' nu-i Român. Şi aşa nu-i bine. Noi nu suntem folosiţi, ér' munca nóstră merge la strĕini, pe când mulţi fii şi fraţi de-ai nostri înglódă în lipsuri. Óre n'ar fi mai bine ca la acei fii şi fraţi ai nostri sĕ le dăm în mână acéstă măiestrie bună, ciobotăriu? Ba ar fi fórte bine ca în fiecare sat, tot la 60 de fumuri sĕ fie câte un ciobotar harnic, Român şi creştin bun, care sĕ lucreze omenésce. Atunci munca nóstră ar merge la ei şi pe ei i-am avea tot în mijlocul nostru îndestuliţi şi fericiţi.

Sĕ învĕţăm dar' pe copiii nostri acéstă măiestrie bună, care are căutare vara ca şi iarna.

În 3–4 ani se póte învéţa. Pentru purtarea ei are lipsă de puţine unelte şi de vre-o doi bănişori, care şi-'i póte face ca calfă, în 3–4 ani după-ce ese dela învĕţătură.

Atunci apoi sĕ-i însurăm cu fete de-ale nóstre şi sĕ-i aşeḑăm în mijlocul nostru. Făcênd aşa, v'om vedea cum vor luà strĕinii pachetu-'n spate şi vor merge dela noi câte ḑile au crescut. Dar' de nu v'om face aşa, strĕinii tot mai mult s'or folosi de nepriceperea nóstră şi ni-or stórce tot, ce biată agonisim cu crunte sudori.

7. Cojocăria. Ţéra nóstră-i cum ḑice ḑicala: >Din Sân-Mihaiu până-n Sân-Georgiŭ şi de-'i uita haina căldurósă acasă, dar' din Sân-Georgiŭ până la Sân-Mihaiŭ se nu o uiţi !« Adecă, noi avem lipsă şi vara de unele haine călduróse, că serile şi nopţile sunt rĕcórese. Cu deosebire pieptarul cel de miel e bine sĕ-l avem tot cu noi, că muncim tótă ḑiua, asudăm, ér' sera venind cătră casă ne săgétă prin şele de nu-i la noi pieptarul; dar' de-'i la noi – nu scim de astfel de săgetături.

Pieptarul, cojocul şi căciula sunt nedespărţite de ómenii nostri jumĕtate viéţa. Ba în unele locuri au şi copii cei de şcólă cojócele, pe lângă că fără pieptar nu se lasă nici cea mai sĕracă babă, că nu póte fără el.

Aceste haine, atât de trebuincióse nóuă, încă trebue se ni-le facă strĕinii. Şi nici nu m'ar prinde mirarea nici de asta, décă materia din care ele sunt făcute, s'ar aduce din ţĕri strĕine peste mări şi peste ţĕri. Dar' ele sunt făcute din piele de miel şi de óie. Şi noi vindem cólea pe la Ispas miei vii cu câte 3–4 coróne pĕrachea pe la cei Jidani şi Armeni, şi ei ne vênd nóué carnea cu chila şi din piei fac căciuli şi pieptare. Din o piele de miel face o căciulă şi ni-o vinde cu 3–4, ba chiar şi cu 6 coróne. Ér, de fac pieptare, ne vênd pieptarul cu câte 4–10 coróne. Acum se judecăm profitul lor şi perderea nóstră? Dar' de ce folos? Că amuţim de le scim!

Ar fi deci de dorit ca în fiecare sat se avem cojocarii nostril. In unele comune fruntaşe de-ale nóstre îi şi avem şi ne fac cinste cu măiestria lor, ér' lor îşi fac folos. Dar' nu-i destul că-'i avem în unele comune, ar trebui sĕ nu lipsescă nici din una. Ci apoi se şi fie cojocari bine învĕţaţi în măiestria lor, ómeni cari se sciu şi lucra de nou, nu numai cârpoci. Astfel de ómeni s'ar putea înavuţi de minune. Că ei, înpreună cu dubălarii, ar fi bine se ţină si dreptul de a tăia vite. Pe acéstă cale vitele de prisos s'ar tăia în comună, carnea s'ar trece la ómenii nostri cu preţuri cumpĕtate, pieile ar rĕmânea ieftine la argăsitorii şi cojocarii nostri, cari ar face din ele tot pentru noi vestminte. Atunci banul ar merge rótă dela ei la noi şi dela noi la ei. Dar' aşa cum stăm aḑi, noi nu putem ajunge la créngă verde. Trebue negreşit se ne facem cojocarii nostrii. Şi nu-i cel lucru mare. Chiar acesta este lucrul cel mai uşor, că acum avem – har Domnului – mulţi cojocari români fórte buni în părţile Bistriţei, Năsĕudului, Rodnei, Orăştiei, Sebeşului, şi cu deosebire în Sibiu, Sĕlişte, Braşov, Lugoş, Caransebeş, Timişóra şi jurul acestor oraşe. Dar' nu avem destui în ţéră. Deci, acestia ce sunt, se fie drept învĕţători la copii nostri, cât în 3–4 ani se nu fie un unic sat românesc lipsit de cojocarul seu de român.

Cojocăritul încă se învéţă în 3–4 ani. După-ce ese învĕţăcelul, de-'i calfă, are numai decât 4–8 coróne pe sĕptĕmână şi vipt şi cuartir. După cât e apoi de harnic, aşai-i cresce şi plata. După 2-3 ani de praxă, cât lucréză pe la alţi măiestri, póte începe măiestria. In acel timp şi-a adunat şi ceva bani de piei, ér' uneltele lui sunt cele mai ieftine: numai ale croitorului dóră sunt atât de ieftine ca ale cojocarului: un degetar, fórfeci, câteva ace, butea cu argăseala şi scaunul unde argăsesce picile după-ce odată-'s uscate. Tóte uneltele şi-le póte face cu câteva coróne. Dar' are lipsă chiar la început baremi de 40–60 coróne se cumpere piei; cu cât mai multe, cu atât mai bine. Apoi, aşeḑat în sat, căsătorit cu o fată cinstită, numai harnic şi

cruţător de-a fi, se póte nu numai susţinea cinstit, dar' póte face şi avere. Că lucrurile ce el le face sunt fórte căutate şi bine plătite. Apoi se ne aducem aminte, că poporul nostru are lipsă de dóuĕ rînduri de astfel de vestminte: de purtat, cari sunt mai simple şi mai ieftine, şi de sĕrbători, cari sunt mai frumóse şi mai scumpe. Vedem, că sunt căciuli cu 2 corone, dar' sunt şi cu 6–16 coróne una, apoi pieptare sunt cu 3 coróne, dar' sunt şi cu 10–16 coróne unul, cojóce putem cumpĕra şi cu 8–10 coróne, dar' de voim se fie în adevĕr frumóse, le plătim şi cu 50–60–80 coróne unul. Aci plătim numai munca, hărnicia cojocariului.

Deci, se nu fie sat cât de mic, care se nu-'şi aibă cojocarul seu de român!

8. Pălărieria. Pălăriile le pórtă nu numai bărbaţii, dar' şi femeile pe unele locuri. Ér' pălăriile de paie sunt atât de rĕspândite, cât în altă casă, vara, afli şi câte 5–8 pălării, ba şi mai multe. Acestea încă le cum-pĕrăm, ér' paiele de grâu, sĕcară, orz şi alac, cari sunt cele mai bune pentru pălării, se fac gunoi. Avem, ce e drept, mare lipsă de gunoi, dar' un snop-doi de paie tot am putea folosi şi la împletit de pălării. Saşii aşa fac. Iarna, când n'au ce mai face în sĕrile cele lungi, împletesc la pălării de paie, până stau femeile cu furca. Ér' noi dăm pe paie de 1 ban şi pe aţă de 2 bani câte 30–80 bani. Aşa, veḑi bine, că nu putem merge înainte. Ar fi bine, ca fiecare membru al familiei se aibă gata în primăvĕră baremi câte 3-4 róte de împletituri de paie, ca muierile numai se le cóse, când cere trebuinţa. Pe astă cale ar rĕmânea la fiecare familie cel puţin 4 coróne în pungă. Dar' ar rĕmânea şi mai mult, că unde sunt 5–6 copii în familie, aceia strică pe vară şi câte 3–4 pălării şi de-a da pe o pălăriuţă numai 20 bani, fac pentru un copii 80–80 bani, ér' pentru 6 copii fac 3 coróne 60 până la 4 coróne 80 bani. Dar' la ceialalţi membri ai familiei câte pălării le mai trebue? Putem ḑeci ḑice, că o familie, una cu alta luată, dă numai pe pălării de paie câte 6 coróne pe an; deci de sunt în sat numai 60 familii, perde acel sat 360 coróne pentru paie de 10–12 coróne. Aşadar satul acela perde numai din nesciinţă cel mai puţin 340 coróne. Dar' ḑece sate, o sută, o miie de sat, cât pierd, numai fiindcă nu se deprind la acest lucru uşor şi folositor, la acest lucru, care nu ni-ar răpi chiar nimic timpul menit pentru alte ataceri? Ar fi deci de dorit, ca numai decât sĕ se pună în lucrare facerea pălăriilor de paie. Inceputul îl pot face învĕţătórele, dela cari vor învĕţa învĕţătorii, ér' ei vor învĕţa tineretul, în orele de séră ori în orele şcólei de repetiţie. Pe astă cale, într'un an, mult în doi, nici un Român n'ar mai da bani şi pe paiele cari el le aruncă ca ceva nefolositor. Ba muierile sĕrace ar putea căpĕta câte ceva dela cele avute pentru astfel de împletituri. Cele bogate le-ar da bucuros paiele trebuincióse şi le-ar da câte o legăturiţă de făină, câte o ulcică de lapte ş. a. Astfel banii celor cu stare n'ar merge tot la jidani, ér' muierile sĕrace n'ar fi nevoite se ducă lipse atât de mari, şi n'ar îi nevoite sĕ cerséscă, Cugetaţi bine, şi-'ţi vedea că am drept.

Precum cumpĕrăm pălăriile de paie, aşa cumpĕrăm şi cele de pĕr, numai cât mai scumpe. Pălărieri de român mai nu avem. Astfel banul nostru întră tot în punga strĕinilor şi pentru pălării ca şi pentru tot de ce avem lipsă. Ar fi deci timpul se ne desgheţăm odată, se ne deschidem ochii şi se vedem că aşa nu-i bine. In comunele mai mărişóre ar putea trăi cât de cinstit un pălărier. De ar lucra numai atâta, cât trebue satului lui, şi încă ar putea trăi. Dar' ar putea lucra şi mai mult, se mérgă la târguri cu pălării de vêndare, cum vedem că umblă alţi măiestri. Ér' legea îndreptăţesce pe fiecare măiestru care are certificatul de îndustrie, sĕ-şi pótă

desface marfa în ori-ce piaţă din patrie (M. E. şi C. 4038/1888). Ba în târgurile de ţéră nici nu e de lipsă se arĕtăm certificat (M. E. C. 377741/1894).

Măiestria acésta încă nu este cea măiestrie grea, dar' chiar grea se fie, Românul s'a dovedit că are cap şi de măiestriile cele mai grele. Se póte învĕţa în 3–4 ani cu desĕvîrşire. Invĕţată odată, calfa îşi capĕtă lucru pe la măiestri cu stare şi în 2–3 ani se face desĕvîrşit în ea şi-'şi face şi ceva bani cu ce se începă a lucra pe socotela lui. In comune mai mărişóre s'ar putea susţinea cinstit câte un pălărier.

9. Hornăriu (coşăria). Am auḑit de multe-or pe câte o muiere ḑicend: Óre ce mame-'s şi acelea, care îşi lasă copiii de se face hornari (coşari) ?" Firesce, că au ḑis din nepricepere, nu au sciut ce ḑic. Că, drept este că peste sĕptĕmână hornarii sunt negri de funingine, încât sunt spaima copiilor mici dela sate, cari fug de ei ca de dracul. Dar' ean se-'i veḑi Dumineca şi în sĕrbători, că nu-i poţi deosebi din domnii cei mari. Şi e lesne de priceput cum de-'i veḑi Dumineca atât de frumos gătiţi. Ei peste sĕptĕmână pórtă hainele măiestriei lor: cióreci de piele ori de pănură şi numai în fund şi la genunchi peteciţi cu piele, o căciulă negră de funingine, un mânecar tot ca cióreci, şi nisce păpuci nu prea buni. Dar' cu aceste vestminte cruţă pe cele bune, cât numai rar au lipsă se dee banii pe haine. Şi bani face mereu, şi mai mulţi vor face, că hórnele se înmulţesc pe ḑi ce merge. Ce cugeţi, pentru un curăţit de horn capĕtă 40 bani, ér' pentru ţevile din casă, pe cât sunt de multe 20–40 bani, şi el acéstă lucrare o face în câteva minute. Că póte curăţi pe ḑi 50 de coşuri (hornuri). Ér'după articlul de lege din 1879 § 141 art. XL., tóte coşurile (hornurile) sunt de a se curăţi prin hornari, cari sunt rĕspundĕtori pentru lucrul lor. Şi după ordinaţiunile mai nóué se face din ce în ce mai multe hornuri de cărămidă şi pe sate, astfel încât tot la 3–4 sate ar avea ce lucra mai tot mereu un hornar. Şi ieftine ce sunt uneltele cu care lucră el: o mătură de 2 bani, o răzuşe de fer, ce i-o póte face ori-ce faur pentru câţiva bani (10–20 bani) şi un pămătuz, care şi-'l face el din sîrmă (drot) împletită în 5 şi la capĕt împletite anumite fire de ierburi tari. Tóte uneltele nu-l suie la 4 coróne. Şi cu aceste unelte, el face ḑi de di, cel mai puţinel 4 coróne. Apoi tot umblă, dela o comună la alta fluerând, ér' în comune dela o casă la alta. E bună profesiune coşăritul. Aduce mult venit şi se póte învĕţa lesne. Deci, baremi în comunele mai mari, se ne créscem câte un hornuar, si v'om vedea că n'am greşit; v'om avea şi noi omul nostru la îndemână, şi va avea şi el mijloce de traiŭ cu îmbelşugare. La oraşe, unii hornari sunt fórte avuţi. Şi averile şi-le-au făcut numai din măiestria lor.

10. Căldărăria. Căldarea este un vas, care nu póte lipsi dela nici o familie. Ba, cei avuţi, au lipsă de mai multe căldări. Că le trebue o căldăruşă acasă pentru facerea mămăligei, altă căldăruşă la ciobani la câmp, tot spre acel scop, apoi căldări de fert jintiţa, căldări de pârluit schimburile, căldări de fert mierea de prune (lictarul) şi căldări de fert vinarsul. Putem ḑice, că un econom cu ceva prindere mai bunişóră, are şi câte 5 căldări. Ér'un sat de 100 de familii, se ḑicem că are numai 200 de căldări mari şi mici, şi se ḑicem că o căldare una cu alta face numai 6 coróne şi étă că satul acela are numai în căldări băgaţi 1200 coróne. Arama din ele se facă chiar 600 coróne şi alte 600 coróne tot rămân măiestrului pentru lucrul lui. Pe lângă acésta ar mai fi se computăm şi banii cei mulţi ce-'i face cu repararea căldărilor. Că ele stând tot pe foc, se găurese dela o vreme. Petecul cel mai mic face o corónă. E bine, acestea le scim. Şi mai scim un lucru: că adecă

noi Românii avem fórte puţini căldărani, numai la cele oraşe: Timisóra, Arad, Caransebeş, Lugoj, şi dóră câte unul-doi prin Sibiiu şi Braşov. Dar’ la sate, nici poveste ! Ba nici în opide şi la comunele mai mari nu avem căldărari. Tótă munca nóstră trebue se mérgă, şi pe căldări, ca şi pe câte tóte, tot în pungă strĕină. Aşa, veḑi bine, nu-i nici o mirare dacă noi nu înaintăm în avere.

Ar fi timpul se ne gândim şi la acest ram de industrie, se nu-l dispreţuim, se nu ne uităm la aceea că vedem ici-colea Ţigani ambulanţi ce se ocupi cu căldărăritul, nu! De vor înveţa copiii nostri căldărăritul ori făuritul, ori hornăritul, pentru aceea nu vor fi ei Ţigani, ci tot Români vor rămânea, numai cât vor prinde stare, avere şi cinste. Că sciţi ḑicala aceea: „Ce-i în lume mai de cinste?” –– „Banul şi omul cu minte!“

Măiestrii cuminte sunt ómeni bănoşi şi cinstiti de tótă lumea. Deci la măiestrii cu copiii! Chiar şi cel-ce are moşie bunişóră se-şi dee câte un copil-doi la măiestrii, ér’ cel-ce n'are moşie – păcătuesce de nu lasă fiilor sei câte o profesiune, câte o măiestrie.

11. Lăcătăria. Trăim în lumea maşinelor. Drum de fer brăzdează ţara în lung şi-n lat şi merge până la capătul lumei. Maşinele îşi ridică hornurile lor mai sus decât turnul bisericei nu numai pe la oraşe, dar' şi pe la sate.

Acestea tóte se pórtă de maşinisti, ér’ maşinistii se fac din lăcătari. Multe mii de lăcătari sunt între-buinţaţi la calea ferată şi pe la măşinăriile de tot felul, şi puţini, fórte puţini din ei sunt Români! Şi, ce credeţi, de ce óre sunt atât de putini Români aplicaţi la lăcătărie ? Dér nu se plătesce ? Ba! se plătesce mai bine decât ori-ce în lumea de aḑi. Un lăcătar harnic nu schimbă veniturile lui cu ale unui învĕţător ori preot, ba nici cu ale altui funcţionar. Este câte un lăcătar că face pe lună şi 400 coróne. Dar’ cel mai slăbănog lăcătar dela tren, face 100–120 coróne. N'ar trebui deci sĕ lăsăm ca atâta potop de ban sĕ mérgă tot în mână strĕină. E drept că lăcătăria-‘i o măiestrie, care numai la oraşe are trecere. Dar' de aceea sĕ nu ne ferim de ea. Cine va învĕţa-o bine, îşi va deschide lucrătórea la oraş, ori că va întra pe plată grasă de maşinist la vre-o fabrică ori la tren. În fabricile unde se fac reparaturile trenurilor, trebuese sute şi mii de lăcătari. De ce sĕ nu fie şi Români între aceia? De ce sĕ fie Românul tot numai la lucrurile cele mai grele şi mai slab plătite? Învеţe deci lăcătăria, şi adune ei banii cei mulţi.

La lăcătărie încă sunt primiţi copii cu 13–14 ani, dar' nesmintit sĕ fie învăţat barem a ceti, scrie şi computa. Se învaţă în 3–4 ani. Calfa îndată după-ce ese dela stăpâni, face 80– 90 coróne pe lună.

Pentru de a-’şi deschide însĕ lucrătórea, are lipsă de unelte scumpe. Dar’ în 3–4 ani, cât petrece tinĕrul ca calfă în strĕini, îşi póte aduna suma de care are trebuinţă la începerea măiestrie. Apoi sĕ nu uităm un lucru: cu 17–18 ani, după învĕţătură de 3–4 ani, devine la o plată cât un om care a petrecut 15–20 prin şcoli, cu multă trudă şi cheltueli. Deci: învĕţaţi cât de mulţi acéstă măiestrie frumósă şi folositóre!

12. Zidăria. Lemnul pe ḑi ce merge se împuţinează şi se scumpesce; petrile, în multe locuri numai nu întră singure în sat. Ba, sunt unele sate, unde, de câte-ori plóuă mai mulţişor, totdéuna le aduce vălcica sute de stânjini de pétră. De abia-’şi pot face ómenii trecătóre printre ele. Afară de aceea, multele incendii (focuri) ce au fost şi în urma cărora din sate întregi rĕmâne numai vatra de cenuşă, dacă clădirile au fost de lemn, tóte acestea au deschis ochil ómenilor nostri că ar fi mai bine se-şi

facă casele şi alte clădiri de pétră. Şi bine au făcut şi bine fac, cei-ce fac aşa. Că ori-cum, dar' casa de pétră e mai trainică şi mai căldurósă şi mai frumósă. Numai cât la facerea ei încă dăm de greutăţi : nu avem meşteri, nu avem zidari cum se cade. Că, ce se ḑicem, este în fiecare sat câte un Ţigan care *scie zidi*, dar' cum? De este se-'ţi facă un singur cuptor de pâne, trebue se-'ţi strice în 3–4 rînduri până se fie pace; ori că afumă, ori că nu cóce, ori că se fac pânile crepate, or că nu arde focul. Şi de câte-ori îl strică de pe olaltă, de atâtea ori trebuese carĕ de lut cleios, ba de lut bun, ba hîrburi, ba bicaşi, şi tot nu-i de Dómne-ajută. Ér' de-'i plesnesce unui creştin prin minte se-şi facă o pivniţă, ori barem fundament sub casă, atunci se scarpină-'n cap. Şi de ce? Fiindcă nu avem meşterii de felul acesta pe la sate, ér' cei din oraş sunt scumpi şi nici nu vin la sate pentru lucruri mai mici, ci numai pentru lucruri de sute şi mii de coróne. Şi e simţită lipsa de zidar mai în tóte satele nóstre. Şi rar e de satul în care n'ar putea trăi câte un zidar harnic. Că des de cu primăvară şi până tómna târziu ar avea de lucru şi ar avea plată bună pentru lucrul lui. Ba, vĕḑènd poporul că el face lucruri cum se cade, şi venind la cunoscinţă că nu cu mult îi vin mai scumpe clădirile de pétră şi cărămidă decât cele de lemn, s'ar nisui a-şi face tot clădiri de pétră. Iarna, când poporul nu prea are ce lucra, ar tot aduna grămedi de pétră – cum fac Saşii – şi când ar chibzui că-'i e destulă, ar chema pe meşterul lui, pe zidarul, care-i e neam ori că-'i e prieten din copilărie, ar face socotéla împreună şi s'ar apuca de zidit. Pe astă cale satele nóstre ar lua altă faţă, ér' ómenii sĕraci ar avea tot mereu ce lucra. Că numai la lucrul câmpului nu-'şi capĕtă omul sĕrac tot mereu lucru, că acela se şi mai gată, dar' ridicarea de clădiri nu s'a găta în veci. Deci se ne facem măiestri zidari în fiecare sat, că numai pentru al nostru şi pentru al lor bine i-om face. Şi nu este cel lucru mare a ni-'i face. Când e copilul de 14 ani, dacă scie bine ceti şi serie, îl putem da la învĕţarea zidăritului. În 3–4 ani ese învăţat gata. Şi de aci încolo, de primăvara până tómna târziu capĕtă de lucru. Şi lucrul lor e bine plătit, câte 2–5 coróne pe ḑi. Astfel că find cruţător, se póte alege în câţiva ani cu un capital frumuşel de bani şi se póte aşeḑa ca măiestru zidar în satul lui ori în alt sat sau oraş.

Şi uneltele zidarului sunt fórte ieftine: un stânjin sau un metru, un ciocan, lingură de luat tinciuiala, cornurar şi o plumbină (un plumb ori o bucată de fer legată de un fir de aţă), tóte la olaltă nu fac mai mult de 10 coróne.

Spun unii că zidăritul nu ar fi prea bun, findcă iarna n'are căutare. E aşa, şi nu-i aşa. Un zidar harnic póte avea cu ce petrece şi timpul iernei. Că póte fi cioplitor de pétră. Dar' chiar se nu fie ; iarna póte duce gunoiŭ pe holde, de cumva are ceva economie. Şi – seḑènd la sat – nimenea nu-'i, se nu pórte şi ceva economic. Ér'de e la oraş, are tot mereu ce lucra. Că iarna lucréză în lăuntru, în casă : linciuese şi lustruiesc pĕreţii pe din lăuntru, ş.a.

Apoi, cumcă se plătesce ca cineva se înveţe zidăritul, se vede şi de acolo, că zidarii cei harnici dela oraşe şi-au adunat averi.

Deci se nu despreţuim acéstă măiestrie folositóre!

13. Cărămidăria (ţiglăria). Cu facerea cărămiḑilor vedem cuprinşi mai mult pe bieţii Ţigani. Da sunt cunoscuţi Românii nostri din Bistriţa ca cei mai buni fabricanţi de cărămiḑi şi de ţigle. Ei trăesc din acéstă măiestrie, şi trăesc bine. Óre cum ar fi dacă s'ar pune ómenii nostri cei mai sĕraci, cu deosebire din ţinuturile lipsite de lemne şi lipsite şi de pétră, cum sunt unele ţinuturi ale Câmpiei, ce ar fi,

ḑic, dacă s’ar apuca de facerea cărămiḑilor? E drept, că mai întâiŭ ar trebui sé o înveţe bine, dar’ după aceea ar avea o măiestrie cinstită. Apoi sĕ scim, că cărămiḑile sunt fórte căutate. Aḑi mai tot se zidesce din cărămidă. Şi cărămidarii de n'ar avea venituri sĕ facă chiar averi, dar’ ar avea mijlóce de traiŭ. Ean sĕ cercăm şi cu acésta!

Unelte trebuesc fórte puţine şi ieftine. Păméntul din care, se fac cărămiḑile îl dă proprietarul, pe séma cui le face, ér’ dacă cărămidarul e om cu stare, şi-’l arêndézĕ el dela comună. Tot asemenea este şi cu paiele şi lemnele trebuitóre la arsul cărămiḑilor. Acestea le dă proprietarul, ér’ muncitorii capĕtă plată pentru munca lor. Şi au de lucru de primăvara de timpuriŭ până tómna târḑiu. Deci – decât nici o măiestrie, barem cărămidăria sé o înveţe copiŭ ómenilor celor sĕraci.

14. Curelăria. Între multele lucruri ce le folosim, unele sunt de curea, cum sunt bună-óră şerparele, curelele dela opinci, hamurile şi altele. Acestea încă trebuesc cumpĕrate tot dela strĕin. Şi acésta numai din pricină că nu avem curelari din némul nostru. Că de va fi unul-doi în cel Braşov ori Sibiiu, aceea e puţin. Ba şi atunci, când ar fi în fiecare oraş câte unul, şi atunci e prea puţin. Ar fi bine sĕ avem mulţi pe la oraşe şi barem câte unul pe la comunele mai mari. Se póte învĕţa în 3–4 ani.

15. Pardositorii au la oraşe bune venituri, ér’ unelte au fórte puţine. Măiestria lor are căutare peste tot anul, afară de dricul iernei. Deci, cu deosebire Românii dela oraşe, sĕ nu se feréscă de acéstă măiestrie cinstită. Pardositorii Români din Bistriţa sunt vestiţi, şi şi-au făcut stare cu măiestia lor.

16. Croitoria încă este o măiestrie ce se plătesce bine la oraşe. Dar’ şi la satele mai mari, în opide, cari sunt aşeḑate mai în centre, şi acolo ar putea trăi câte un croitor-doi de ai nostri. Vedem că trăese prin aşa comune mari câte un Jidan părăsit, care mai numai strică marfa, şi are căutare. Că pe sate prind a se înmulţi nădrăgarii, şi din 6–10 comune din jur toţi lucră la câte uşa un croitor Jidan. Óre n'ar fi mai bine dacă în locul Jidanului ar fi Român? Sĕ cuprindem noi locul, sĕ nu-l lăsăm tot strĕinilor. La început va merge cam greu, la ori ce măiestru, până s'or deprinde ómenii cu el, până vor vedea că în adevĕr lucră bine, frumos şi că nu-i pórtă cu vorba. După-ce-‘i ese însĕ numele de om de omenie şi măiestru priceput – e căutat din mari depărtări. În 3–4 ani se învaţă şi croitoria. Pe la oraşe avem ici-colea măiestri buni în croitorie. Sĕ dăm copiii nostri la învĕţătură la acei măiestrii, că, dându-le măiestria, le dăm avere. De nu ar putea trăi în satul lui cu acea măiestrie, largă-‘i lumea, mai uşor va căpĕta de lucru : fiind meşteşugar, decât atunci, când nu scie nimic, numai sĕ ridice până nu mai vede bine.

17. Tinicherii (pleuari). La acéstă măiestrie erau aplicaţi până mai ieri-alaltă-ieri numai strĕini, Saşi, Unguri, şi Jidani. În timpul din urmă însĕ au prins a învèţa acéstă măiestrie şi unii Români de-ai nostri de pe valea Someşului. Dar’ cum o învĕţară ? Cum putură. Se băgară câte pe un an servitori la Slovacii tinicheri ambulanţi, cari umblă în România şi şi pe la noi, parte cu sîrmă de legat ole, parte cu vase de tinichea, lucrate nu prea cu mult meşteşug. Dela acei Slovaci învĕţară dar' unii Români de-ai nostri tinicheria şi o pórtă mai mult în România. Dar' slăbuţi cum o putură învĕţa dela nisce tinecheri nu prea măiestri şi în timp fórte scurt, totuş folos avură şi au de ea cei-ce nu sunt prădători. Dar' dacă acésta măiestrie ar fi învĕţat-o de tineri, dela măiestri cum se cade, atunci ce folose le putea aduce! De

sigur că mult mai mari. Deci se nu dispreţuim nici acéstă măiestrie, ori-cât ni-s'ar părea de neînsemnată.

18. Têmplăria (măsăria). Este o măiestrie, din care ar putea trăi omenésce o familie dóué şi pe la sate, ér' la oraşe trăesc şi se înavuţesc ḑeci şi sute de familii din ea. După cun trebuinţele ni-se tot înmulţesc, după-cum casele ni-le facem tot mai mari şi mai vederóse, după-cum simţim tot mai mare lipsa de mobile (unelte din casă) mai frumóse, aşa crésce lipsa măsarilor, a têmplarilor. Că, mai nainte, casele erau cu feres-truici mici, în loc de sticlă era beşică; uşile erau făcute numai cu săcurea, scaunele tot aşa, masa – unde era – asemenea era făcută mai numai cu barda, lăzile din lodbe de fag. Tóte făcute de »meşteri« de-ai nostri, bărdaşi. Aḑi ferestrile le facem mari şi blănite şi cu ochi de sticlă; aḑi uşile le facem mari, jiluite, blănite şi cu ţîţîni şi încuietori de fer, ca şi ferestrile, căci scim, că din casă nu ne-a scóte »domnul«, că nu-i pe loc »domnesc«, că-i pe grădina nóstră ; aḑi cei mai cu stare prindem a padimenta casele cu scândură jiluită, pe lângă ce podurile (plafondul) numai de scândură le facem chiar şi cei mai sĕraci; aḑi nimenea nu se lasă în casă fără o masă văpsită, scaune văpsite, lăzi şi cuiere zugrăvite. Deci aḑi simţim mai tare lipsa templarilor, ca în trecut, şi pe ḑi ce merge tot mai tare v'om simţi-o. Drept este şi aceea, că în unele părţi au început şi câte un copil de Român a înveţa têmplăria. Şi folos a avut de învĕţătura lui. Dar' şi aceea e drept că mai avem lipsă de mulţi măiestri têmplari. Mai în fiecare sat ar putea trăi câte unul. Deci se ne créscem cât de mulţi têmplari. Dar' se-i învĕţăm la meşteri bine pricepuţi, nu la ori-ce strică »scânduri«. Pe acéstă cale la mii de tineri le-am da pânea în mână, pâne multă şi bună şi sigură. Că în 3–4 ani înveţă măiestria, apoi devin calfe şi capĕtă plată frumósă. Lucrând ca caltă câţiva ani îşi póte aduna ceva bani pentru începerea măiestriei. Că têmplăria fără ban nu merge. Têmplarul are lipsă de multe unelte şi de scânduri. De nu le are, înzădar va sci lucra cât de bine. Deci se nu se încumete a deschide lucrătórea până nu are uneltele trebuincióse şi barem 50–60 coróne de scânduri, clei, văpsele ş. a.

19. Funăria. Acéstă măiestrie în mod mai primitiv o sciu şi unii ómeni de ai nostri. Bine ar fi de o ar sci tot însul, ca sĕ-şi pótă face barem lunile, ştréngurile şi sforile ce-'i trebuesc gospodăriei lui.

Prin oraşe sunt funari cari lucréză acésta măiestrie în mĕsură mare ; cu lucruri de a măiestriei lor umplu prăvăliile neguţătorilor şi umblă şi pe la târguri. N'ar strica dacă am învĕţa şi noi acésta măiestrie, că şi ea, ca ori şi ce măiestrie învĕţată bine şi purtată cu socoteală, póte ferici pe măiestru şi familia lui.

20. Tipografia, este măiestria de a tipări cărţi. Pe ḑi ce merge avem lipsă tot mai mare de tipografi, deci se îmbrăţişăm acéstă măiestrie frumósă. Acum, ce se ḑicem, avem şi tipografi nostri, dar' n'ar strica se avem şi mai mulţi. Că, măiestria acésta pe lângă ce-i bănósă şi frumósă; pe lângă ce cu ea póte omul călători tótă lumea, că află de lucru; pe lângă ce descéptă mintea lucrătorului tot mereu, ea nu cere nici unelte proprii, câtă vreme el lucréză pe plată. Dar' când e vorba de deschis o tipografie, atunci e lucrul mai greu, că nu se póte deschide cu câteva ḑeci ori sute de fl., ci trebuese mii de fl. Fără, cei mai mulţi din tipografii lucréză în tipografiile altora, ca lucrători maşinişii ori ca culegători de litere. Stând la căldură, iarna, vara, póte face un tipograf – după-cum e de harnic – 40–120 coróne pe lună. Şi lucréză stând în casă, nu bătut de plóie şi de vânt, nici ars de sóre. Ochi

însĕ trebuesc fórte buni la tipograf. Dar' cu ochi slabi unde-i bun omul?

21. Compactoria este măiestria de a lega cărţi. Dómne pe odihnă mai lucră compactorii şi noi chiar cărţile cele multe bisericesci trebue se le dăm de multe-ori chiar la Jidani se ni-le lege. Nici nu sciu se avem aici în ţéra asta decât fórte puţini compactori Români, care se lucreze cum e data, repede, după-cum se lucréză în timpul de aḑi. –– Şi ar fi bine ca în tot locul unde este tipografie românéscă se fie şi vr'un compactor Român. Dar' nu sunt. Ér' compactorii cari sunt, nu sunt Români, afară de unul în Sibiiŭ şi unul în Blaj, şi póte unul doi de or mai fi pe undeva. Se ne dăm deci copii la acéstă măiestrie, că e bună şi uşóră. Şi chiar de n'ar avea compactorul modru se deschidă la oraş lucrătórea sa, póte câsciga destul ca compactor ambulant. Eu îmi aduc aminte de un Român de ai nostri din mărginime, că era compactor ambulant, dar' nu-'şi scia el prea bine măiestria, nici nu avea cele unelte bune, şi tot făcea pe sate, umblând şi cârpind cărţile bisericesci, mai şi legând de nou câte ceva la preoţi şi învĕţători, facea, ḑic, pe sĕptĕmână câte 10 fl. Şi umbla numai de tómnă, după-ce îşi găta lucrul câmpului, până cólea în postul Pascilor, atunci se întórcea acasă plin de bani, şi-'şi vedea de lucrarea moşiórei. –– Deci se nu despreţuim nici acéstă măiestrie.

22. Pietrăria, adeca măiestria de-a ciopli şi a neţeḑi şi lustrui pietrile, încă este o măiestrie fórte bine plătită. Clădirile cele mari dela oraşe, bisericile la oraşe şi sate, apoi podurile la drumul ţĕrei şi la drumul de fier, tóte se fae cu piétră cioplită. Cioplitorii acéstia au plăţi fórte bune până sunt calfe, ér' după ce se aşeḑă, de pórtă măiestria pe socoteala lor, se fac ómeni avuţi. Uneltele nu le trebuesc multe şi scumpe. Măiestria acésta o pot purta şi vara şi iarna, dar' trebue se aibă o leucă de capital pentru cumpĕrarea pietrei brute (nelu-crate), cu deosebire cei ce cioplesc pietrii la morminte (eruck, statui ş. a.). Ér' de cioplesc pietri de zidit ori pietri de trotoar (de pardosit drumurile, uliţile, curţile) atunci numai de unelte au lipsă, că pietra li-o dă acela, ce întreprinde lucrarea. Deci se facem şi pietrari din copii nostri!

23. Măcelaria, adecă măiestria de a tăia vite şi a împărţi carnea. Prin oraşe măcelarii sunt ómeni cu stări fórte bune. La noi, la sate, rar afli câte unul care se scie acéstă măiestrie cum se cuvine. Te lovesce gróza şi mila când veḑi cum îţi chinue măcelarii dela sate câte pe un biet de porc or alt dobitoc ce le cade în mână. Ér' când e omul silit a cumpĕra carne dela măcelarii jidani de pe sate, îl lovesce chiar greaţa. Singur şi numai din aceste cause ar trebui se vadă fiecare sat sĕ-'şi aibă câte un măcelar bine învĕţat, care se facă carne de vênḑare – când cere trebuinţa, ér' tómna şi iérna se le ucidă porcii şi se le desfacă cărnurile cum se cuvine. In satele mai mici, unde nu are tot mereu de lucru cu măcelăria, şi-ar putea purta şi economia şi şi-ar aduna şi o grămadă de bani. Ér'în satele mai mari ar putea trăi numai din măcelărie. Unelte multe nu trebuesc la măcelar, dar' are lipsă de bani pentru cumpĕrarea vitelor, dacă vrea sĕ-'şi pórte măiestria tot mereu.

Ar mai fi şi alte măiestrii, la cari s'ar putea aplica copii de-ai nóstri, cum sunt bună óră brutăria (măiestria de a face pâne), franzelăria (jemblăria), turtăria, bărbieria, strugăria, pieptănăria, orologeria, văpsitoriile, olăria, ş. a. cari însĕ mai numai pe la oraşe au căutare. Dar' ar trebui învĕţate şi acéstea, ca se ne vedem şi noi pe la oraşe cu măiestrii nostri.

Se fac împutări că nu sunt spriginiţi măiestrii nostri.

Acésta e aşa şi nu-i aşa: dacă măiestrul e om cinstit, dacă lucră bine şi nu pórtă pe ómeni cu vorba, dacă are purtări alese – chiar se nu fie prea bine căutat la început, înce-încet prinde a-’l căuta lumea şi folos are din lucrul lui. Apoi : dacă-l ia odată lumea înainte de măiestru cinstit, numai nu se dee lenei şi fuduliei, că vaza şi averea-i cresce vĕḑènd cu ochii.

Negustoriile.

Ḑiceau bètrânii nostri aşa: „Va veni vremea, când va fi în tot satul boltă (duchian, prăvălie), şi în tot părĕul moră.“ Şi étă că am ajuns acele ḑile. Că ómenii se înmulţesc pe ḑi ce merge şi înmulţindu-se ómenii se înmulţesc şi lipsele între ei.

Mai demult trebuiă se mergi cale de 3–5 ciasuri până ajungeai la oraş, unde erau câteva bolte. Aḑi şi în sătuţul cel mai mic este barem o boltiţă. Şi trăesc după venitul boltiţelor familii numĕróse, ba fac şi averi frumóse. Dar’ se cercăm, cine este în ele stăpân? Şi v’om afla, că în cele mai multe acela e Jidan, ori Neamţ, ori Ungur, ori Armen, şi numai în prea puţine bolte vom afla neguţetor român, cu tóte-că satele cele mai multe sunt curat românésci, or cel puţin pe jumĕtate românésci. Va se ḑică, munca Românului şi pe astă cale merge în mâni străine. Şi nu e bine. Că se punem numai sémă, ce lucruri este nevoit a cumpĕra Românul din boltiţa din satul lui? Vom numĕra aci numai cele mai căutate: lemnuşe (chibrite), luminări, făclii, petroleum, păcură (dohot), potcóve, cuie, biciuri, bumbac (de tóte colorile), zăhar; apoi: năfrămi, curele, opinci, bricege, cuţite, păhare şi deosebite sticle, deosebite ferării, ace, degetare, mărgele, cercei, pantlice, fluere; după aceea: brânză, urdă, slănină, unsore, ba chiar cafea şi rozol şi rum. Aceste lucruri se află claie pe grămadă în boltiţele micilor negustori (de regulă Jidani) de pe sate. Şi de aceste au lipsă ómenii nostrii, unii de una, alţii de alta, dar' nevîndute nu remân.

Drept e şi aceea că negustorii de pe sate, ca şi măiestrii de pe sate, nu dau marfa lor tot pe bani gata, ci o dau cum pot: mai pe bani, mai pe bucate, şi ouă, ba chiar şi în credinţă (pe credit). Dar' chiar atunci, când nu o dau pe banu-'n mână, chiar atunci o dau cu preţuri mai bune. Veḑi bine, în paguba poporului este, că alergă la boltă fără ban, dar’ ce se-i faci nĕcazului, dacă te ajunge chiar atunci când nu ai bani? S'apropie séra, aşteaptă económa se-’i vină omenii dela lucrul câmpului, cina-i e gata, tóte-i sunt aşeḑate, dar' n'are luminare, şi lampa-i sécă. Ia repede 4 óuĕ şi aduce fotogen de 4 cr. Jidanul dă óuĕle cu 6–7 cr. Dar’ ea-i folosită şi negustorul şi mai folosit.

Altuia i-s'au stricat opincile. Bani nu are de-a îndemână. Se alerge până la oraş cu o mĕsură de cucuruz în spate pentru o păreche de opinci, nu i-se plătesce, că atunci îşi mâncă o ḑi de lucru, deci duce mĕsura de cucuruz la negustoraşul din loc, îl dă pe ea o părechiuşă de opinci ce nu-'s vrednice mai mult decât o corónă, pe când cucuruzul lui era vrednic póte o corónă şi jumĕtate. Dar' de voiă a-’l da cu cât e vrednic, trebuia se alerge la târg, şi-’şi mânca o ḑi de lucru. Şi tot aşa merge cu

câte tóte nimicurile ce le are în boltiţă. Pe astă cale el adună óuĕ, grâu, cucuruz, ovăs, sĕcară, orz... şi le duce cu carul la oraşul vecin, unde le dă cu preţuri mult mai bune şi-'şi aduce marfă şi mai alésă şi mai atrăgătore.

Pe calea acésta s'au înavuţit fórte mulţi negustori dela sate, şi mai toţi străini. Stând lucrul aşa, ar fi timpul se ne cugetăm şi noi Românii la acest ram de economie. Pentru negoţ ar fi fórte potriviţi copiii noştrii cari au învĕţat 2–4 clase gimnasiale. Atunci îi dăm în oraş la negustori cinstiţi, plătim pe an 100 coróne şi-'i îmbrăcăm de acasă, ér' după 3 ani de ḑile es tineri învĕţaţi în ale negustoriei şi numai decât capĕtă plată 20–30 coróne pe lună pe lângă vipt şi cuartir, aşa că în cel dintâiŭ an scot toţi banii ce i-a dat tată-s'o la stăpân pentru înveţătură. Ér' fiind tinĕrul aşeḑat, ascultător şi bine priceput în afacerile negoţului, i-se urcă plata la 40, 50, 80, chiar 100 de coróne la lună, pe lângă cost şi cuartir. Mai arĕtaţi-mi o muncă atât de bine răsplătită ca acesta! Au nu e mult: mai bine răsplătită decât dăscălia şi decât preoţia chiar în multe locuri? Şi cât a învĕţat ? 2–4 clase gimnasiale şi a stat 3 ani ca ucenic. Apoi cât a stat ca ucenic a avut cost bun, cuartir bun şi libertatate de a se mişca. De aceea şi sunt calfele de negustor ficiorii cei mai frumoşi şi mai isteţi, cei mai cu gust îmbrăcaţi şi cei mai căutaţi. Chiar de aceea şi fac căsătorii fórte cum se cade, cu fete din case bune şi cu prindere. Ér'dacă îşi deschid ei prăvălii, fie chiar la sate, trăesc ca banul de bine.

Deci nu avem destule cuvinte de a recomanda poporului nostru acest ram de economie atât de folositor, cinstit şi aducător de aşa mare câştig.

Iosif Grecul.

Nu de mult a murit Iosif Grecul, care şi-a lăsat tótă averea pe séma bisericei şi a şcólei din satul sĕu, din Mestécăn. Şi fiind-că de el a rĕmas avere fórte frumósă, că numai bani gata au rĕmas vre-o ḑece mil fl., din venitul cărora sĕ se ţină 2 învĕţători, şi a rĕmas moşiă frumósă şi casă de piétră, cari tóte au trecut în folosinţa bisericei pentru susţinerea, preotului, – cred, că nu va fi lucru de prisos a, spune aceea ce am auḑit chiar din rostul lui.

Cum ai prins la avere nene Iosife ? îl întrebaiŭ odată fiind din întêmplare numai amêndoi într'n cupeu, pe care călătoriam cu trenul.

Rĕmasu-ţi-a stare dela părinţi, ori dat'a peste d-ta alt noroc, din care-va parte?

Nenea Iosif se uită lung la mine, ascepta par'că se gat cu întrebarea, care îm venise aşa din senin, apoi îml răspunse:

–– Domnule, d-ta sciu, că scrii la gazete povestile ómenilor, cari le creḑi de folos pentru ai nostri următori ; de accea d-tale ţi-oiŭ spune tótă povestea mea, dar' apoi te rog se-o pui pe hârtiă, se-o cetéscă şi alţii, că multe se pot învĕţa din ca.

Eu, domnule, sunt fiiu de preot. Tata a fost preot în Mestécăn. A murit înainte de rĕşmeliţă cu vre-o 5 ani. Eu eram atunci ca de 10 ani, că sciam bine ceti în bucóvnă, cum mĕ învĕţă domnia-sa şi cântam cu diacul în strană. Avusese de gând bietul tată, fie iertat, se mĕ înveţe carte se rĕmân preot în locul d-sale. Dér' nu avu parte se mĕ vadă popă, nici eu nu avui parte de el, se mĕ pótă cresce. Satul şi-a

adus alt preot, că sat fără preot nu putea rămâne p'acele vremi ; acum afli câte 2–3 sate fără popă, le păstoresce pe tóte numai câte un popă, şi feri Dómne cum le mai păstoresce! Eu cu mama şi cu dóué surori mai mari, ce aveam, a trebuit se eşim din casa parochială de lângă biserică şi ne-am tras într'o căsuţă în mijlocul satului, care era părăsită, că stăpânul ei murise, ér' némurile şedeau în alt sat.

Aşa am trăit, cum am potut, până după resmeliţă. Atunci se mărită soru-mea cea mai mare după un clericuş, ce se făcù preot în Curmătura, şi la doi ani dup'aceea se mărită sora cealaltă după dascălul dela noi. Eram din ómeni şi între ómeni am întrat. Cumnatul meu, preotul, cumpĕrà căsuţa, în care şedeam eu cu mama pe nimica tóte, că n'a dat pe ca dóră preţi de o vacă bună. Aşa erau vremurile.

Dér cumnaţilor mei le era jale se mĕ vadă pe mine, fecior de preot, lucrând în brazdă strĕină. Deci îşi sfărmară mult capul ce se încépă cu mine ca se nu rêmân de rîsul satului. Odată, pe la nisce sfinte sĕrbători ale Rusaliilor, eram toţi la cumnatu-meu în Curmătură. Avusese botez la un fiiu al său, care-i acum domn mare la curtea vlădicéscă. Erau adunaţi mai mulţi preoţi şi dascali din satele vecine, tot prietini de ai cumnaţilor mei. Numai cu eram muncitor de pământ, fără o brazdă de loc şi fără ceva învĕţătură. Din vorbă în vorbă se pun ómenii mei pe chibzuite, ce se încépă cu mine, se mĕ ridice o leacă din starea ticălósă, în care mĕ aflam.

Odată ḑice protopopul:

–– Fraţilor, haidaţi se facem din Iosif negustor. E fecior isteţi. Casa-i e în mijlocul satului. Negustor strĕin încă nu-i încuibat în Mestécăn. Satul e mare, mâne poimâne ni-om trezi, că se deschide têrg. Afară de accea, e cale de o staţii dela oraş. Ori-ce cărăuş, de merge în sus, de merge în jos, în Mestécăn trebue se poposéscă. Un negustor ar trăi aici ca banul. Ce ḑici, Iosife?

Eu, ce se ḑic, nici prin minte nu-mi trecea, că aşi mai pute fi şi una ca asta. De-o parte, că nu avem bani de marfă, ér' de altă parte, că până într'aceea nu se mai pómeneau negustori la sate, ér' negustori români nici pe la oraşe nu prea erau. Dĕdui deci din cap şi răspunsciŭ:

–– D'apoi sciu eu ce se ḑic? Plăcé-mi-ar, der' nu sciu trebile negoţului şi nu am bani de marfă.

–– Décă ḑici, că i-ar plăcé, tóte s'or face, răspunse protopopul. Şi se puse şi luà o colă de hârtiă şi prinse numai decât a însemnă, ce negóţe au trecere la noi în sat?

Şi însemnă câte nimicuri tóte: bricege, fluere, clopote, potcóve, cuie, sare, tăbac, lumini, făclii, tămâie, zăhar, galon, bumbac, bercă şi câte şi mai câte.

A dóua ḑi am şi mers cu protopopul şi cu cumnaţii mei la oraş şi am luat dela un Arman marfă de vre-o 60 f1. Cumnatul meu cu protopopul au pus banii şi mi-au spus aşa: Acum, fătul meu, fă cum vei avè noroc şi minte; noi am făcut pentru tine cât am putut, Dumneḑeu facă mai mult ca un puternic. De ţi-a umblu bine sporul, preste vre-un an-doi, ni-i întorce la fie-care, câte 30 fl., de nu-i avé noroc, remânem toţi trei de pagubă, noi de banii daţi şi tu de vremea perdută.

Şi mi-am dus marfa acasă, şi din tindă mi-am făcut boltiţă, drag Dómne ; din nisce scânduri negiluite mi-am făcut stelage şi din lada mamii mi-am făcut cutiă de adunat banii.

Şi fú într'un ceas bun lucrul acesta. Că de diminéţa până séra tot mereu aveam de lucru. Drept şi mai drept, că la început îmi era greu, că-mi erau degetele ca

ţepenite, aşa cu greu umblam cu ele după mărunţi-şuri. Dér pe ḑi ce mergea eram tot mai sprinten, tot mai priceput în umblarea cu negóţele. In sĕptĕmâna dintâiŭ am adunat vre-o 10 fl. şi o mulţime de ouă, pe cari le mâncam cu mama împreună, că puţină hrană mai aveam. Cu acei 10 fl. mersei la Armanul meu din oraş şi cumpĕrai marfă, de care vedeam, că are mai mare trecere. El mĕ învĕţa ca pe un copil nepriceput, că dobândă avea şi el. Par' că acum îl aud, cum îmi spune: Uite, îţi dau ḑece fluere cu 40 cruceri. Tu vinde fluerul dela 6 cr. în sus şi atunci eşi cu dobândă. Pe lângă aceea capeţi dela mine 2 fluere pe deasupra. Bricegele acestea îţi dau 10 cu 80 cr., adecă 12, că 2 capeţi pe deasupra; tu dai fie-care briceag cu 10–12 cr. şi ai dobândă. Degetare capeţi de 10 cr. 12, tu dai degetarul cu 2 cr. şi ai dobândă. Aşa-mi spunea lucru de lucru, ér' eu ţineam în minte şi făceam după cum mĕ povĕţuia el, la început, ér' după-ce mi-se descebeli mintea, făceam cum vedeam că-'i mai bine.

Aşa din ḑi în ḑi boltiţa mea era tot mai încărcată şi mai căutată şi când fila anul dĕdui protopopului şi cumnatului meu cei 60 floreni şi boltiţa îmi rĕmase plină de marfă alésă.

Acum eram alt om. Incet cu încetul mi-am adunat lemne şi mi-am făcut casa şi bolta mai mari, mai făţâse, mai luminóse. Apoi m'am căsătorit şi mi-a dat Dumneḑeu o muiere bună şi cucernică, care în scurtă vreme învĕţă rêndul negustoriei ca şi mine. Fiind eu acólea, nu cuteză sĕ se încuibeze jidan, şi aşa trebile îmi mergeau fórte bine. Tómna adunam mulţime de bucate: grâu, cucuruz, ovăs, orz ş. a. cât aveam peste tot anul pentru casă. Ba îngrăşam şi porci şi-'i vindem cu preţuri bune la oraş. Ér'mai târḑiu nici nu-i vindeam, ci-l tăiam cu şi făceam slănini, şunce, unsóre şi le vindeam cu preţuri bune. Aşa adunam ban pe bani şi, după cum mi-se înmulţiau banii, aşa înmulţiam şi marfa în boltă.

La vre-o 10 ani după deschiderea boltei, aflai la mine, ca într'o boltă de cele dela oraş, tot ce trebuia ómenilor nóştri: opinci, curele, pălării, năfrămi, cartóne, pânză, bumbacuri, sape, cóse, seceri, hârleţe, pluguri, cuie, sĕcuri, ferestre, sare, tutun, pipe, chiar şi pănură de cióreci şi de sumane. Cumpăram dela săteni ce aveau ei de vendut şi duceam la oraş, şi de acolo aduceam ceea-ce sciam, că nu au sătenii.

Intr'o iarnă îmi în vine minte se încep un negot nou. Era omĕtul mare, de nu puteau bieţii ómeni eşi din sat. Mĕ pun şi le vestesc, că se facă greble şi furci cât de multe, că tótă grebla gata, cu códă cu tot, o plătesc cu 10 cr, ér' fără códă cu 6 cr., furca o plătese cu 6 cr.

Se fi vĕḑut ómenii mei câte greble făcură! Am adunat peste 1000 de greble şi le-am plătit cu marfă şi cu bani. Ér'colo véra, când încep ómenii la cósă, m'am dus la oraş cu 3 care încărcate cu furci şi cu greble, ca şi cum ar fi fos încărcate cu fên. Şi socoţi, că am dus vr'una înapoi ? Tóte se trecură ca piperul. In greble am avut càscig fórte frumós, că mi-au eşit banii mai bine decât îndoiţi din ele. De atunci sătenii nostri sciu, că în ḑile ploióse, ori când n'au ce lucra la câmp, se facă furci şi greble pe séma Grecului, că aşa îmi ḑic, Grecul, cu tóte că numele meu e Iosif Popa. Acum nu-i têrg în apropiere se nu fiă plin de furci şi de greble duse de mine din Mesteacăn. Cu negoţul acésta toţi ne-am ajutat şi ne ajutăm, atât eu, cât şi satul.

Parte de copii însĕ nu am, dér', de óre-ce în Mestecăn mi-am trăit traiul şi mi-

am adunat averea, câtă biata va fi – după mórtea mea – în folosul bisericei şi a şcólei din Mesteacăn va rĕmâné ; dela ei e adunată, lor se le rĕmână.

Aşa-mi povesti Iosif Grecul, bogatul cel mare, când eram numai amendoi într'un cupeu. După vre-o doi ani cetii prin foi, că a murit şi că tótă averea o lăsă pe séma şcólei şi bisericei din Mestecăn.

Dă Dómne mulţi ómeni cu minte şi cu inimă ca el!

Deprindeţi-vĕ copiii de mici la fapte cuviincióse.

Copiii, din firea lor, sunt sglobii, neastîmpăraţi, înclinaţi spre jucării, alergături şi sărituri. Aşa e firea copilăréscă. Şi e bine aşa, că aşa se desvâltă frumós trupesce şi sufletesce, nu clocind îutr'un colţ ca babele. Poporul o scie acesta, că dóră el ḑice: „Ferésce-mĕ Dómne de copii buni şi de babe frumóse!“ E prea adevĕrat, că aşa este, numai cât tóte-'şi au timpul lor, locul lor şi mĕsura lor. E bine sĕ se jóce copiii şi se sară şi se alerge, dar' numai cu cumpĕt. Copii însĕ din a lor fire sglobie şi din a lor nepricepere nu prea ţinu cumpĕt în jocuri. Este însĕ datoria pĕrinţilor sĕ-i înfrâne dela jocurile, cari ar puté fi primejdióse în mai multe chipuri. Aşa bună-óră, copii, voind a imita pe cei mari, îşi fac pipe de tuleu, cu vergea de handure, le umplu de frunḑe şi le dau foc şi fumézĕ. Unii părinţi nesocotiţi le iartă acéstă jucărie, ba chiar rîd şi-şi fac glume de aşa ceva. Dar' nu e bine. Deoparte fumul acela le strică ochii şi dinţii, de altă parte cu astfel de jucării lesne pot aprinde casa ori şura, ori clăile de fên, din ce se nasce primejdie şi pagubă la mai multe familii.

Deci astfel de jucării nu trebuesc suferite. Dacă şi după învĕţătura cu buna şi după cértă din partea părinţilor nu se înţeleg, ci tot urméză astfel de jocuri, atunci trebue pedepsiţi fără cruţare cu jórda. Va plânge de durere, nu-i vorbă, dar' va ţiné în minte şi nu va mai face. Mai bine plângă el odată, decât o uliţă de ómeni o viéţă întregă!

Alţi copii, în petulanţa lor, aruncà cu petrii, se urcă prin arbori, sar garduri, strică punţi, mută laviţile vecinilor de pe lângă porţi, şi fac câte bazaconii tóte. Dar' nu trebue se-i suferim. Că prin astfel de lucruri se deprind de mici la rele, care încuibate odată în ei, numai sapa şi lopata le mai póte scóte. Afară de aceea, de fac ceva daune cu jucăriile lor, şi ei sunt mai mici de 12 ani, părinţii au se le plătéscă ; ér' de sunt mai mari de 12 ani, îi pedepsesce legea pe ei cu închisóare şi părinţii lor au se pórte cheltuelile.

Asemenea unii copii au rĕul obiceiŭ de a lua din cuiburile pasĕrilor ouăle şi puii. Şi unii părinţi nesocotiţi le iartă aşa ceva, ba încă ḑic că bine fac, că pasĕrile strică grânele.

Şi rĕu fac acei părinţi, cari iartă aşa ceva dela copii lor. Că, pe lângă ce pasĕările fac folos economului prin nimicirea miliónelor de insecte dăunătóre economiei, dar' lăsând ei pe copii sĕ se deprindă la aşa ceva, prin aceea-i fac de le piere simţul de compătimire, îi cresc tirani (fără milă). Şi nimic mai primejdios şi mai nefericit ca omul tiran. Lui nu-i e milă de dobitóce şi nu se teme de D.- ḑeu a

ucide chiar pe fratele seu.

Cugetaţi ḑeci bine, voi părinţi ai copiilor, ce jucării sunt copiilor iertate şi cari sunt neiertate ; care le fac plăcere şi petrecere nevinovată, şi care pot avé urmări dăunătóre pentru tótă viéţa lor!

Şi vĕ mai însemnaţi şi aceea, că copilul este ca un pom; îl lăsăm de capul lui, în voia lui, se face ca un pom pădureţ, plini de spini şi aducĕtor de róde rele, amare, înnecăcióse ; îl crescem cum se cade, în bune purtări, în frica lui D-ḑeu, muncitor şi cruţător, se face ca pomul cel altoit, frumós şi aducĕtor de róde bune, dulci şi frumóse!

O buriană afurisită.

Veţi crede, iubiţi cetitori, că aceea buruiană e polomida, care ne umple une-ori holdele; ori că-'i mătrăguna, din ródele căreia, dacă mânâncă cineva, nebunesce. Dar' este o buruiană mult mai afurisită decât acestea. Că de polomidă ne putem scăpa prin lucrarea bună a păměntului, prin gunoirea lui şi prin plivirea holdei ; mătrăguna e numai rară, prin cele păduri umbróse, pe unde nu mai umblă omul tot mereu. Şi cei mai mulţi auḑindu-i de nume, o ocolesc. Dar' este o buruiană mult mai afurisită, care numai rar o vedem cum o lăsat-o D-ḑeu, cu cotor, foi şi flóre, şi umblăm totusi după ea mai tare de cum umblă bolnavul după sânătate.

Acéstă buruiană afurisită este tutunul, tăbacul, duhanul.

Vor ḑice unii că păcătuesc, când ḑic că-'i buruiană afurisită. Póte-că şi păcătuesc, că şi pe biata buruiara aceea D.-ḑeu a lăsat-o se împodobéscă pământul şi se fie omului ori altor vietăţi de ceva folos. Dar' modul, în care ómenii o folosesc, mĕ îndémnă a o numi buruiană afurisită – fără voea mea şi fără scirea ei ; póte că mai bine ar fi de aşi numi-o buruiană fermecată, că ne atrage ca prin fermec, de când abia ne scim spăla şi până punem mâna pe piept, noi rivnim tot la ea: fără tăbac suntem ca fără mâncare. Ba sunt mulţi cari rabdă chiar şi fómea, numai se aibă tăbac. Apoi nu ni-ar fi ciudă, de ni-ar aduce ceva folos; dar' nu ne aduce decât pagube, numai perdere de vreme, numai mâncarea sânătăţei, şi totuşi stăm a ne bate dela el.

Se luăm numai bine séma:

De mergem la oraş, mai la tot paşul ne întâlnim cu ómeni mari şi mici, câte cu o suciturită de tutun în gură şi sloboḑind pe gură şi pe nas fum ca din camin ; mai la tótă casa veḑi o pajură şi sub ea scris „Tabac.“ Semn că acolo se vinde tutun.

De mergi la sat, tot aşa. Băieţi dela 7–8 ani în sus îi veḑi cu ţigară, bărbaţi şi moşnegă îl veḑi cu pipa sloboḑind nisce fumuri de stau se te inece.

Şi care este folosul?

Nimic! O próstă deprindere, care mâncă banii.

Dar' se vedem relele, ce le aduce întrebuinţarea tutunului. Aceste sunt multe, după cum e întrebuinţarea lui. Că tutunul nu se întrebuinţeză numai într'un chip; unii îl pun în pipă ori în foiţe de hârtie şi îl fuméză; alţii il molfăesc în gură, de dau

o putore mai próstă decât un hoit; ér' alţii îl trag pe nas, după-ce l-au uscat şi făcut făriná. Próste obiceiuri! Vrednice numai de ómenii cei sălbatici. Dar' noi ţinem la ele, nu ne desbărăm de ele, ba încă lăsăm se le înveţe şi copii nostri. Chiar şi unele femei fuméză !

Se vĕ spun relele ce urméză din folosirea tutunului :

Tutunul folosit de copii şi ómeni tineri, îi slăbesce, nu pot crésce cum ar trebui şi nu se pot împuteri; faţa le rĕmâne galbină, pieptul ângust, prind a tuşi şi n'ajung sĕ se bucure de viéţa, care le era dată, dacă nu învĕţa acest obiceiŭ afurisit. Apoi, tineri fiind şi nepricepuţi, nu sciu umbla cu ţigara aprinsă, fără se facă pagube însemnate. Că, de multe-ori, din câte o sĕrăcie de pipă ori din ţigară, au ars sate întregi. După accea: nefiind ei în stare a câsciga bani, pe cari se-şi cumpere tutun, şi neavênd părinţii de unde le da tot mereu, se deprind la furat. Fură ouĕ, pui de găină, bucate din hambar şi duc jidanului pe tutun. Acela le ia lucrurile furate numai în jumĕtate preţul, că sci bine, că acasă nu s'a mai întórce copilul cu lucrurile furate, mai bine le aruncă pe apă. Aşa se încuibeză în copii de mici spiritul de risipă şi năravul de a fura, tot lucruri, cari nu îl duc la nici un bine, numai la ruşine.

Tutunul nu aduce nici ómenilor deplin créscuţi vre un folos, numai pagubă, şi încă mare. Că perd mult timp umblând după el şi cu el îşi amărésc gura, îşi slăbesc ochii şi plumânile cu fumul cel mult şi li-se simte şi la pungă. Se facem numai socotela pungei, şi se vedem unde cşim? Se ḑicem că unul fuméză pe ḑi numai tutun de 3 cruceri, pe sĕptĕmână fac 21 cr., pe lună 90 cr., că luna are 30 de ḑile, pe an 9 fl. 60 cr., pe ḑece ani 96 fl. Étă, un fumĕtor din cei mai cumpătaţi fuméză în ḑece ani bani de o vacă de cele scumpe, dela care s'ar puté îndulci o casă de ómeni. Şi – ce-'i mai dureros – cei mai mulţi din fumători n'au nici o capră de lapte, necum vacă! Apoi bine-i? Ian judecaţi toţi!

Deci : se nu ḑicem tutunului buruiană afurisită? Ḑiceţi-i altcum, dacă sciţi!

Lupta contra unui duşman primejdios.

–– *Proclamaţia unui bĕtrân sătean din Tirol*, ––

Inainte cu câţi-va ani, un sătean cinstit din Tirol a publicat o proclamaţiune prin Gazete. Cine îşi ia ostenéla se o cetéscă tótă, se va convinge, că merită a se ceti şi aḑi mai bine decăt ori când. Étă proclamaţiunea :

„Iubiti compatrioţi! Ce-am face noi Tirolenii, décă ni-ar cădé ca din senin un duşman de undeva, voind a ne strica tóte orânduelile cele bune, furând, nimicind şi arḑend tot ce-'i stă în cale, şi tiranisând şi ucigînd pe ómenii, ce i-or cădé în mână? Am sta óre cu mânile în sîn şi am privi, cum inimicul nimicesce tot? –– De sigur nu! Furioşi de cutazenţa lui am apuca ce ni ar cădé în mână şi cu puteri unite l'am alunga din ţĕră. „Sus contra duşmanului!" De sigur, că aşa ar striga tot patriotul, din casă în casă, din sat în sat, din deal în deal şi din vale în vale; şi cine óre s'ar retrage dela o asemenea faptă eroică (vitejască) ?

Veţi cugeta : Óre ce vrĕ se ḑică moşneagul acésta cu vorbele lui despre un duşman strĕin? Este dóră tocmai pe cale un asemenea duşman ?

Iubiţi compatrioţi! Indată mĕ veţi pricepe mai bine. Priviţi, în Tirol s'a furişat de mult un duşman afurisit, un duşman, contra căruia nu-i lipsă sĕ apucăm arme ucidĕtóre, că şi el e de alt soiŭ şi armele lui sunt altele, nu ca ale rĕsboinicilor şi acest duşman e încuibat deja în tóte satele şi oraşele nóstre, chiar şi în cătunele cele mai micute din afundimile văilor şi din creerii munţilor. El demoraliséză tineretul şi-'l duce la tóte pĕcatele şi fără-de-legile ; el ruinéză bărbaţii şi femeile şi aduce familii întregi la lipsă şi sĕrăciă ; el ruinéză bunăstarea patriei nóstre şi din an în an face miseria tot mai mare pe tot locul. Da, bóla, ce a adus'o acest inimic în patria nóstră e atât de îngrozitâre, încât siliţi s'au vĕḑut păstorii noştri sufletesci, episcopii şi preoţii, a se gândi cu inima întristată la mijlocul, cum ar puté desarma pe acest duşman, cum l'ar puté face mai puţin primejdios. O, de s'ar arăta Tirolenii şi faţă de acest duşman dinăîntru atât de viteji, cum s'au arătat în luptele sângeróse, ce le-au purtat contra inimicilor dinafară, oră de câte-ori şi-au vóḑut patria ameninţată!

Durere, tocmai faţă de acest duşman sunt mulţi, fórte mulţi Tiroleni cu totul orbi. In loc de a combate pe duşman cu tóte puterile, îl iubese ca pe sînul mamei lor, ba unii i-se închină ca unui idol, atât îl au de drag.

Iubiţi compatrioţi! Acum puteţi sci, cine este duşmanul, care face între noi atâtea perderi şi divastaţiuni. Este afurisitul de *vinars*. Contra acestui duşman este îndreptată prima mea proclamaţiune şi vĕ ḑic cu vorbele scripturei: „Sĕ luptăm contra lui, ca se nu ne nimicim toţi.“

Intr'adevĕr, nimenea nu e în stare a zugrăvi tristele urmări, ce se revarsă peste capetele pătimaşilor de beutori de vinars. Un om fórte învĕţat (Shakespeare), care a avut multe esperienţe şi cunoscinţe de ómeni, ḑice : „Vinarsul, e diavolul între beuturi, isvorul multor rele spirituale şi corporale, beutura mórtală a mise-riei şi a relei cunoscinţe şi causa principală a nenumăratelor pĕcate.“

Şi ce ḑice acest om înveţat, e adevĕrat. Ascultaţi numai : aḑi voesc se pun înaintea ochilor voştri numai un singur rĕu, pe care vinarsul îl aduce ḑilnic cu sine, adecă dauna cea mare ce o causéză sănătăţii şi viéţii.

Am cetit odală o carte, care tracteză despre stricăciunile pricinuite de vinars. In cartea aceea, între altele era şi o icónă, care representa patru beutori de vinars stând la o mésă, pe care era sticla cu vinars şi păhăruţele. Lângă ei sta mórtea cu o citeră în mână cântând beutorilor de vinars următorul cântec :

„Vinarsul, dragii mei ómeni,
Facĕ-vă pe voi neomeni;
Cu cât îl veţi bea mai mult,
Cu atât viéţa v'o scurt;
Aḑi îl bei, riḑi, esci voios,
Mâne 'n iad întunecos
Te duc, mĕi beţivule,
Cu cósa-ţi ciunt ḑilele.“

În acésta icónă dóră este arătat, că vinarsul nimicesce viéţa şi sănĕtatea ómenilor, ca sĕ se restórne în grópă cu atât mai curênd, cu cât mai mult îl vor gusta. Şi în adevăr aşa este ; vinarsul ruinéză sânătatea şi viéţa şi omóră pe om

înainte de vreme. De aceea un doctor învĕţat nici nu numea vinarsul altcum, decât „*apa morţilor*“ de óre-ce el era pe deplin convins, că ḑilnica şi necumpătata gustare a lui omóră pe om înainte de vreme. Şi alt medic învĕţat ḑice : „Vinarsul e un foc, care consumă viéţa omului într'un mod îngrozitor şi face din corpul omenésc un institut de ardere.“ Aceste păreri despre vinars sunt ale doctorilor celor mai pricepuţi, şi tóte sunt adeverite; toţi cu un glas adeverésc, că necumpătata beutură de vinars strică tuturor beutorilor, dér’ cu deosebire ómenilor tineri le ruinéză sânătatea şi viéţa împingându-i în mormânt înainte de vreme.

Şi cumcă în adevĕr aşa este, ni-o arată esperinţa de tóte ḑilele în nenumărate ceasuri. De câte-ori nu auḑim ḑicându-se : „Cela şi cela ar fi mai putut trăi, décă nu şi-ar fi beut cel singur viéţa, cum bea copilul laptele cel dulce!“ –– Cât de des auḑim ḑicându-se : Celuia şi celuia nu-i mai ajută leacurile, de el nu se mai légă nici un leac, că înăintru tot e putred de atâta vinars, ce a turnat în el!” De câte-ori nu vedem ómeni, care şi-au pierdut cu totul mintea şi judecata, şi décă întrebi după causă, ţi-se rĕspunde : „Nu-i nici o minune, că până era sânătós, bea vinarsul ca porcul lăturile cele mai bune.“ Da, nu esagerez, ci spun curatul adevĕr când dic: Multe mii de ómeni ar fi trăit mai mult, décă s’ar fi reţinut dela afurisitul de vinars!

Nesaţioşii beutori de vinars sunt în adevĕr ucigaşii propriei lor viéţi, sunt sinucigaş, şi décă mai duc şi pe alţii la acéstă patimă, atunci sunt şi omoritorii acelora ! Şi totuşi aḑi sunt atâţia, cari iubesc acéstă otravă ca pe un idol, şi o dau cu ridicata pe grumaḑi la vale ca şi când ar fi cea mai bună, mai sânătósă şi mai nevinovată gustare!

Ce vor sci óre rĕspunde acéstia înaintea lui Dumneḑeu sfântul, după ce ei însi-şi îşi scurtéză viéţa?!

Aşi dori, ca toţi aceia, cari într’atâta iubesc vinarsul, să-şi aducă aminte, că şi ei vor trebui se stea odată înaintea scaunului dreptului judecător. Şi este sciut, că ei şi-au scurtat viéţa prin pĕcătosul de vinars, care cu 10, care cu 12 or cu mai mulţi ani. Ei sunt aşa-dér omorîtorii viéţii lor proprii, şi vin înaintea scaunului de judecată înainte de terminul, ce li-l’a pus Dumneḑeu. Ce cugetaţi, ce va ḑice cătră acéstia dumneḑeescul judecător?

Da, vinarsul este şi rămâne un venin stricăcios, care cu încetul ruinéză viéţa, şi cel ce ḑice, că vinarsul nu-i strică ci-i folosesce, de óre-ce îl întărésce şi împrospătéză puterile corporale, e chiar aşa înşelat cu minciuna, precum diavolul minţind a înşelat pe Eva în paradis ḑicându-i :

„Nici vorbă că-ţi muri; de veţi mânca din pomul cel oprit, din contră, veţi fi mari ca Dumneḑeu.“ Tot omul scie, cât adevĕr a fost în vorbele diavolului, şi Eva a trebuit scump se plătescă, încrederea, ce şi-a pus'o în vorbele diavolului. Şi chiar aşa vor trebui mai curénd ori mai târḑiu se sufere toţi aceia, cari acum se încred prea tare în laudele vinarsului, şi gustă prea mult din acésta otravă stricăciósă. Aceia vor trebui se plătéscă mai întâiŭ cu pierderea sânătăţii şi a viéţii lor şi cu o grea rĕspundere înaintea scăunului Judecăto-rului dumneḑeesc !” Ne îngrozim când auḑim, că cutare ori cutare şi-a făcut însuşi vre-un rĕu, când auḑim, că cutare ori cutare s’a spândurat, ori că şi-a înfipt un cuţit în inimă, ori că s’a înecat. Scim, că o astfel de faptă este o grea vătămare a lui Dumneḑeu, şi că un asemenea sinucigaş şi-a creat o grea sórte pe veci. Şi totuşi se nu ne îngrozim tot atât de tare, când vedem, că atâţi ómeni îşi scurteză viéţa prin vinars? Ori dóră înaintea lui

Dumneḑeu nu e tot atâta, décă îşi scurtéză cineva viéţa odată, séu pe rênd? Óre unul care pe încetul îşi scurtă viéţa, nu-i înaintea lui Dumneḑeu, chiar aşa un sinucigaş, ca şi unul care se spândură şi ḑeci dat pedepsei eterne (vecinice)? O, de-ar lua odată la inimă vorbele acestea toţi cei ce sunt daţi beuturei de vinars! ”

Ar trebui sé se pună pe fiă-care cărciumă câte-o tablă négră şi pe ca un cap de mórt cu înscripţia: „*Ospătăria la mórte*.“ Ar mai trebui sĕ se scrie pe acésta tablă cu litere galbine ca puciósa: „*Aci locuesce unul, care omóră sânătatea, viéţa şi fericirea altor ómeni, căcă el, celor ce vin la el, le dă se bea un venin, pe care mai trebue se-l şi plătéscă scump.*“

Se luptăm deci cu toţii în contra vinarsului, ca se nu ajungem în prăpastie!”

Sunt lucruri vechi acestea şi décă totuşi le împrospătez în memoria cetitorilor, este, că cele spuse de bètrânul Tirolez se potrivesc ca ou cu ou cu cele ce le vedem la noi, numai cât la noi nu toţi luptă contra lui, ci, durere! mai mulţi sunt cari luptă pentru el. Datori am fi toţi cu tóte puterile se luptăm contra vinarsului, toţi fără deosebire de rang şi stare, că, de-opotrivă cădem jertlă lui, de-opotrivă ne ruinéză la toţi viéţa şi sânătatea, şi cinstea, şi averea, de-opotrivă apasă asupra tuturor ca o ghiaţă măruntă asupra ródelor fragede.

Om stricat.

„Vedeţi-l? ... Ér’ se îmbrâncesce din şanţ în şanţ! A eşit dela jidanul şi va dormi sub un gard undeva. Nu-i âmbrăcat românésce, s’ar părea a fi ceva domn, numai e prea sdrenţuros, în pĕcate, şi prea din samă-'n afară necurat. De altmintrelea hainele par’ a fi fost scumpe, órecândva ; acum a cui or fi fost dela început? Cine pĕcatele póte fi, că Jidan nu-i, că pe Jidani nu-i prea vede nici dracul beţi? Va fi, de bună samă ceva diregător scos din slujbă, ori ceva meşteşugar prăpădit!“

Aşa vorbia singur moş Dumitru, uitându-se cu mirare la un strein, ce mĕsura drumul dintr'un şanţ într'altul, flencănind din gură şi clătinând din cap, de gândeai că acu-şi acu-şi se restórnă.

Atunci sĕ apropie de moş Dumitru dascălul Tănase şi-l întrebă: la ce te uiţi moşule, cu atâta mirare, dóră nu la Cobea?

–– Mai sciu eu la cine mĕ uit? respunse moş Dumitru. –– Óre cine póte fi ţiflindariul ăla, ce mĕsură drumul? Uite-l! A căḑut! De ar putea sta acolo se trécă un car peste el, se mai păţască cineva necaz pentru pĕcatele lui! Nu póte merge-'n pĕcatele lui, dacă s'a îmbătat, se dormă undeva, nime se nu-l-vadă, că numai ruşine face ómenilor. Óre cine se fie, nepóte dascale?

–– Da ḑeu, nu-l cunosci, moşule?

–– Ba cunósce-l hantătar se-l cunóscă!

–– Dór e Cobea!

–– Ce cobea dracului? Sciu eu cine ţi-i cobea?

–– Nu scii? O, bată-te, moşule, norocul, se te bată, dumniata amu nu cunosci nici pe ómenii dela noi din sat! Dóră Cobea-i feciorul fĕtului dela noi din sat, scii cela,

ce a âmblat la şcólă de-odată cu mine!

–– D'apoi ăla auḑuam că-i cătană, domn mare, şi par că nu-l chema Cobea, că pe tată-so l'a chemat Zaharie Negrea.

–– Şi pe el îl chiamă ca pe tată-so, dar' fiind-că face cobe ca găinile de sete, de nu bea vinars, i-au pus ómenii numele Cobea.

–– Vai de ḑilele lui! Dar' cum pĕcatele lui s'a stricat aşa prost? Când a mai abătut p'aci, că nu i-am mai auḑit de nume de când l'au dus cătană?

–– D'apoi, uite, moşule, el a fost cu mine într'o şcólă. Când eram eu la preparandie, de învĕţam meşteşugul dăscălei, a venit şi el acolo, dar' n'a stat numai câteva luni de ḑile, apoi l'au scos din şcólă, că nu ţinea poruncile şcólei: umbla noptea pe uliţă, pe la locuri stricate, în loc se înveţe, ér' deminéţa venia tĕrḑiu la scólă şi nu scia nimic, când îl întrebau dascalii cei mari din carte; aşa l'au scos din şcólă. Acum ce era se facă? Acasă, la părinţi, ce se caute? A lucra nu scia. Nici că l'ar fi suferit tată'o acasă, după ce cheltuise atâta cu el pe la cele şcóle. Deci îşi vîndu hainele şi cărţile, ce biată avea, şi întrà la finanţi. Acolo era de-el! Umblând pe la trafici şi pe la crişme se caute tăbacul şi beuturile, se deprinse cu glăjuţa şi cu tăbacul. Dar' numai doi ani a finănţit, apoi îl luară cătană. Scrisóre avea frumósă şi fiind ţinut de scurt, în puţină vreme ajunse suboficer (şarge), apoi sergent manipulant, adeca strajameşter de socotélă. In slujba asta era spaima companiei. Feciorul, care nu-i da de beut, era vai şi amar de ḑilele lui. — In urmă şi-a împlinit timpul la cătane, şi a întrat la gendarmi. Acolo érăşi apuca la largul. Umbla tot ţépăn şi era vai de omul care cu vină ori fără vină, îi cădea în mână. La finanţi învĕţase ungurésce, la cătane nemţesce, ér' la gendarmi se mai întări în limba nemţască şi-'n cea unguréscă, dar' cu deosĕbire în beutură şi-n fărădelegi. Cu vremea sĕ sătură şi de gendarmăriă, ori dóră săturatu-sa gendarmăria de el, destul că a păşit afară-'n civilie şi fiind că scia limba unguréscă şi cea nemţască, îl luà solgăbirăul la el în cancelărie. Vre-o 2–3 luni se purtà el, cum se purtà, ér' dup'aceea numai ne pómenirem că vine acasă. Mai întâiu a stat la frates'o, la popa din Curmă-tura; acum de vre-o sĕptĕmână e la noi în sat.

–– D'apoi cu ce trăesce?

–– O Dómne, moşule, se nu fie cum ce, ar' putea trăi, că are destulă căpătare. Veḑi dumniata, ómenii-s cu necasuri, la unul îi trebue un recurs, la altul un contract, la altul altă scrisóre, el tóte le face ori în ce limbă, dar' ce capĕtă, tot bea cu ómenii. Acum încă a ajutat în cancelărie la notarăşul şi a căpătat 1 fl. cât a lucrat pân la ameḑi ; dar' veḑi-l? Stau bun că nici un ban nu mai are, toţi i-a beut! Acum s'a trage într'un şanţ şi-a dormi, apoi dacă s'a treḑi, ér' va merge la Jidanul; de mai are vr'un ban, la bea şi p'acela ; de nu mai are, va căpăta beutură dela cei beţivi, ce vor fi acolo.

–– Decât l'a purtat şi pe el tată-so la şcólă şi s'a cheltuit cu el atâta, mai bine l'ar fi ţinut acasă, se-l facă plugar harnic!

–– Aşa ar fi şi făcut, dacă-şi aducea aminte, ce va ajunge. Bietul tată-so avea de gând se-l facă popă, că avea modru, dar' mintea lui cea slabă l'a dus, unde-l veḑi. Mâne, poimâne o se-l vedem ori în temniţă, ori în vr'un spital. Că mâncare şi beutură îi trebue. Până la o vreme va avé-o, înşelând pe cei bieţi de ómeni, dar' dela o vreme *i s'a împuţi brânza*; atunci ori că s'a lăsa muritor de fóme, că partea dela tată-so şi-a mâncat'o; ori că va face vre-o înşelăciune, până va ajunge în

temniţă, unde au ajuns toţi, câţi au avut năravul lui.

–– Feri, Dómne, şi pe duşmanii nostri de mintea lui.

Aşa vorbia moş Dumitru cu nepotu-so, cu dascălul, ér Cobea se ridică odată de jos, dar se îmbrânci de nou, încât pipa-i căḑu într'o parte şi pălăria în altă parte. Acum după care sé se plece mai întâiu? Şi, óre, de s'a pleca, nu va cădea cumva, cât se nu sĕ mai pótă ridica? Plecându-se, când după una, când după alta, huzdup! căḑu cât fu de lung, tăvălindu-se într'o balegă, de se mociofăli ca un porc. Ómenii treceau pe lângă el, făcându-şi cruce, ca de ucigă-l tóca; ér el borborosi clătind din cap şi ameninţind cu mâna : „Tot eu sunt mai învĕţat în sat!“

Când are cineva noroc – nu-i trebue minte.

Uitaţi-vĕ la el, că-’i cărunt şi nebun. Şi aşa a fost de când îi, şi, mĕ, nu-l ajunge nici o nevoie, nu i-se întâmplă nici un rĕu, gândesci că tot „Dómne miluesce-mĕ “ ḑice şi tot milostenii împarte, atât îi merg lucrurile de bine.

Cu toţi ómenii se cértă, dar’ nimeni nu-l ia odată la păruială; nu-i ḑi se nu fiă beat, şi odată nu cade se-şi rupă capul; nu-l veḑi în veci muncind din greu, şi tot are cele de lipsă; dórme de multe-ori pe sub garduri, şi în veci nu se destéptă c’un junghi în coste.

Şi – cum ḑic – aşa a fost de când îi. Îl sciu de copii mic. De-abia începea a âmbla în picióre, şi striga după toţi ómenii, şi da cu petri după toţi cânii şi nici-odată nu i s'a întâmplat se-l musce vre-un câne, ori se-l prindă de urechiă vre-un om. De când era numai de cinci ani, se urca prin toţi pomii după póme, prin toţi copacii după pui de pasere; dar’ nici-odată nu s’a rupt cu el vr'o créngă, se cadă, se rĕmână lat; nici-odată corbii, ori ciórele, ori vulturii nu l’au aruncat jos dela cuib.

Se scălda în tótă ḑiulica, de cum se ducea ghiaţa, până tómna, ce cădea omĕtul, dar odată n'a căpătat un junghiŭ, măcar odată se fi rĕmas prins între rădăcini!

Când era de vre-o şepte ani prinse a umbla la vite, alunga taurul satului şi călăria pe toţi caii din sat; dar’ l'a luat dóră în córne taurul vr'odată? Ori l’a împroşcat când-va vr'un cal? Feri Dómne!

De cum era de 10–12 ani prinse a umbla nopţile prin şeḑători şi pe la jocuri, învĕţà a gusta vinarsul şi tăbacul, dar’ n'a căḑut în oftică, nici în altă bólă secă. S'a făcut cât un zid, de l'au luat cătană.

Şi în cătăniă tot el a fost, nu scăpa bine dintr'o pedépsă şi întra într'alta. Şi aşa a petrecut opt ani închiaţi. Ér când a venit acasă era gras şi frumós de gândiai, că tot cu plăcinte a trăit.

Până a fost dus cătană, mai avŭ satul o lécă de pace; dar cum a intrat el în sat, feciorii fugeau minteni minteni dela joc dinaintea lui, spărgea ceterile ţiganilor, se încăera de cap cu toţi feciorii, mânea ţarinele cu vitele, despoia din vii viţele de struguri şi descărca persecii şi perii şi merii ómenilor. Dar i-s'a întâmplat cumva vre un rĕu? Fer Dómne! Altul în locul lui de ḑece-ori ar fi murit lovit de glonţul vighietorilor; pe el nu-l puteau nimeri.

Fiind aşa, gândiau ómenii, că nici fata pădurii nu s'a mărita după el; când colo

ce se veḑi? Cere numai ca în glumă pe fata primarului, ér fata ḑice, că într'o apă se aruncă, de nu o dau părinţii după el. Şi o dau. Şi-i dau zestre cât la un popă. Şi el îşi bate muerea minteni minteni, şi ea pentru cât bine-i în lume n'ar spune cuiva, că umblă bătută; şi el nu stă de lucru – şi lucru-i merge, că-l pórtă muerea şi cumnaţii şi socrii, şi el trăesce ca un trântor. Şi bea şi vorbesce bălăcării, şi nimic rĕu nu se légă de el. Are ce-i trebue, sânătós e, copiii sunt mari, casa îmbelşugată şi trăesce ḑile albe. Ba încă el dă sfaturi la cei cu minte: „Mĕ, dau-vĕ dracului se vĕ dau, da voi aveţi minte, mĕ, că zoliţi atâta, până vĕ apucă tóte nevoile? Mĕ, uitaţi-vă la mine şi faceţi şi voi ca mine, mĕ.

Până când va merge tot aşa, nu sciu, sciu înse, că vĕḑându-l pe el, îmi vine în minte ḑisa poporului: *„Când are cineva noroc – nu-i trebue minte*!

Dar' óre ţiné norocul până-i lumea ?

E legat.

Cine-i legat? Credeţi dóră, că vre-un hoţ a fost dus legat în închisóre ?

De unde! E legat bietul Nicolae a Iepurăşóii, dér' nu-i legat cu funiă, ori cu lanţuri, ci-i legat cu farmece, se nu se pótă însura, se rĕmână om-neom, de rîs şi de batjocură la lume.

Dómne feresce! Cu ce nas va merge pe ceea lume, cine cutézĕ a face un lucru ca acela! Se lege pe un fecior, ca el se nu se pótă însura! Dóră asta-i lucru mare!

Suntem cam de-o vârstă de bĕtrâni amêndoi, eu cu Nicolae a Iepurăşóii. De-odată am umblat la şcóla din sat, par' că o iérnă întrégă, apoi cu am urmat învĕţăturile la şcóla din sat până am gătat bucóvna ; am şi gătat'o în vre-o cinci ani, că-mi era tare dragă, ca aiul la ochi; dup'aceea m'am dus colo departe la şcólele cele mari. Niculae, de când era numai de 6–7 ani, s'a pus pe găzdăşag, adecă l'a pus tată-s'o. La început la pus se umble la vaci, apoi la purtat cu el cu carul şi cu plugul, şi, când era de 11–12 ani, a prins a-l purta cu el la târguri. Că tată-s'o, Costan Iepuraş, era sfîrnar de vite. Rară vacă o ţinea 2–3 sĕptămâni, dóră numai pe timpul aratului, apoi odată o vindea şi-şi cumpĕra alta.

Décă-'l întreba cineva: „Dér ce-i, Costane, ér' mergi la târg?“ El respundea şoptind: „Merg, vecine şi om bun, că hăramul ăst de vacă nu-mi place cum calcă, par' că calcă pe grăunţe. Alt-cum e vacă ca un bou, cum veḑi, şi-i bună de lapte, Dómne, numai ca ea dă-mi; dér nu-mi place umbletul ei! O dau, mai bine pun 5–6 zloţi şi-mi iau una, cum sciu cu“ De-l întreba altul: Dér ce-i, Costane, ér'mergi la târg? El rĕspundea tot şoptind: „Ḑeu, mi-am făcut şi eu de lucru; am dat pe „Vireag” ceea lată la cap, că mi-se părea, că dă prea puţin lapte, că vĕḑi tu, copiil mei îs înveţaţi sĕ se scalde în lapte, nu se mânânce mălăieşul gol. Dér ce se ḑic, nici nu da cel lapte mult, dér câte 2 cupe da, apoi lapte ca de bivoliţă, şi nu ca de vacă. Dér m'au pus pĕcatele şi am dat'o. Şi am mai pus 8 zloţi buni de am luat hăramul acesta. Ce se ḑic? Asta-i bună de lapte, că-'i fântână, nu alt-ceva, dér ce folos? Işi pierde laptele. Cólea dela ojină tot şuroiŭ e laptele după ea.“

De-'l întreba alt creştin: Dér ce-i, Costane, duci şi copilul cu tine? El rĕspundea

fălos: „Mĕ, de nu l'oiŭ învĕţa de micuţ, se scie şi el vinde şi cumpĕra, apoi ce-a fi de el, după ce-oiŭ închide cu ochii? Trebue se-l învĕţ la tóte, se fiă ca mine, şi de rugă şi de fugă.“

Şi vindea Costan Iepuraş minteni-minteni câte-o vacă, şi cu cumpĕrătorul bea aldămaş, şi Niculae era acólea, şi-’l da şi lui câte-o înghităturǎ dóuĕ de vinars, ca sé se înveţe a bea aldămaşĕ. Şi după-ce bea aldămaşul, (ori cum îl ḑic fraţii Bănăţeni, „alvăluca“), apoi îşi aprindea pipa şi umbla prin târg printre vite, ér’ Niculae după el, ca mânzul după iépă. Unde nimeria o vacă se i-se împară, întreba cu fală: A cui e văcuţa asta? Ori: A cui e ciolâga asta? Apoi prindea a-o căuta în gură, la uger, îl da una cu bâta sĕ se misce din loc s’o vadă cum calcă, apoi începea: Ce de bani ai cere pe eu? Şi, de-o putea scóte cu banii de pe vaca vêndută se-i mai rĕmână şi lui de cheltuială măcar 2–3 fl., o cumpĕra, şi se lăuda acasă, că a mai pus în spatele celeialalte 5 fl., dér şi face!... De nu putea face târg cu aceea, făcea el cu alta, că dóră mare-i târgul. Şi făcênd târgul – aldămaş, că dóră făr’ acela nu-i târgul cu noroc. Şi din aldămaş da şi lui Nicolac o înghiţătură dóuĕ, se aibă noroc la vacă şi se fiă lăptósă.

Aşa pĕrândau tóte târgurile din jur, cale de 2–3 ḑile. Mai tot timpul erau pe drumuri. Nici nu era dóră de 13 ani Niculae şi-i cumpĕră tată-s'o pipă şi pungă cu tutun şi mergea cu tată-s'o din târg în târg, ca măgarul după turmă. Apoi, tot pe drumuri fiind, pe vreme bună şi rea, pe tină şi pe omèt, împili copilul, de rĕmase numai cât un snop; şi trăgênd tutun şi bênd vinars din frageda vêrstă, i-se adunară umerii la olaltă. Altcum se făcù sfătos, rău, umblând printre cei sfîrnari.

Aşa trecură ani de ḑile.

Când îl strigară la asentare, se minunară şi doftorii cât de puţinel şi de îmbulzit era, ce picioruşe fără carne pe ele, ce piept întrat înăuntru, ce spate îmbulzite, ce mâni uscate veḑură la el; singur capu-i era mare. Veḑi bine, nu-l luară.

Alţi feciori de vêrsta lui erau ca nisce flotă, când îs mai înflorite, el era ca o ciumăfóie brumută. După asentare, feciorii beură, ca feciorii: cei luaţi de supĕrare, cei ce scăpară – de bucurià. Aci ţinŭ şi Niculae cu ei, ba-i chiar întrecŭ.

Un posnaş, n'are ce lucra, ḑice acolo între toţi: Amu, tu, Niculae, te-ai puté însura, se nu fii legat, că de cătuniă esci scăpat.

–– Da-i legat, bietul Niculae? întrebă altul riḑênd.

–– Legat, vai de capul lui, el nu-i slobod sĕ se însóre în veci. Vede-ţi voi, că aşa s’a prăpădi, holteiŭ! Aşa Niculae!

–– „Aşa“ răspunse Niculae borborosind, de nimeni nu-i înţelegea din gură. El încă nu scia la ce ḑice – că-’i aşa.

Destul, că vestea se lăţi, că Niculae a Iepurăşóii – că amu Costan Iepuraşu era mórt – e legat, că însu-şi el cu gura lui a spus, că-i legat, şi satul întreg scie, că el e legat. Şi aude şi măsa, că cum foc n’a uḑi, că amu numai de aceea vorbiaŭ ómenii, că Niculae-i legat. Şi-l întrebă pe Niculae:

–– Drept e dragul mamii, că tu esci legat?

–– Drept mamă.

Acum se fi vĕḑut plâns şi vaiet: Vai de mine şi de mine, pice carnea de pe óse la cel ce mi-a legat feciorul. Şi auḑèndu'o Niculae plângând – prinse şi el a plânge, şi au plâns amèndoi cu glas mare, ca după mórt, până au venit vecinii se vadă, de ce plâng? Şi din minuta aceea Niculae-i legat. Cum bea o leacă, prinde a se bate cu

pumnii preste cup şi a se văieta:

Cum n’oiŭ fi eu supĕrat,
Că pe mine m’o legat
Se rĕmân eu neînsurat.

Şi-l lovesce o jale şi o supĕrare şi prinde a plânge morţesce şi a se văieta, că pe el la legat şi el ce legat. Şi-i drept, că-i legat. E legat de treptele propănaţiei, unde dórme dus după ce se îmbată, şi-i legat de garduri, pe unde dórme cu cesurile întregi, şi-l legat de mijlocul drumului, unde l’ar toropi carĕle şi căruţele, de nu l’ar trage de-o parte cei creştini, când cade beat. – Şi fosta pe la păscălitori se-l deslege, dér’ înzădar i-a fost şi truda şi cheltuiala.

De un timp încóce prinde a fi mai primejdios, că îndată ce apucă în cap, strigă după ómeni, nu-i pasă, fiă cine a fi, chiar şi după popa strigă mai eri alaltă-eri.

Cel-ce în adevĕr l'a legat, a fost vinarsul, cu care s’a împrietinit de mic. El îi va pune şi capul.

Pavel sfârnariul.

Ii merge bine de tot la Pavel sfârnariul, e om tot cu banu-'n mână, cu bani mulţi, îi tot schimbă, face din unul tot doi, din doi – patru, din patru – opt. Aşa-i în lume: cu banul-bani faci. De colo cumpĕra o vacă şi n’apucă a face ţîdula şi o şi dă cu dobândă de 4–5 fl.; de colo cumpĕră o pĕrechiă de boi şi are în ei câscig curat 15–20 fl. Apoi aşa e lesne se fie bănos. El cu gura lui a spus la móră, că într’o véră, la târgul Cucului, în patru ḑile a făcut vre-o 85 fl., tot schimbând la vite, cumpĕrând şi vindîndu-le éră. Drept şi mai drept, că are ochi buni, scie ce cumpĕră, îţi cunósce vita de departe, care-i de preţ şi în care poţi avea pagubă. Beat ca lemnul de a fi, şi tot nu cumpĕră şi nu vinde cu pagubă. Şi nu-i modru se nu se şi mai şumenéscă câte o leacă: dela cela cumpĕră o vacă: bea o glajă de vinars aldămaş; dela celalalt cumpĕră un taur, bea o altă glajă de vinars; din colo vinde el taurul – bea cu cumpĕrătorul o litră de vin; mai în colo cumpĕră el o părechie de boi, bea şi cu vînḑătorul o glajă-dóué de bere. Apoi afară de aceca: melenaşul ĕsta şi-ar lua o văcuţă. E cotânganul tînăr, se teme că nu v'a tîrgui bine, şi are de ce se teme, că dóră-n târg se celuesce lumea şi ţéra. Dar dă cu ochii de Pavel: bade Pavele, en fi bun hai de veḑi ce vacă vreu se iau, se nu mĕ celuesc, că dta scii... Şi merge, o caută-‘n gură, o caută la uger, ca omul cel priceput... e de tine, îi şoptesce la urechie. Târgul se face. Cu târgul vine şi aldămaşul, ér’ din aldămaş se cade se bee mai întâiŭ badea Pavel, că de nu era el, póte nici nu se făcea târgul.

Aşa umbla badea Pavel din târg în târg, cumpĕrând şi vinḑând. La 2, la 3 sĕptămâni, când venia acasă, totdéuna arĕta câştig curat: de colo 12 -fl., de din colo 8 fl., de ceea parte 16 fl. – In veci nu arĕta pagubă, numai tot dobândă. Muerea credea, şi era voiosă, că după ce-şi frământă atâta cea minte, bine-i că bare-mi nu şi-o frământă înzădar.

Pe sĕrbătorile cele mari, când era şi el acasă, nime nu era gătat ca el. La

Crăciun cojoc săsesc, căciulă românéscă, ciobote mari gazdăcesci, în mâne mânuşi de cele moldovenesci, roşii şi pistriţe, cu degete, cum nu mai avea nime în sat. La Pasci mânecariŭ vânăt ca Mărginenii, pălărie móle ca domnii, ciobote potrivite pe picior, năframă de mătasă la grumazi... Se cunoscea din toţi ómenii, că el ce sfârnariŭ, om umblat în lume, om bănos.

Ani de-a rêndul a mânat'o el aşa; aci-l vedeai câte cu 8 boi, aci nici cu unul. Când era cu boi, de-l întreba cineva: „pe care-i porţi în rudă?“ El respundea zîmbind: „v'a vedea el, cine i-a luà.“ – Când era fără boi, de-l întreba cineva: „Dar' unde ţi-'s boii, bade Pavele?” El respundea arĕtând şerpariul: „Aici!”

Era vestit şi pismuit de mulţi. Dér' erau şi unii care nu-l pismuiau. Cu deosebire frate-s'o Niculae. Nu numai că nu-l pismuia, ci îi chiar ḑicea din când în când: „Lasă-l în trăsnet sfârnărit, că odată numai ti-i treḑi scărpinându-te-'n cap!“ Dér' el fălos şi încreḑut îi respundea în batjocură: „M'aşi lăsa, dacă n'aşi sci nici eu, ca tine, numai se înglod în pământ, până voiŭ fi şi pe limbă plin de tină. Mĕ, omul trebue sec mai trăéscă şi cu mintea, nu tot cu puterea!“

–– Bine, bine, rĕspundea frate-s'o.

Trebue se scim, că Pavel cu Niculae, de şi erau fraţi buni dela o mamă şi dela un tată, de şi erau chiar gemeni, dar' nu sĕmânau unul cu altul, de ai fi gândit că nici nu-s dintr'o ţĕră.

Pavel âmbla în sfârnării, bătea cele drumuri şi cele târguri, mânca bine din şatră şi bea şi cu rênd, şi fără rênd. Pământul şi-'l lucra în bani. De multe ori numai muierea sciá, unde ce au sĕmânat şi de unde cât a eşit. El era tot cu traista-'n spate şi cu bâta-n mână, dér' era gras şi ţinut bine. De adaos ceva loc, ceva moşie, de cârpit ceva la casă ori la şură – nici poveste. Gândiai că nici nu-s a lui, aşa puţin preţ punea pe ele, aşa nu le avea grijă. Veḑi că el nu scia cum se fac acelea, că-'i rĕmasese gata dela părinţi.

Frate-s'o, Niculae, era tot la lucrul câmpului; colo era la plug, din colo căra gunoiŭ, din cóce tocmia un gard, din colo făcea porţi la şură. In târg nu-l vedea omul în veci, ca se cumpere ceva, numai când avea de vîndut câte ceva: mai o scrófă cu purcei, mai un tăurenciŭ, mai nesce boi graşi, mai o vacă starpă. Şi, minteni-minteni vindea câte ceva, dar' în veci nu-l vedeai cumpĕrând decât pământ.

„Ce-i mai face cu atâta pământ, – îl întreba unul şi altul – că dóră ai destul?“

–– D'apoi, de am pământ destul, şi copii am, şi de oiŭ sta a-l împărţi, cât vine la unul? Apoi m'ar durea înima se sciu că i-am lăsat se lucre în brazdă strĕină, putêndu-le eu însĕma de cu bună vreme moşiórele lor.

Aşa respundea Niculae, ca om cu minte şi cu vederi bune ce era.

*

**

Trecură ani mulţi. Pavel sĕ bolnăvi şi de odată numai s'auḑiră trăgând clopotele după mórt. Óre cine o fi murit, de le trag aşa mult? De bună sémă ceva bocotan! Da, a murit un om ales, a murit Pavel sfârnariul. Se fi vĕḑut prohod ! Satul întreg a fost la prohod şi la comândare. Popa a cetit 12 evangelii şi a spus o căzanie de toţi au plâns, diacul a cântat versul lui Lazar din Viftania. Toţi ḑiceau: „E drept, că om ales a fost, der' şi prohod ales i s'a făcut.“

*

**

Câtă vreme fusese Pavel bolnav pe pat, şerpariul lui a stat tot încuiat în ladă. „Se nu umble nime-'n şerpar,“ ḑise el, „că de a fi se mĕ mai ridic, eu sciu ce-i de a face, cu ce-i acolo; de a fi se mor, ve-ţi vedea voi ce-ţi afla acolo. Bani de cheltuială étă vĕ dau 25 fl., şi câteva piţule, ce sunt bani mărunţi.“

Nici nu se încumĕta cineva a umbla în ladă la şerparul lui, cu atât mai vârtos, că lada era chiar la căpătâiul patului şi pe ea erau împăturate hainele lui.

Spuse lelea Todosie, muierea badii Pavel, la măsa, că ce poruncă au; povestise şi mama lelii Todosie la unele cumetre, că şerpariul cel plin de băncute c închis în ladă. Astfel, când muri el, scia tot satul, că de el a rĕmas un şerpar plin de băncute tot câte de-o sută şi câte de-o miie de florini. De abia ascepteu toţi se audă anumit câţi bani au rĕmăs de sfârnariul cel vestit, Dér’ tot satul nu putea fi de faţă la un lucru ca acela, nici n'ar fi încăput în casă. Deci, după ce se gătà îmmormêntarea şi comândarea şi după ce se împrăsciară ómenii, remasĕră cei mai de aprópe ai mórtului: frate-s'o, o soră, cumnaţii, socrii, se vadă ce-i în şerpar şi se judece ce-i de a face cu atâta potop de bani?

Cu mare ceremoniă deschisese lada şi scósĕră şerpariul de-l pusĕră pe masă. Fiind nópte, lumina ardea în feşnic pe cornul mesei, dér’ ferestrile erau acoperite cu năframe negre, ori cu alte rufării, ca se nu mai vadă şi trecătorii, ce fac ei acolo.

Lelea Todosia, cu mâni tremurătóre desgurgă curĕluşa cea ca o plésnă, cu care era îngurgat şerpariul, ca se nu iésă ceva din el. Apoi băgà mâna cu băgare de sémă în şerpar şi scóse de acolo o boletă vechiŭ (carte de dare, libăruş) îndoită în dóuĕ. Boleta o frunḑări fóie de fóie, şi afla în ea o bancnotă de 50 fl. Mai băga mâna în şerpar pânä-n fund, dar’ alt bani nu mai aflà, fără scóse din fundul şerpariului o ţidulă roşiă cu câteva slove negre pe ea, ca nesce numĕruşuri. Óre ce o fi asta? O luară în mână, o purtară dela unul la altul, dar’ nu sciură ce póte fi. Carte nu sciă nici unul din ei. Necăjiţi, că n’au aflat mai mulţi bani, era cât p’aci s eo sfârtice. Dar’ Niculae, fratele lui Pavel, îi opri ḑicându-le: „Numai de-a geaba n'o ţine el în şerpar, aduceţi-o în cóce se fug cu ea pân la părintele, ni-a spune el, ce-’i în ea.“

Lelea Todosia se gândi un minut, apoi ḑise: „Da, se mergi cumnate la părintele, dar’ stăi... O se merg şi eu cu tine.“

Lelea Todosia încuie şerperiul ér’ în ladă şi luà cheia la sine şi se duseră la părintele atunci nóptea.

–– Da ce-i, dragii mei? – îi întrebă bunul preot.

–– Am venit, domnule părinte – ḑise lelea Todosie – se faci bine se ne spui ce-i în ţidula asta? Am aflat'o în şerpariul fie ertatului Pavel.

Şi luà părintele ţidula în mână, şi se uită lung la ea, şi o suci, şi o întârse, apoi oftă una lung şi le spuse aşa:

–– Dragii mei, ţidula asta... e ţidulă de bani, sună peste 1200 fl., dar' precum cu nu sciu bine unguresce, nu vĕ pot spune lămurit, i-a pus Pavel la banca Armenilor din Gherla spre păstrare, ori că luatu-i-a împrumut?

–– Ba, i-a pus spre păstrare, – ḑise lelea Todosie, – când s'a bolnăvit, de a vĕḑut, că nu mai póte umbla în sfârnărit, a fost odată la Gherla şi de bună sémă atunci a pus banii acolo, ca se nu pună mâna cine-va pe cei, că banii-s locomoşi.

— Póte... – respunse preotul, care cugeta: bine ar fi, de ar fi cum creḑi tu, dar' mĕ tem, c'a fi cum vĕd cu din scrisóre. Şi le dădu ţidula, ér’ ei mersĕră de unde au venit, mulţămind preotului, că le-a cetit scrisórea.

Lelea Todosia tótă era voie bună, că are bani gata la banca Armenilor din Gherla 1200 fl. In bucuria ei, era cât p'aci se uite că Pavel c în mormânt. Dar' Niculae, cumnatul ei, mergea gânditor şi posomorît. El îşi făcea de lege aşa: de ar fi pus Pavel bani în bancă, cum era omul fălos, ar fi spus cuiva; dar'... hm! rĕu mĕ tem, că miia aceea şi cele dóué sute sunt de plătit la bancă, numai cât părintele, ca om cu minte, n'a voit a ne spune dintr'odată, se temea, că prea vor fi mari dóuĕ supĕrări de odată. Mai bine s'a făcut că nu pricepe, de cât se ne amăréscă ḑilele şi mai tare.

Şi Niculae avù dreptate. Că nu trĕcură nici dóué sĕptămâni şi veni un domn strein, gros în céfă şi butucănos la fóle, de de-abia gâfăia de gras ce era, şi întrà în casa lelei Todosie însoţit de primarul şi de notarul satului. Lelea Todosie, care într'acele umblase cu ţidula cea roşiă şi la dl notar, scia acum lămurit că nu-i vorba se capete ci se dee 1200 fl. Deci era pregătită, ce o ascéptă. Domnul cel gros îi spuse aşa: „Uite, nevastă, Pavel – fie iertat – a luat dela banca nóstră 1200 fl. împrumut şi s'a legat că i-a plăti în 10 ani, tot câte 160 fl. pe an. Pân acum a plătit în cinci ani, ar mai fi ca sĕ se plătescă cinci ani, în tot anul câte 160 fl. Creḑi dta că-i putea plăti banii aceia, ori se scótem judecătoria pe averea remasă de Pavel, care-i întabulată pe banca nóstră?

Lelea Todosie se sfătui cu tată-s'o şi cu cumnatus'o, ce-i de a face? De plătit, cum amarul s'a lega, ea, cap de muiere, se pună cinci ani de-a rêndul, în tot anul câte 160 fl. De lasă se iasă judecătoria, cheltuelele se măresc. Deci făcu învoială cu cumnatu-s'o, cu Niculae, se iee dătoria pe el, şi dinpreună cu dătoria se iee şi moşia remasă de Pavel, afară de dóué locuri şi grădina cu casa, care au rĕmas la lelea Todosie. Domnul dela bancă se învoi aşa şi merse de unde a venit. Niculae încă nu făcù têrg rĕu, că moşia ajungea mai mult de cât cele 800 fl. ce le plăti el în 5 ani, tot câte 80 fl. la începutul şi 80 fl. la jumĕtatea fiecărui an. Lelea Todosie încă fù mângăiată, că rĕmase baremi cu casa şi cu cele dóuĕ locuri de bucate. Că se putea intêmpla şi mai rău, de vinea rêndul la dobă.

Acum ḑiceau ómenii: „Ne miram şi ne cruceam mult, de unde are Pavel sfârnariul atâta potop de bani? Adeca n'au fost banii lui, au fost bani streini!“

Ér' Păcala adaogea:

„Ba, Pavel sfârnariul a fost o fală gólă, traistă uşóră !“

Meşterul Partenie.

Nu-i alt modru, fără blăstămul maicii Domnului nu s'a mai şters de pe meşterii de lemn, de merg tot un paş înainte şi doi înapoi. Şi, dacă stă omul a socoti, şi mare picat a făcut meşterul de lemn, când i-au poruncit Jidovii se facă crucea pe cure ei au restiznit pe Domnul Christos. Că din ce porunceau ei s'o facă mai mică şi cuiele mai subţiri, el dintr'aceea o făcea mai grósă, ca se nu aibă de cioplit aşa mult. Ei, dar' fiind crucea aşa mare şi grósă şi grea, domnul Christos s'a poticnit ducèndu-o şi a cĕḑut jos sub greutatea ei. De aceea maica Domnului i-a blĕstămat pe meşterii

de lemn: „Dee D.-ḑeu, se lucraţi cu anul, şi se nu mai căpătaţi banul, şi care li-ţi căpăta – se-l împărţiti cu Jidanul!“

De atunci, până-n ḑiua de aḑi, meşterii de lemn cu nimica s'aleg din lucrul lor; cei mai mulţi n'au nimic la casă, decât câteva securi, un ferestrău-dóuĕ şi câteva sfredele.

Dar’ nu stau bun că numai blăstămul maicii Domnului e preste ci, mai mult mĕ tem că ci vreu se fie drepţi urmaşi a lui Leonat din Longobarda, care încă se hrănia cu barda, ca şi ei. Mai toţi meşterii de lemn sunt beutori din samă-‘n afară, din care pricină nu se mai adauge la ei dóuĕ cu dóuĕ. Drept e şi aceea, că meşteşugul, cei mai mulţi şi-l fură, nu şi-l învaţă. Incep ca ḑileri pe la bărdaşi, apoi după-ce lucră cu ḑiua o vĕră-dóuĕ, prind a lucra pe socoteala lor, mai întâiŭ un coteţ, apoi un hambar, grânar, în urmă un grajd şi şură, ér’ mai în urmă o casă. Trecând prin acésta şcólă se cred meşteri desevĕrşiţi; lucră şi beau şi beau şi fuméză şi mai însémnă cu cel plumb, cât bine, mai mult rĕu, dar’ însémnă şi lucră, strică cele lemne. Astfel de meşteri sunt în fiecare sat unul doi, dar’ se cunosc dintre alţi muritori, că numai pescarii şi vânătorii-s -în penele lor. Lumea-i numesce „Meşterii strică.“

Aşa sunt şi la noi câţiva, din care înse mai mare este meşterul Partenie, sau, cum se laudă el când e şĕmăn – „meşterul cel vestit.“ Şi rar se întémplă ca „meşterul cel vestit“ se nu fie şĕmăn, că nici că se póte altcum, de óre ce e omul cu treburi multe, apoi treburile trebue începute şi sfârşite cu aldămaş. Er’ décă meşterul cel mare se află la aldămaş, face ce face de numai veḑi că-i se împiedecă limba-‘n gură şi-i se împletesc piciórele, că fuge pământul pe sub ele. Drept şi mai drept că şi tată-s'o mai bea din când în când, dar’ el nu sta tot ca raţa de a moi, fără-'şi păzia lucrul câmpului şi avea ce-i trebuia. Bea el în cele dumenici, dar' preste sĕptămână era om muncitor şi cu glagore-‘n cap, puţin i se cunoscea din cei câţiva bănuţi ce-i bea duminecile cântând:

“Cine pórtă plugul bine,
Şi de bea îi mai rămâne.“

Dar’ Partene-i alt fel de om, nu-i ca tată-s'o; Partene face după cum îl spune cântecul:

„Se bem aḑi şi se bem mâni
Se bem patru sĕptămâni ;
Se bem luni şi se bem marţ
Se bem preţ de patru vaci ;
Se bem miercuri, se bem joi,
Se bem preţ de patru boi!“

Meşterul Partene a rĕmas de tată-s'o copilandru ca de 10–12 ani. Mai avea un frate mai mare şi dóuĕ surori mai mici. Mumă-s'a-i crescu cum putu, ca o muiere vĕduvă, da-i crescu destul de omenesce pre lângă sine, că de bărbat rĕmase în stare bună, cu loc destul şi cu vite frumóse. Astfel fiind lucrul ea-i ţinu pre lângă sine şi-l deprinse la munca câmpului, după care aveau se trăescă, şi după care trăesce tótă lumea. Când fu Partene de 20 de ani îl luară cătană şi-l dusĕră colo departe-‘n Italia şi nu-l mai lăsară de acolo 12 ani închiaţi. In acest potop de vreme frates'o cel mai mare se-nsurase şi surorile se măritase, aşa că el află pe mumăsa singură singuriţă aştéptându-l cu dor şi drag, ca pe singurul copii ce şi-l scia

necăpătuit, pribeag în lumea mare ; dar' o află în stare bună. Că măsa, ca muiere cu minte ce era, dat'a de dat zestre la fete când le-a măritat şi dat'a parte la feciorul ce l'a însurat, dar' partea ei şi a lui Partenie – care bătea ţerile – nu-o a dat la nime. Destul atâta că Partene află pe măsa în stare bună, când ajunse acasă din cătunie. Dómne, şi fălos mai era, când veni! Nici nu mai sciá românesce ca pe la noi; nici nu mai cunoscea bine vecinii şi neamurile. Numai îl auḑiai: „was? La mine nu sci bine românesce, uitat la mine asta, învĕţat la mine ala ocoş vorba." Vecinii, cei mai creduli, clătineau din cap a milă, că în cei 12 ani, cât a umblat în lume printre limbi necunoscute, şi-a uitat limba maicii sale ; némurile plângeau de mila lui, mamă-s'a se deolea : „Ce amarul m'oiŭ sci face, de nu i-a veni glasul cel românesc la loc?!" Dar' un moşneag, care cătunise în tinereţe vre-o 30 de ani de-a rèndul, că pe el îl prinsese cu funia, după cum erau p'atunci vremile ; un moşneag, ḑic, auḑind şi vĕḑind hazaconiile aceste, ḑise : „Nu vĕ temeţi, şi-a veni el în fire, numai se mérgă odată-'n şeḑătore ori la crişmă." Şi prorocia moşnegului se implini, că Partene merse cu némurile la crişmă şi beură, şi el le povestia aşa păsăresce câte prostii tóte, până întră-n crişmă Ursuţul, care încă fusese cătană şi scăpasă numai cu un an-doi mai nainte, ér' acum era om ca alţi ómeni. Ursuţul ĕsta însĕ era iute din fire, se ciudea grosav pe prostii. Deci cum auḑi pe Partenie vorbind aşa păsăresce începu la el : „Dar' mergi încolo, creştine, vorbesce ca ómenii, nu te fasoli atâta, că minteni te învĕţ românésce." Partenie se mânie de vorbele aceste, dar Ursuţul bagséma venise mânios de acasă, că din ceea-'n ceea dau la certă şi numai vĕḑură ómenii că se încăeră ca cocoşii. Când îl despărţiră, amèndoi erau sgăriaţi ca de pisici, dar' Partenie scia românesce cum e data. Din minuta aceea Partenie era de tot rîsul la feciori. De mergea în şedătóre, feciorii numa-'ncepeau la el: da ce-i, Partene, te-a învĕţat Ursuţul românesce? De se punea lângă vre-o fată, numai auḑia pe vre un cotângan din-vr'un ungheţ : „Ai grije, Ană, că Partenie nu prea scie bine românesce, veḑi de vorbesce cu el ala ocoş horba!" In urma urmelor, încet pe-'ncetul se desbără de vorbele aduse din cătunie, şi era şi el fecior ca alţi feciori. Umbla cu gândul însuratului. Sfătos era el din fire, singur era singur, numai el cu măsa, moşióră avea bună, deci nu se prea codiau fetele de el, că-n ḑisa ĕluia: „De ar fi feciorul numai cu ceva mai frumos decât dracul, muiere îşi capătă"; dar Purtene, care şi pe împĕratul l'a mulţămit, se nu-şi capete una? Nu-i vorbă, la început nu prea afla fată destul de potrivită pentru el la noi în sat, umbla prin satele vecine peţind tot fete de popă şi de bocotani, dar' sfântă-i ḑicala:

„Feciorul, care se ţine,
la fata care rĕmâne."

Aşa şi Partene, tot umblă pe cele sate a peţi fete bogate, până se treḑi că-s càşlegile pe gătate. Atunci hai hudru-budru! puse mâna pe fata care-i eşi-'n cale. Dar' n'o fost vrednic capul lui de aşa o fată, ca aceea, pe care D.-ḑeu o pedepsi dându-o lui de nevastă. Că ea era blândă şi harnică, ér' el arţăgos şi lenios; ea tótă minte şi hărnicie, el numai opşaguri şi mâncare şi beutură şi somn.

Nunta lui fusese în câşlegile Crăciunului, că aşa-i datina pe la noi, rar de tot se întâmplă ca cineva sĕ se însóre în alt timp, decât iarna. In primăvéra dintâiŭ după nuntă, póte chiar din banii miresii, îşi şi cumpĕră Partenie ferestrău, sfedere şi daltă şi prinse a ciocârti ca meşter. Mai întâiŭ făcu pe séma lui un coteţ, apoi pe séma unui vecin un pălant, dup'aceea la altul un grajd, şi hai-di-hai! cât mai bine,

cât mai rĕu, lucra mereu ca meşter bărdaş. P'atunci bărdaşii căpătau puţini bani pentru lucrul lor, dar apoi trăiaŭ bine pe la cele gazde, pe unde lucrau, că căpătau mâncare şi beutură câtă le luà pielea. Aşa Partene ajunse la traiul de bărdaş, de care cu lăcomie tot visase din tinereţe, de când vedea traiul bărdaşilor. Luni diminéţa cum se scula îşi aprin-dea pipa, îşi luà fălos uneltele de-a umĕr şi, hai prin sat, unde era arvonit. Şi cioplia, şi mocoşia, şi tândălia, se trécă ḑiua, că scia el, că cele de lipsă pentru gură le are. Tot aşa o mâna până sâmbătă séra. Şi muierile-i făceau tot mâncare bună, se nu le mérgă hula, şi bărbaţii aduceau vinars din greu, se nu le strice lemnele, şi totuşi ici cólea câte o hulă eşia din gura lui Partenie, ér' lemne strica destule, ci fiind omul sfătos, atâtea bătea din cea fleancă de gură până făcea pe gazdă se crédă că ḑeu nu tot lemnu-i bun de lucru, precum nu tot omu-i bun de popă. Aşa trăia el de luni diminéţa până sâmbătă séra. Atunci scotea dela gazdă ceva bani, cari dumineca toţi îl bea, ér' luni diminéţa ér' era numai cu uneltele-'n spate. Aşa urmă ḑi de ḑi până tómna târḑiu, când se ciuntară lucrurile de bărdăşit. Atunci se treḑi cu podul gol şi cu şura gólă, dar' lui ce-i păsa? El era gras şi-'ncălat de gândiai că nimic n'a lucrat numa mâncat şi-a beut cât a fost véra. Drept şi mai drept că nici nu se spetise prea tare cu lucrul, dar' se cunoscea, că era ca un godin când era în postul Crăciunului. Veḑi bine, atâta-i era tot câştigul dintr'o véră-ntregă. Işi şi cânta el cânteca, colo printre cei beţivi la prepanaţie :

"Alt folos tot nu mai iau
Numai cât mânânc şi beu ;
Las' se fiu odată beat
Că destul îs supĕrat!"

Şi era meşterul Partenie grozav de supĕrat – când n'avea pe ce bea; atunci umbla lihod, ca un câne ploat. Dar' îndată ce da undeva de ceva semne de beutură, el era cel mai guraliv şi mai voios, el sciă închina mai cu pont, el era mai bun de opşaguri. Când era cu glaja-'n mână de închina celui ce l'a cinstit cu ea, îl auḑiai numai că începe :

"D.-ḑeu te ţină !
Dee-ţi D.-ḑeu bine şi sânătate !
Cinste şi omenie,
Dragoste şi voiă bună,
Sânătate şi bucate
Şi bani de cheltuială !"

Şi la toţi le plăcea cum închină Partene, toţi stau smeriţi clătind din cap până le spunea el vorbele cele bune şi înţelepte şi toţi îl cinsteau cu beutură.

De odată cu Boboteaza se începură ospeţele.

Fiind Partenie omul opşegos şi bun de gură tot el purta peţitorii, tot el era chemător şi staroste cât ţinură câşlegile ; tot în voiă bună şi cu capul sarbĕd fu până-n sĕptămâna albă.

Cu postul Pascilor de odată ér' începu a-i umbla plugul ; colo cârpia un pălant, la cela făcea un coteţ, la celalalt o şură şi era tot sătul de mâncare şi de beutură. De cei de acasă, de măsa şi de muerea cu un copil, habar n'avea. –– Mai lucre şi ele ceva, ḑicea el, că eu destul îm rup ósele şi-mi sfărm mintea.

Tot aşa o mână meşterul Partene mulţi ani de a rêndul ; lucra-nelucra, dar' bea şi trăia bine. Fără ceva lucru nu putea omul ḑice că-i, nici odată ; că pururea era

acăţat ici-cólea la ceva lucru; nu isprăvia bine şura unuia, şi se lega la altul se facă un grajd; nu era gata acela, şi luà dela altul arvună se-i facă o casă. Dacă ḑicea unul: Dar' ce-i, Partene, nu mai vii se-mi gaţi şura ceea, că plata ţi-am dat'o? El respundea de loc : Mai ascéptă, că nu eşti numai tu-'n sat ; ori : nu-ţi fie aşa degrabă, că nu-i vremea îmblătitului.

Multă vreme a mers aşa, dar' odată i se-nfundară minciunile. Se legase se facă la Niculae Procletul un grajd cu şură din lemnele lui şi cu mâncarea lui, aşa că Niculae Procletul nu avea de dat nimic decât bani rotund 200 fl. Dar' Niculae-i spuse aşa: „Bagă bine de sémă, că cu îţi dau banii după cum ne unim, dar' dacă pe de aḑi în patru sĕptâmâni nu-mi dai lucrul gata, atunci cu mine dai de popa Grigore !" Vorbele aceste le ḑise Niculae între mărturii, când şi puse banii pe mésă, numĕraţi 200 f1. şi Partene-i băgà-n pungă. De abia asceptau toţi ómenii se vadă ce s'a alege din lucrul acesta. Unii credeau că Partene va eşi cu dobăndă frumósă ; alţii-şi dau cu socoteala că n'a eşi cu banii, că lemnu-i scump, draniţile, scândurile, cuiele, tóte îs scumpe d'apoi lucrătorii? că numai el singur nu póte ridica un *jleab* ca acela? Dar Partene nici grije nu avea, Cumpĕră câteva lemne, mai nesce scănduri şi şindile şi se apucă de lucru cu un alt beţiv ca şi el. Dar cum lucrau ? Minteni-minteni erau la urciorul cu vinars. Aşa că pe ḑi nu le era de ajuns o litră de vinars numai lor la amêndoi. Imbiá şi pe Niculae se bee, dar el nu primia, ci respundea aspru : nu béu; lăsaţi-l şi voi în trasnet de beut şi v'apucaţi mai cu nedejde de lucru, că trece ḑi după ḑi şi – de nu-ţi găta la termin – rîde dracul de voi.

–– Nu te teme, Niculae, până mĕ veḑi pe mine. Mai scumpe lucruri decât acésta am făcut eu, ét'aşa, bénd din urcior, că dóră la atâta *înfulicătură*, de nu bea omul câte-un strop, piere cu ḑile.

Aşa, se tămânda vremea. Cele patru sĕptămâni erau plinite, dar' grajdul lui Niculae nu era gata. I-i mai dĕfu răgaz o sĕptămână, înaintea primarului şi a notarului, şi-i spuse *oarzin*: de nu-mi gaţi lucrul nici până atunci – în judecată te bag.

Şi treci şi sĕptămâna aceea şi grajdul tot nu mai era gata, că-şi păpase toţi bănişorii, nu mai avea pe ce cumpĕra cele de lipsă, ómeni la lucru încă nu-i venia, ér singur mocoşia cât putea, dar mare ispravă nu facea. Atunci Niculae Procletul merge aţă la judecătorie şi bagă pârâ asupra lui Partene meşterul, că i-a dat 200 fl. se-i facă grajd şi şură în termin de patru sĕptămâni, şi de atunci trecură cinci, şi tot nu sunt gata. Judele-i ţită înainte cu martori şi judecă pe Partene că în termin de 14 ḑile se gate lucrul început, după cum s'a legat; de unde n'o fi gata, atunci Niculae se-şi iee meşteri şi se-şi gate lucrul, se-i plătéscă din pungă, că va scóte judecata cheltuelele dela Partene.

Trecură şi cele patruspreḑece ḑile puse de judecătoriă şi Partenie nu gătà lucrul lui Niculae Procletul. Atunci acela merse la oraş şi aduse patru bărdaşi şi-i plăti pe ḑi câte cu 2 fl. pe fiecare. Aceia în 10 ḑile-i gătară şura şi grajdul cum se cade. Până se i le gate mai cumpĕră din pungă şi şcânduri de vre-o 15 fl. şi cuie de vre-o 8 fl. şi alte mărunţişuri în preţ de vre-o 5 fl., că la un aşa *jleab* câte trebue până se-l veḑi gata? Astfel când îi fu lucrul gata, merse Niculae Procletul la judecătorie şi ceru se-i scótă dela meşterul Partene suma de 108 fl. ce o cheltui până-şi gătà şura şi grajdul şi 12 fl. călătoriile lui pân la oraş la judecată şi după meşteri. Şi judecătoria trimise executorul la faţa locului se scótă dela meşterul Partene 120 fl. Dar din ce

se iasă atâta potop de ban, că vite n'are, decât dóră mâţa, strînsură – vorba ĕluia :

“în cămară
ca şi-afară,
în podlaş
că-‘n inimaş,
ér la şură nu-i strînsură
cât se ia un puiŭ în gură!”

Deci zălogi pentru suta şi dóuĕḑeci fl. şi pentru spesele judecătoriei un ogor de vre-o 3 jughere de mare.

Partene şi atunci credea că-i tot glumă, nu sciá că are de lucru cu Niculae Procletul, la care nu de flori de cuc i-au pus ómenii numele „Procletul“. Deci nu-şi vĕḑu de cap se înapoieze banii, ori se facă o pace cu Procletul, aşa că într'o bună diminéţă se treḑi că vin domni în sat şi-i vînd cu doba locşorul cel bun şi mare. L'a luat Procletul, veḑi bine. Acum ţine-te Partene! numai începutul ce mai greu, apoi vin pricinile tot dróie!

După Niculae Procletul îl amenințară şi alţii, la cari se legase că le-a face câte ceva şi banii-i mâncase, dar de lucrat nu le lucrase după învoiala avută; unul îl cercà de 40 fl. altul de 25 fl., un altul de mai mult, ori mai puţin. Ce se scie el face? Cum sĕ se descurce din atâtea încurcături, că de judecată-i era recóre, fiind că-l pişcase odată şi se simţia şi vinovat. Deci prinse a face pace cu ei, veḑi bine, pace ruşinósă pentru el; unuia-i dete o moină pe câţiva ani, altuia-i dete un loe de *uric* (de veci), pe altul îl amână şi cu minciuni, dar în urma urmelor remase numai cu casa şi cu uneltele de bărdăşit.

Acum tot e putred de beutură, tot tuşesce, ca dintr'o bortă, dar de beut tot bea şi de meşterit tot meşte-resce din cea gură. Ia lucruri se le gate, ia arvună, îşi bagă ómeni, el stă numai şi le arată – drag Dómne – ce se facă şi cum se facă, şi âmblă de colo până colo însĕmnând cu cel plumb, ce-l pórtă tot în şerpar ca meşterii cei mari. Puţini sunt însĕ cei ce-i mai dau de lucru, dar el totuşi are afaceri pururea, are *hereghie*, că merge unde scie că-i de făcut vr’un jleab şi mai minţesce ici una, colo alta, şi mai capătă câte un păhar-dóuĕ de vinars, până vine curcă acasă. Aşa urméză ḑi de di, érna-véra şi e tot ţépân şi tot sfătos şi tot opşegos şi lăudăros. Aḑi toţi îl iau în rîs, toţi îşi bat joc de el, dar’ el habar n'are, atâta i s'o îngroşat nasul, de nu se mai légă de el nimic ; ori cine ce-i ḑice, par’ că-i ḑicl în ceteră. Ba, după ce apucă în cap, îl auḑi strigând răguşit: „Mĕ, dacă-oiŭ muri eu, ce amarul vostru vi-ţi sci face, că numai un meşter de dai Dómne aveţi, pe meşterul Partenie, mĕ!“ Ér’ ómenii respund riḑind:

–– „Ba pe meşterul prăpădenie!“

Teofil e copil

–– Beţi voinici şi trăiţi bine! ––

Când s’a însurat Teofil Vultur dela noi, nu mai era fecior fălos în şepte sate ca el. Şi avea de ce se fie fălos, că era singur la măsa – ḑic la măsa, că tatăs'o murise

cam pe la sapa de-a doilea, şi el s’o însurat iérna, în câşlegile Crăciunului. Apoi avea stare şi rênduélă! Rĕmase de tatăs'o o moşiă mare, casă bună, şură cu grajduri de amêndóuĕ părţile, şi amêndóuĕ pline de vite, apoi oi, porci, bucate şi câte şi mai câte rĕmân de o grazdă, cum fù tatăs'o Pavel Vultur, fruntaşul satului.

Şi nu puteai ḑice nici că-i hid trăsnitul de Teofil, cu tóte că nici rupt de sóre nu era, dar era drăcos, desmierdat, ţinut ca pe apă puţină, că fusese singur la ai lor, şi era îmbrăcat ca un domnişor: tot cu cisme încreţite, cu cióreci înşinoraţi, cu clop (pălărie) cu petele şi cu câte nebunii tóte.

Destul că se îndesau fetele, care de care sĕ între în dragul lui Teofil, sĕ între în averea cea mare. Dér numai una putea fi norocósă şi fericită – Ana lui Floflànc, fată frumósă, bălană, şi ér singură la părinţi cu stare şi cu socotélă. La nunta lor tot satul a fost în ospăţ, trei ḑile şi trei nopţi. Se dusese vestea de ospăţul lui până pe la al 7-lea sat în lung şi ‘n lat. Atâta bĕutură şi mâncare nu s’a trecut la patru ospeţe – dér era de unde, că dóră numai un Teofil Vultur era la noi în sat!

Ér după ospăţ tot voiă bună, cât ţinură câşlegile. Şi au fost lungi câşlegile în érna aceea, că au ţinut şepte sĕptămâni şi cinci ḑile. Şi se făcură multe ospeţe în aceea érnă, c'aşa-i când îs lungi câşlegile, – şi la cele mai multe tot Teofil Vultur a fost nănaş, că-i plăcea în fundul carului, pe perini moi şi cu ceteraşii lângă el.

Şi veni Postul Pascilor şi Teofil tot ca în câşlegi âmbla de ospĕtat, dela o crîşmă la alta; de postit – postea nu-i vorbă, mânca tot pesci, heringi, icre şi alte bucate scumpe de post şi se ospăta mereu cu prietinii. Acasă încă nu mergea cu mâna gólă; ca sĕ nu se supere măsa şi nevasta, le ducea şi lor beutură şi heringi. De trebile casei şi de vite grigia sluga, un opşitar uns cu tóte unsorile. Aşa trecu Postul Pascilor. Gunoiul era la el alăturea cu sura şi cu grajdurile şi nici nu-i plesni prin minte sĕ şi-l care pe loc. L’oiŭ căra cu clacă, ḑicea el. Aşa şi făcu. A 3-a ḑi de Pasci adună satul întreg în clacă la cărat de gunoiŭ, tăiă câţiva miei, aduse beutură, şi făcù cu claca aceea mai mare cheltuélă, decât altul cu un ospeţ. El numai sta în fruntea mesei şi striga:

–– Beţi, feciori, că Teofil e copil!

Şi ómenii beau şi se ospetau, ér’ el era voios şi fălos, că ce póte el, nime nu póte.

Măsa şi muierea nu-l întrebau, că de unde are bani de cheltuélă, ele erau bune bucuróse, că Teofil e tot cu voiă bună.

Dér trecură şi aceste, veni vremea plugăritului, luà ómeni în platĕ de âmblară la plug, ér el sta numai trântit pe răzor cu urciorul cu vinars la cap. Şi veni timpul sĕpatului, el nu prinse códă de sapă în mână, ci sta numai ca un părcălab, cu băticuţa lângă lucrătorii luaţi pe platĕ şi le spunea opşaguri.

Şi veni şi vremea secerei şi a cósei şi a fênului, şi el tot aşa făcea, âmbla ca un domn de cólea până cólea, dér nu lucra nimic, ci plătea boeresce.

Veni tómna, bucate avea destule, dér îl costau mult, cu mult mai mult de cât pe alţi ómeni, cari lucrară cu mânile lor, nu tot în bani. El însĕ nici grijă nu avea, bea bine, mânca bine şi nu lucra nimic, ci se lăuda mereu: Teofil e copil!

Ómenii din sat se mirau, de unde bănesce el atâta potop de ban, că din vite nu vinde, din bucate încă nu, de lucrat nu lucră, şi tot are de unde cheltui din greu, parte dând la lucrători şi parte făcând tot ḑile strîmbe, mai din tóte ḑilele anului. Unit ḑiceau: „A aflat bani“, alţi îşi dau cu părerea, că i-a rĕmas de tatăs'o o ólă ca

de 2 cupe plină de taleri şi de galbini. Cei mai bĕtrâni însĕ îşi ḑiceau: Feri Dómne sé nu aibă sfîrşit rĕu îmbuibarea lui Teofil !

Mamăsa şi nevastăsa, ca dóué muieri nepricepute, ḑiceau şi ele din când în când : Teofile, puiule, de unde bănesci tu atâţa ban? Veḑi, sĕ nu te bagi în datorii, sĕ nu mai scim cum eşi din ele ! Dér el le rĕspundea fălos: Nu vĕ temeţi, Teofil e copil !

Şi ele credeau şi-i dau bună pace sé âmble tot în trochinul lui, ér ele p'acasă încă se mângăiau, mai cu o litră de vinars, îndulcită cu miere de trestie (zahar alb), mai cu un font de carne, mai cu o litră dóué de vin. Pe ce aduce – era, că dóră pline erau podurile de cucuruz, hămbarele de grâu şi de săcară, apoi dóră erau găzdoi, aveau galiţe, dela cele pui şi óuĕ, tot vindeau şi trăiau bine, cât, când venia Teofil acasă voios şi luminat, pe ele le afla şi mai voióse şi mai luminate, astfel că n'aveau de a-şi arunca împutări şi mustrări unul altuia.

Veni postul Crăciunului şi cu el căḑù érna. Atunci îşi deschise Teofil o lécă ochii, văḑend, că are fên cam puţin, pentru vitele cele multe, ce le are. Mai era un lucru, care prinse a-i face puţine gânduri : la servitor îi era dator simbria întregă, în dare nu dĕduse nici un ban rĕu şi primarul îi spuse oarzin : Teofile, pân'acum a fost ce a fost, der' acuma s'a prins post! Adă darea, că de nu, îţi duc o vacă şi o dau în licitaţii.

Pe lângă acestea într'o séră, tocmai când voia sĕ ia beutură pentru botezul lui Teofil cel micuţ, ce îl dăruise nevasta, îl trase şi prepănatorul la o parte şi-i spuse, ca sĕ-şi tragă răfuiala, şi şi-au tras'o aşa, că prepănatorul deschise cărticica şi-i arătă : Pentru beutură şi sugări pe întreg anul 280 fl., bani gata împrumut, când 5, când 10 fl., când mai mult, când mai puţin, laolaltă: 340 f1., aşa dar' cu totului tot 620 fl.

Teofil se uită lung la cărticică, se scărpină o lécă după ureche apoi ḑise : Ei, cum sĕ facem ?

–– Facem bine, răspunse prepănatorul, sĕ-mi dai banii şi apoi ér' te folosesc un an de ḑile.

–– Dér chiar amu nu am bani, jupâne Ştrol.

–– Nu-i nici un nĕcas, îmi dai obligaţiă pe 700 fl. şi suntem ómeni în pace.

Şi Teofil îi dete obligaţiă pe 700 fl. şi iscăli în obligaţiă şi pe mamă-sa şi pe nevastă-sa, şi prinse a bea mai departe. Dér vremea trecea, darea nu o plătise, deci vinde 2 junei şi plătesce darea şi pe slugă, că dór de aceea i-a crescut, ḑicea el, ca bani sĕ facă din ei şi sĕ-şi acopere năcazurile.

Dér banii de pe junci nu i-s'au ajuns până la Crăciun şi a trebuit sĕ vêndă bucate, ca sĕ aibă bani de Crăciun. Şi a vêndut şi şi-a făcut bani, şi ér avù câteva ḑile bune.

Dér când a fost pe la Bobotează, vede că n'are fên numai ca de leac, pentru vitele cele multe, – că multe erau, că numai doi junci vênduse. Deci se pune şi ia în credinţă o clae de fên până la primăvéră la Sântul George, cu 120 fl. Acum fên avé, dér nu era om, că el âmbla tot în ospeţe, ér un biet de fecioraş, ce-şi băgase servitor, nu scia prea bine rêndul vitelor, că nu mai slugise, ér la ei acasă nu avuse vite; le da nutreţ, nu ca din fênul de cumpérat, ér Teofil nu se uita pe la grajd, astfel că în sĕptămâna albă trebui ér sĕ âmble după fên.

Acum cumpĕră, tot în credinţă, o clae de otavă dela un Arman. Dér nu se uită,

că óre vitele mânca-o-vor, ori ba, ci dete contractul şi lăsă de-i cărară otava acasă. O ḑi dóuĕ, mâncară vitele lui otava, dér de aci încolo numai mugiau, când li-o băga sluga în esle.

–– Stăpâne – ḑice odată sluga – vitele nu mănâncă otava, numai oile ; ce sĕ dau la vite?

–– Nu o mănâncă? – aştepte pân' la Pasci, că li-om da pască, dór aceea li-a plăce.

Aşa chinui bietele vite cu otavă, care-i numai pentru cai, şi cu paie, cât, când eşiră din érnă, se legănau de slabe.

Terminul plătirei nutreţului era aci, timpul aratului sosi, ér vitele lui nu era nici de preţ sĕ le vêndă, nici de pus la muncă, că erau hămisite cu fómea.

Ómenii prindeau a vorbi despre trebile lui Teofil, ca ómenii, că nu-i ca tatăs'o, că n'a fi gazdă, că una, că alta; ei, dér lui în faţă nime nu cuteza sĕ-i spună, nici chiar socrus'o, că i-a spus odată, dér Teofil i-a răspuns rîḑend: hei, socrule, nu fi supĕrat, că de nu-ţi place de purtarea mea, alt ginere îţi capĕt la fată, poţi s'o duci acasă, când vrei, că eu nu te opresc.

Mai făcu cum făcù până colo cătră Rusali, pân'atunci se intrămase la păşune şi vitele lui şi odată vêndù patru boi si doi junci şi dóuĕ juninci. –– Nu mai ţin, decât patru vaci la casă, ḑicea el, până m'oiŭ apuca la fecior, că cu sluga nu esei cu om; n'am apucat slugă sĕ fi îmbogăţit pe stăpănus'o, nici pe mine nu m'a îmbogăţi nici unul, că dau nutreţul fără cruţare şi totuşi vitele-s late de fóme. Ţin vaci, că dela ele am lapte şi viţei, ér la plug patru vaci sdravene fac cât şi patru boi !

Aşa se mângăia Teofil. Dér altcum era lucrul. El vêndù atâta potop de vite şi banii toţi îi făcu terea-perea, cât nu se alese chiar cu nimic din ei, nici baremi prepănatorului nu plăti.

Scii ce am socotit, Teofile, ḑise într'o ḑi prepănatorul cătră Teofil, – sĕ mi dai mie grădina cea gólă de lângă biserică, ce să-ţi dau pe ea?

— Ce-mi dai?

— Îţi dau o sută bună şi-ţi iert cele 700 f1. ce-mi eşti dator ; bine a fi ?

— Bine, décă-mi mai dai şi o feriă de vin rasă răsuţă, sĕ o beu eu cu mama şi cu nevasta colo acăsucă şi sĕ-mi dai un pachet de sugări şi o jumĕtate de miel – că prepănatorul era si măcelar.

— Fiă, cum ḑici, Teofile, sĕ nu ḑici, că nu las tot după tine, scii, mie nu-mi place a târgui mult, a mĕ ţigăni tótă ḑiua, hai la notarul sĕ ne facă contrătuşul şi sĕ-ţi dau suta şi celelalte ce le ceri.

Preste un ceas de vreme întră Teofil acasă cu o jumĕtate de miel gras, cu o feriă de vin în 2 cănţi mari ale prepănatorului şi cu'n pachet de sugări după curea.

„Fă, mamă, de mâncare, şi uite ici vin vechiŭ, sĕ mâncăm şi sĕ bem, că Teofil e copil ! Şi iate bani, mamă, o sută bună !

–– „Dér de unde-s, dragul mamii?"

–– "Am dat hira cea de grădină rea, de lângă biserică, scii că-i numai bolovani, de nici baraboii nu se făceau în ea, şi-a înciripa bietul Jidan o hurubă pe ea, sĕ nu se tot mute, ca ţiganul cu cortul ; ni-a fi şi pomană".

–– „D'apoi bine-i dragul mamii".

Şi se puseră pe trai bun, hai copile ! In ḑiua aceea mâncară şi beură; a dóua ḑi beură din vinul ce li-a mai rĕmăs şi aduseră carne pe bani; a treia ḑi aduseră şi

carne şi vin pe bani, şi tot aşa, până din sută nu mai avù nici un bănuţ.

La trei ani de ḑile după însurăciune nu mai avù Teofil nici o códă de vită la casă, dér avea trei copii, un fecior şi dóué fete. Din traiŭ bun nu mai înceta, lucru nu-i plăcea nici lui, nici muierei lui, se dedase şi ea ca el, şi mumă-sa voind sĕ arete, c'a avut drept cel ce a ḑis, că omul e un dobitoc, care se învaţă cu tóte, se învaţă şi ea la trai bun, că dóră avea fecior, nu tufa !

După ce gătà cu vitele, nu avù vreme sĕ se gândescă la îndreptare, ci merse mai departe, vêndù ogor după ogor, fênaţ după fênaţ, ér banii îi mânca şi-i bea. In urmă rĕmase numai cu casa şi cu grădina, pe care sta, şi cu un loc mare de cucuruz.

–– Aceste nu le dau, că am copii – ḑicea el la cei ce-l îmbiau se le cumpere, – nu-i pot lăsa fără moşiă, fără casă, că ori cum, dér sunt copii mei !

De nĕrav însă, tot nu se lăsa, ba încă cei mai mult, muierea şi mumă-sa se făcuse mai beutóre decât el.

Atunci se lăţesce vestea-'n sat, că la oraş s'a făcut o bancă, care dă bani fórte ieftini, nu ia pe an, decât 8 fl. după o sută.

Peofil fŭ cel dintâiŭ, care cercă marea cu degetul. Şi capătă 100 fl. pe lângă cambiu, care-l subscrise el, muierea şi nănaşu-sĕu.

Bani ieftini! ḑicea Teofil, iscălesci o ţidulă şi capeţi banii, şi nu-i musai se-i: plătesci în veci, étă dai camătă 8 fl. la an şi ai pace câte ḑile trăesci ! Şi se îndemnară şi alţi creştini de alergară la sacul cu banii, de unde luase Teofil, şi în scurtă vreme satul jumetate era înglodat la bancă.

Dér veniră ḑile şi mai rele! Nevasta lui Teofil născu al patrulea copil, cu care boli mai un an întreg. Lapte în casă n'aveau la copil, bucatele încă se gătase, alerga în drépta, bătea calea în stânga, dór i-a da cine-va bani ori bucate împrumut, dér toţi se plăteau cu „*n'am*": Deci alergà a dóua óră la bancă şi mai împrumută o sută. Acum avù dóuĕ sute-n grumaḑi. Cu mare greu se vindecă nevasta de bóla, în care căḑuse, dér de bóla beuturei ba !

Acum prinse a munci bietul Teofil, ba se legă cu jurământ, că el n'a mai bea nici o beutură beţivă. Şi ţinŭ juráméntul, dér ce folos? De nu cruţi sacul la vérf, la fund e târḑiu cu cruţatul. Apoi, ce folos, că el lucra şi nu bea, décă nevasta şi mamă-sa ar fi mâncat vinarsul şi cu mămăligă ?

Veni timpul se plătéscă cametele la bancă, bani nu erau, bucate nu erau, deci prinse a vinde hainele cele scumpe, ce biată îi mai remase, din timpurile cele bune, le dedea mai pe nimic, dér pe ele abia cumpĕra bucate se-i fiă pe câte-va sĕptămâni. Se vorbi cu nevasta; ce-i de făcut ?

–– Se vindem jumĕtate mălăina ceea, că şi cu jumĕtate ne-om ajunge déc'om lucra-o omenesce !

Şi vendură şi din cea din urmă mălăină jumĕtate şi el voi se plătéscă cele 200 fl. la bancă, dér ascultă de muiere, care-l învĕţa se nu dea la bancă numai cametele, ér din banii, ce le rămân, se cumpere o vacă cu lapte pentru copil, că – Teofile – ḑicea ea, vaca va avé viţel, laptele l'om mânca, ba v'om da câte o cupă pe bani şi v'om plăti cametele, ér viţelul, când va fi de un an, îl vindem şi plătim la bancă din capul banilor, la alt an vindem alt viţel, şi aşa în vre-o 5 ani ne plătim şi de banii aceia şi ne apucăm ér la vite, apoi din vite ér scótem noi bani de réscumpĕrăm moşia.

Aşa grăi nevasta lui Teofil; mamă-sa încă ḑise, că aşa ar fi bine, deci Teofil duse

din cei 260 f1. ce-i căpătase pentru jumětatea celei din urmă mălăine vre-o 24 fl. camete la bancă, şi cu ceialalţi plecă la têrg se aducă el o vacă cu bouţ, cum nu mai are nime în sat. Vitele erau scumpe, căci pe o vacă, care se vedea a fi bună şi frumósă, trebui se dea 150 fl. Din banii rĕmaşi cumpĕră câţi-va saci de bucate, se aibă ce duce nevasta şi măsa cu şurţul pe vinars.

Credeţi dór, că a ajuns anul vaca în ograda lui Teofil ? De unde! Încă în aceea tómnă o vêndú cu 95 fl., că nu avú cu ce o ierna şi apoi şi stărpise încă din tómna caldă. Banii, veḑi bine sunt rotunḑi, ei se tot durucă până n'ai nici unul în pungă.

Aşa se întemplă şi cu banii de pe vacă. De atunci nici n'a mai încercat se ia vaci, şi cea din urmă jumětate de mălăină încă a dat'o astă-vară, dér' nu ca sĕ se plătescă de bancă, nu, la aceea tot ujurésce, şi va ujuri până l'or scóte din casă cu picióre le înainte, ori cu executorii din dĕrĕpt. Mălăina, acésta a dat'o sĕ se scape de temniţă pe sine şi pe nevastă-sa, că ajungĕnd ei între ciocan şi ileu, au făcut un cambiu fals şi au subscris un om fără scirea lui, ér' acel om i-a amenințat cu temniță, de nu i-or da lui locul acela de mălaiŭ, ce biată îl mai aveau.

Acum nu mai au nimic, decât casa, care încă-i veche, slabă, negrijită, apoi au cinci copii gol şi flămênḑi, ér' ei sunt mai slab hrăniţi şi îmbrăcaţi decât cei din urmă muncitori de ḑiuă. El, ce-i drept îi drept, nu mai bea de beut, şi muncesce cât ori-ce om muncitor, dér' tot nu-i Dómne ajută. Ea însĕ, Dómne iértă-ne şi nu ne scrie în osîndă, dér' n'ar fi bună numai s'o strîngă Dumneḑeu, că nu lucră câtu-i ḑiuliţa de mare nimic, ér' de beut bea până cade cu capu sub ea.

Până au ceva bucate, cât de cât, cólea tómna, cum lucră el loc în parte, tot cu legătura sub şurţ o veḑi ducênd pe vinars. In scurtă vreme le gată, apoi duce apă pe la Jidani, pentru vinars, – ea, care pe séma ei nimic nu lucréză. I-a eşit vestea şi povestea, dér' omului beutor ce-i pasă de gurile ómenilor ?

Acum nu sciu ḑiua şi ceasul, când o sĕ-i scótă din casă pentru dătoria dela bancă, că chizeş nu mai vrea nime se stea pentru ei, ér' cu falsificatul de cambiu s'au înfundat.

Vedeţi, unde duce pe om mâncarea şi beutura prea multă, adusă pe bani ieftini dela bănci? Luaţi esemplu şi spuneţi şi altora sé se păzéscă de băutură ca de foc, ér' bani împrumut se nu iee, numai cine-i în stare a-i şi plăti.

Acum cântă pe alt glas.

Dómne iartă-mĕ şi nu mĕ scrie-'n osindă, dar' decât se mai boléscă atâta, mai bine l'ar stringe Dḑeu şi l'ar scăpa, pe el de dureri, şi pe mine de nĕcaz. Şea şi şea, n'am avut nici când cel bine cu el, nici până era sânătós. Că fruntea satului n'a fost, între ómeni cu socotélă loc n'a avut, de sfatul lui nimenea n'a întrebat, unde era vr'o veselie de fruntaşi – el chemat nu era; la vr'o nuntă în veci am fost în fruntea mesei, după el, ci tot în códă. Ér' amu, de când îi şi boleac, numai Dḑeu mĕ scie ce trag cu el; tot vai şi ér' vai. De-l îmbiu cu mâncare – nu-mi trebue; de-l întreb o vorbă – tuşesce de gândesci că amu-amu creapă; de fac în casă foc – se topesce de cald, de nu fac foc – piere de frig. O vorbă de mângăere nu scóte din gură, tot tace

şi tuşesce de m'a prins amu şi gréţa.

Aşa vorbia singură Irina lui Nucu Brusture, întinḑind pânzele în grădină pe iarbă sĕ se *biliéscă*, şi ştergându-şi lacrămile cu cornul năfrămii.

Apoi merse în casă şi aflând pe Nucu culcat cu faţa spre păriete şi gemând cumplit, oftând din baierile inimii, şi clătind din cap îl întrebă:

–– Tot aşa, Nucule, nu te simţi mai bine ?

–– M'oiu simţi acuşi.

–– Vai de mine, cum vorbesci aşa ?

–– D'apoi cum se vorbesc ?

–– N'ai mânca ceva ?

–– Nu-mi trebue.

— Unde te dore ?

–– Nicăiri.

–– Da se-ţi ajut, se te ridici, se eşi pân afară; aşa-i de frumós afară şi-i sóre cald.

–– D'apoi se cerc.

Şi s'a ridicat cu mare greu de pe aşternut şi a cercat se-şi lase piciórele-n jos, dar' îl cuprinse ér' nĕduşala şi cĕḑu cu capul pe perină. După ce-i mai trecu tusa, ḑise numai atâta: „Nu merg.“ Şi nu s'a dus, până l'au dus cei patru cu picidrele-'nainte.

A mai zăcut cât a zăcut, şi când era în sĕptămâna Pascilor a tépenit pe veci, şi lelea Irina rĕmase vĕduvă.

De odată cu tómna era svon mare în sat: Irina lui Nucu Brusture se mărită după Iancu Fluture. Noroc se le dee Dḑeu !

Nu-i vorbă, era pĕrechiă potrivită Irina cu Iancu ; ea vĕduvă tinără, el flăcău tomnatic, scăpat numai acum dela óste, unde stătuse vre-o opt ani. Erau cam de-o pânză. Cum fusese tómna bogată de tóte bunătăţile şi cum Irina remăsese călduţă de Nucu Brusture, se făcu o nuntă ca nunţile, nu ca comăndările, ca la sărăntoci. Fruntea satului fu la nuntă, fruntaşii satului o jucară jocul miresei, şi era potop de veselă lelea Irina, că amu încape între ómeni. Şi între ómeni a întrat, că Iancu avea neamuri cu stare şi prietini cu gură mare, că dóră nu-'nzădar cătunise cel opt ani deplin, se nu-şi afle prietini când sa-'ntorce. – Şi neamurile şi prietinii-i cinsteau, că şi ei avea cu ce le întórce cinstea, că remăsese de bietul Nucu. – Şi veni postul Crăciunului, şi trecu ; şi veni Crăciunul, şi trecu şi el ; şi veni Anul nou şi Bobotéza şi se începură nunţile. Şi nu era nici o nuntă, unde se nu fie şi lelea Irina cu Iancul ei, tot încărcaţi de cinste şi tot în fruntea mesei între cei aleşi. El iuià şi ea cânta după laută şi făceau voie bună. Ce traiŭ mai duceau, Dómne sfiinte! Se minuna singură cum a putut ea trăi nóuĕ ani de ḑile cu *melcheriul* cel de Nucu Busture, cu mămăligăul acela, cu care sta-'nchisĕ-'n bordeiu, de nimenea nu o vedea şi pe nimenea nu vedea, ea, muierea cea veselósă; se minună însaşi, cum de nu s'a prostit în cei nóuĕ ani de ḑile, cum de nu s'a nebunit, se iée dealurile! Şi când îşi aducea aminte de acestea numai nu plesnia de ciudă şi-şi ḑicea :

Cum n'a murit mai demult
Că-l îngropam mai afund ;
Că nici la mórtea lui tarcău[2]
Nu mi-a părut aşa răul !

2 *tarcău*, dela ung. Tarak = pistriţ, nume de câne care-i cu pete.

Aşa trecură vre-o câţiva ani de ḑile.

In timpul acésta se lărgi tare curtea lelei Irină, care era strîmtă de tot, când muri Nucu Brusture. Prin curte acum prindea a cresce romoniţă şi troscoţel, prin care numai nesce bieţi pui nĕcăjiţi de găină alergau. Coteţele porcilor erau góle, grajdul vitelor gol, prin şură bătea vântul, coşurele fluerau a pagubă. Incet pe-'ncetul se duseseră porcii şi vitele tóte după Nucu, şi acum era tómnă, dar pre lângă casa lor nu erau pic de semne de tómnă. Clăi de fên nu erau, că harnicul de Iancu vinduse la némuri şi la prietini iarba verde, cum sta-‘n piciore. „Ce se mĕ mai nĕcăjesc cu ea s'o cosesc, de nu alta m'a toropi o plóie cu brazdele neuscate şi nimic s'a alege din nutreţul cel bun; mai bine vînd iarba, sĕ se nĕcăjască alţii cu ea. Banii-s bani!“ Aşa ḑicea Jancu. Dar’ banii-s rotunḑi, s'au durigat din punga Ianculuĭ într'a lui Izig pe vinars şi într'a lui Moise pe tutun. Stoguri de grâu încă nu erau, că ogórele le dĕduse altor creştini în folosinţă pe parale gata. Podul casei nu se rupea de greutatea cucuruzului, că mălaiele le-a lăsat nesăpate, apoi le-a dat némurilor de le-au cosit pentru boi.

Aşa era tócă casa lor şi gol împrejurul ei, ér el habar n’avea; bea şi fumá şi mânca, când avea ce şi spunea pologenii; când n'avea ce mânca şi bea, atunci se punea şi injura la Irina, ba o şi bătea, până se-‘nvoia se vindă câte ceva se mai facă bani de trăit. Când nu mai avea ce băga pe sub nas, vîndu o grădină scumpă şi bună cu o nimica întregă, la un prietin. „Cine se facă atâta hăram de gard !“ ḑicea Iancu, ér Irina trebuia se lase aşa, că amu avea bărbat, nu tăndală, ca Nucu Brusture.

Cu chiu cu vai eşiră din érnă. Lelea Irină ţesuse pânză şi o 'nalbia colo pe pagişte în grădină şi întinḑind pânza o podidiră lacrămile, ca amu-'s trei ani – şi-şi ḑicea în gândul ei: Sĕrac bine de demult, cum te-ai măcinat de iute! Cum s’au dus tóte după bietul Nucu. Par' că pârjolul o umblat p'aici! N'o sciut crepa Iancu acolo în cătane, unde a fost, se nu-l mai fi adus dracu-n sat ! Că, bietul Nucu, sĕracu, fălos n'a fost, bolnăvicios a fost, cu el în fruntea mesei pe la nunţi drept că n'am umblat, între fruntaşi nu m'a dus, dar’ nici lipsă de nimic n'am dus pân’ am fost cu el. Că hambarele-mi erau pline de bucate în tótă una vreme, berbinţele pline de brânză, în pod slănini ca uşile, în grajd vaci cu lapte, în cocină godini mici şi mari, în staur oi şi mici, ér’ amu cu *hajmandăul* ăsta... vai şi amar de ḑilele mele, că ce *păulez* eu cu el, se nu mai păuleze puiŭ de şerpe ! Tóte le-a făcut terea-perea: oile le-a dat că „intrase călbaza-‘n ele“; porcii i-a vîndut că „a auḑit că prind a muri de brâncă,“ vitele le-a dat că „era o *strană* pre próstă de vite,“ se cumpere o *şirişte* mai bună de prăsilă. Amu a cumpérat, cumpĕral'ar hoheriŭ din Gherla, se-l cumpere ! Mi-a păpat tot, ce-am avut, şi încă mĕ şi bate, mâncată-l’ar fi măsa-'mpuţit cu rodul, se nu-l fi cunoscut cu şi neamul meu... Apoi o podidiră lacrămile şi se lăsă cu faţa-n jos pe pânză şi plânse, şi plânse, suspinând:

–– Nucule, dragă, du-mă la tine!

Bance – cambii.

Inainte de asta cu un pătrar de veac erau în ţera nóstre bani mai puţini decât adi, şi totuşi erau deajuns; adi sunt bani cu mai mult mai mulţi şi nu sunt de ajuns. De unde o fi mai venind şi una cu asta ?

Atunci, erau mulţi economi de ai nostrii, că mai numai când aveau de plătit dările simţeau lipsa banilor; adi? Când se scie fără ban, e bolnav.

Şi óre de unde vine acéstă repede schimbare? Schimbatu-s'au timpurile? Schimbatu-s'au gusturile şi moravurile ómenilor? Ce se fie? Că ceva este, de bună-semă este ceva, dar' óre ce este ?

După a mea pĕrere timpurile sunt tot acelea, dar' gusturile şi moravurile ómenilor s'au schimbat. Şi étă cum:

Mai de mult, când creştinul avea lipsă de câţiva florini, sĕ-şi plătéscă darea bună-óră, şi simţea că vecinul seu i-o fi avênd, mergea la el şi numai decât îi capĕtă, pe 2–3 sĕptămâni, fără usură, fără scrisóre, ba şi fără martor. Creditorul avea încredere în debitor, îi era milă de el, îl folosia, îl ajuta. Şi nu se înşela. La timpul hotărît, ori mult peste câteva dile dela termin, era cu banii în mână.

Dar' s'au întâmplat casuri de creditorul a trebuit se umble cu pălăria-n mână după banii lui – atunci s'au schimbat trebile deodată; ori că nu mai da bani la nime, ori de-i da, îi da numai în faţă de martori, după aceea numai pe lângă „o leacă de scrisóre.“ Dar' au năvălit Jidanii între creştini. Ei au început a da bani pe camătă, pe lângă scrisóre cu chizeşi, cu giranţi, şi lua camete de puse lumea-n uimire, încât legiuitorii au fost siliţi a limita cametele, ér' pătura mai cultă şi mai cu dare de mână a prins a funda bănci, ca se scape pe popor din ghiarele usurarilor. Se spera la un bine. Şi bine era se fie. Că, pe când cămătarii fără suflet trăgeau de pe popor 15–20–30–50, ba chiar şi 100%, pe atunci băncile da banul mai ieftin, numai cu 8–12%. Şi capitalele bogaţilor nu mai stau ascunse în lăzi, ci circuleză în lume, ca lumea sĕ se foloséscă de ele, ér'capi-talistului se nu-i scadă, ci se-i créscă capitalul cât de cât.

Fórte bun plan, fórte bună idee, fórte umanitare afacere.

Dar' ca tóte în lume, aşa şi acéstă afacere are părţile ei slabe, ba chiar rele le putem numi.

Câtă vreme banul era scump, câtă vreme banul se căpĕta numai pe lângă mari camete, atunci numai de mare nĕcaz cuteza cineva se-'i împrumute şi vedea ca sĕ se plătescă cât de îngrabă.

Prin circularea în popor a banilor ieftini dela bănci, poporul şi-a perdut cumpĕna, a prins a avea mai multe lipse închipuite decât fireşti şi a alerga la bance după bani ieftini, ca sĕ-şi împlinescă acele lipse închipuite.

Bani la bănci sunt, ţĕranul îşi capĕtă doi cavenţi harnici – pentru cari giréză şi el în timp de lipsă – şi hai după bani.

Aşa se înglodară şi se înglódă tot mai afund în datorii. Dar' vine timpul de plătit cametele cele ieftine, 4–6 fl. la ½ an după 100 fl. Şi chiar atunci nu-i are. Şi n'are nici ce vinde în pripă. Deci alergă cu limba scósă din casă-'n casă, pe la cei-ce crede că au bani, dóră l'a folosi careva. Toţi se plătesc cu „n'am.“ In fine ér' merge la Jidanul, care nu póte lipsi din nici un sat:

–– Jupâne, fă ce-'i face şi-mi dă 5 fl. că de nu, mâne-mi pune banca-'n cârcă 4 fl. 50 cr. şi de cei 5 fl. tot nu sunt plătit.

–– Te folosesc, nu dic ba, dar' sĕ-mi aduci cambiu cu doi giranţi vrednici şi se ne

înţelegem: câte sĕptă-mâni ţii banii atâtea piţule-mi dai camătă.

–– Fie, numai mĕ imprumută.

Şi têrgu-i gata. El ia 5 fl. şi-şi plătesce camăta la bancă, mai ia o litră de vinars şi o bea cu giranţii, şi-i pace-n ţéră. Şi ér' trece vreme. Şi ér'vine timpul de reinoit cambiul la bancă, şi nici acum n'are bani. Ce se facă? Se duce ér'la Jidan şi face cambiu pe 5+2 fl. 50cr. +5 fl. şi ér' trece vreme. Astfel merg lucrurile cât în 2 ani de ḑile e nevoit a mai împrumuta o sută fl. ca sĕ se plătescă de Jidan. Dar' banca nu-i mai póte da pe cambiu cu cavenţi, ci numai pe întabulare. Cavenţii încă sunt mai bucuroşi că se vĕd descureaţi, ér'el resuflă una din greu şi-şi întabuléză moşia la bancă.

A eşit de mulţişor legea, că cei-ce dau bani împrumut se însciinţeze la primărie, ca se-i pună la dare pentru acéstă negustorie. Jidanii de pe sate de regulă nu au însciinţat. Au venit însĕ casuri de unii au umblat pedepsiţi pentru acesta, ér' alţii erau chiar în primejdie de a-şi pierde capitalele, căci debitorii tăgăduiau. Deci au prins Jidanii a nu mai da bani împrumut, ci a şi-'i valorisa astfel, de când creştinul este în lipsă mare de bani şi alergă la Jidan, acesta-i spune curat: „am ceva bănişori, dar' împrumut nu dau, nu pot da, fără, eu cumper ori-ce ai de vênḑare, se nu ḑici că nu vreau se te ajut.“ Lipsa-i ardătóre, că numai aḑi e până mâne, şi mâne, de nu merge cu camăta la bancă e rĕu de el. Deci fac tîrg cu Jidanul: îi vinde bucate, lemne, pănuri, pânză, piei, în fine tot ce are, pe preţuri cum vrea Jidanul. Ér'de nu are ce vinde-'n pripă, alergă tot satul până dă de cineva, care are bani. Dar' aḑi nu-i ca odată, se-i dee şi creştin la creştin fără camătă bani pe câteva ḑile, nu, a trecut baba cu colaci ! Creştinul încă cere cambiu şi în cambiu nu pune suma ce el o dă, ci suma ce are se o capete numĕrând camăta la capital. De exemplu de-'mi dă 5 fl. şi promit că peste 3 luni de ḑile i-oiŭ da, atunci imi cere camătă de 1 fl. – 1 50 cr. şi camăta o pune la capul banilor, şi-'i dau cambiu de 6 fl. – 6 fl. 50 cr.

Astăḑi numai cu numele suntem creştini, dar' în realitate suntem mai Jidani decât însuşi Jidanii dela care am învéţat acéstă măiestrie.

Sunt, ce se ḑică omul, şi creştini cu suflet, dar' tare puţini. Pe astă cale, lăcomind la banii cei ieftini ai băncilor, ne-am format gusturi deosebite, s'au născut în noi lipse închipuite – fără care credem că n'am putea trăi – şi pentru împlinirea lor ne-am înfundat aşa adânc în dătorii, cât bun e D.-ḑeu, dar' eu unul nu cred se ne scăpăm de ele în veci. Şi ce va fi sfirşitul?

Drum, bum, bum,
Cine dă mai mult !

Că aḑi, se nu ḑic vorbă mare, dar' a 3-a parte a moşiilor nóstre e întabulată pe la bănci. Că mai în fiecare sat este bancă, făcută de stat ori de particulari: Români, Unguri, Saşi, Jidani, etc. Mai în fiecare sat se dau *bani ieftini*, celui-ce are pământ, dar' *pământ ieftin* va şi lua dela cei mai mulţi din debitorii, cari fac numai datorii nesocotite, fără aşi trage séma că acelea trebue plătite odată. Că băncile nu pot, nici n'ar fi cu dreptul se rĕmână de pagubă, deci ele cer bani dela cel-ce bani a primit dela ele. Nu are bani? Va lua dela el casa şi moşia ! Ori că vor lua-o cei-ce nu erau băgaţi nici într'o sémă, că nu se fuduleau în podóbe cumperate pe bani ieftini.

Deci : pe cât bine au tras cei cu minte din banii cei ieftini ai băncilor, atât rĕu – dacă nu şi mai mare – şi-au contras cei uşori de minte din acei bani. Şi încă rĕul cel mai mare va ajunge pe urmaşii lor.

De dorit ar fi deci, ca se ne mărginim poftele şi plăcerile deşerte, se nu rivnim la banii cei ieftini, ér' de suntem cumva datori, se facem ce v'om face şi se ne mântuim de datorii. Se facem ca se vină eră timpul cel fericit, când ómenii putea trăi cu mai puţini bani, că atunci nu erau tot cu frica în spate că le vine doba la casă !

Despre procese.

„E mai bună o pace strîmbă, decât o judecată dréptă.“ Aşa sună proverbul cel plin de înţelepciune pe care fiecare din noi îl cunoscem, că dor ne-a rĕmas din moşi-strămoşi. Şi cu tóte acestea par'că nu l'am sci, aşa nu-l urmăm. Pentru ori-ce nimica, pentru o neînţelegere cât de mică, pentru o vorbă ḑisă pe negândite... hai la proces! Şi nu e bine! Vedem toţi că nu e bine, dar' totuşi nu ne încuminţim odată, nu ne aducem aminte că pacea o vrea si Dumneḑeu şi ómenii cei de omenie. Ci alergăm tot într'un suflet la oraş, deschidem tot gâfăind uşile advocaţilor şi le spunem cu capul înferbântat pricina, ba mai adaugem şi din ce n'a fost, numai advocatul se ne primescă pîra.

Dar, har Domnului, aḑi avem advocaţi de ai nostri prin tóte oraşele, care cércă a ne capacita cu buna, că pentru ori-ce nimica se nu începem la pîră, se nu ne încurcăm în judecăţi, se ne împăcăm acasă, se ne cruţăm spesele. Ei, dar' care advocat astfel ne vorbesce, nu-i pe gustul celui cu capul înferbântat, el îşi cugetă: „i hî! Procatorul ăsta ţiné cu duşmanul meu, "i-o fi uns róta!“ şi se face prieten cu drumul spunênd că s'a mai gândi. Ér' după-ce ese îşi ḑice: „Mai sunt dóră procatori în oraş, nu eşti numai tu!“ şi merge la alt advocat, şi-'i spune pricina şi mai cu pont şi acela-"i ia pîra, îi cere câţiva fl. anticipaţie şi-'l asigureză că i-a umbla de rînd. Acum ce bine! îşi gândesce cel cu capul înferbântat ; acésta sciu că va învéţa omenie pe cumnatul – ori cu cine are pricina.

Şi ajungênd acasă, se laudă-'n dreapta şi în stânga că aşa şi aşa 'i-a spus procatorul şi aşa şi aşa va face cu pricinaşul. Cela aude laudele. Sĕ cătrăneşte, dar' nu sĕ înfrică. „Mai sunt procatori în oraş“, îşi ḑice el. De pace – nici poveste. Ba-i intâlneşte 'pĕcatul la prepănaţie. Acolo mai întâiŭ priviri poncişe, după aceea vorbe impungătóre şi dintr'o parte şi dintr'alta, laude, ca : sĕ sciu că îmi vênd tot ce am, numai cu ce am pe mine sĕ rêmân, nu mĕ las la tine !

–– Dar' tu creḑi că eu m'oi lăsa la un nimernic ca tine ?..

–– Ce ? Eu nimernic ?

Şi jup cu un scaun în capul celuialalt. Pricina-i gata. Sângele prinde a curge. Omenii se fac dóué cete : unii ţinu cu unul, alţii cu altul. Acum ţine-te la păruială. Şi sfîrşitul ? visum reperte, pîră grósă, bani la advocaţi, bani la comisii, sĕrăcie în amândóuĕ părţile, ură, copii rĕmaşi în drumuri....

De aceste, daună, vedem ḑi de ḑi. Şi apoi ḑicem că suntem creştini şi ómeni de omenie! Creştinii cei adevĕraţi şi ómenii cei de omenie nu fac aşa: ei mai şi iartă greşelele celor-ce le greşesc, nu stau tot ca cocoşii gata de bătaie, nu stau tot ca sĕlbaticii gata de ceartă şi de procese.

Sĕ ne învĕţăm deci a ierta, a ne impăca noi între noi, a nu deschide aşa des uşile advocaţilor şi a judecă-torilor, că numai rar, fórte rar le deschidem pentru al nostru folos, ci de cele mai multe ori pentru paguba nóstră şi a urmaşilor nostri.

Urmările proceselor.

Rar mai poţi vedea om cum era Alec Mărcuţ în vremea lui. Dar acum nu mai este între cei vii, şi, fiind că un mare nenoroc l'a păscut, din care i-a venit mórtea, o se vĕ spun povestea lui.

El era om muncitor şi norocos. Averea şi vaḑa-i crecea pe ḑi ce merge, dar' şi familia i sĕ sporia, încât avea mai atâţa copii, cât blândul Iov din căzanie, şi toţi erau cuminte şi sânătoşi ca şi el.

Dar' cum i se tot înmulţia familia, el vedea se-'i créscă, şi moşia, ca, la vremea împărţitului, se aibă de unde da la fiecare. Locul p'acelea vremi era eftin, vite se puteau ţinea multe, că hotarĕle erau largi. Şi vitele bune aveau preţ. Badea Alec Mărcuţ créscea vite alese şi vindea an de an din ele şi cumpĕra moină după moină, fênaţ după fênaţ, grădină după grădină. Aşa făcù ani de a rêndul. Şi făcù bine cum făcù. Dar un singur lucru nu-l făcea destul de cu cap. Adeca el cumpĕra locul, îl plătia, făcea o loacă de scrisóre aci în sat şi rar de mai mergea se se şi intabuleze. Credea prea mult omeniei ómenilor. P'atunci – ce se ḑici – nici nu era lumea aşa stricată şi *întregleţită* ca aḑi. Preotul îi spunea câte odată ca se véḑă şi se-şi întabuleze moşiile cumpérate, nu cumva se aibă odată ceva nĕcaz. Dar lui îi era gróză de cheltueli. Afară de aceea se vorbia că boeriul vrea se facă comasare şi noturiul îi spunea că odată cu comasarea se pot face întăbulările fără cheltuială.

Aşa cumpĕră el şi dela un beţiv, cu numele Tóder Fómete, tótă moşia, cu casă, cu grădină cu tot, dar' têrgul îl făcu aşa, ca casa şi grădina se rĕmână în folosinţa lui Fómete, câte ḑile el va trăi, că era bĕtrân şi copii nu avea. Casa şi grădina asta erau chiar lângă biserică, în fruntea satului. Şi făcu contract aci în sat la notariul, între mărturii, şi numĕră banii şi prinse a lucra moşia. Lucrul mergea strună. Alec se ţinea împăcat pe veci, că dóra dĕdusă bani uscaţi între martori. Dar beţivul de Fómete tocà toţi banii în vre-o câţva ani de ḑile, că din crişma jidanului nu se mai mişcà; ḑi şi nópte tot ţapân era. Intr'aceea se începură pregătirile pentru comasare. Bucuria lui Alec, că acum vor trece pe numele lui tóte locurile cumpérate şi neintabulate încă, că, precum îi spunea notariul, atunci numai va arĕta contractul şi fiind de faţă şi vinḑătorii, locurile vor trece numai decât pe numele lui, în cóla lui.

Dar într'aceea beţivul Fómete îşi tocase toţi banii, ér' jidanul nu-i da pe credit nimic, fără îl învĕţă aşa: Vinde-mi tu mie casa şi moşia, şi eu îţi dau bani, de ai cu ce trăi.

Beţivul se scărpină odată după ureche, îşi aduse aminte că moşia-i vîndută, dar se gândi érăşi: Ce-mi pasă mie ? Dee-mi jidanul bani, apoi iae-se el de cap cu Alec !

Aşa şi făcu, că mai vîndu odată moşia jidanului cu 200 fl. – după ce o vînduse odată lui Alec cu 600 f1. – cu condiţia că jidanul se nu foloséscă nimic din ea până

după mórtea lui Fómete. Dar jidanul era om isteţ, el nu da banii cu ochii închişi ca Alec. El merse la cartea funduariă şi după ce văḑi că averea e intubulată numai pe Fómete, îl duse la notarul public cu pe alţii doi martori nimernici, şi acolo făcu contract precum că el adecă cumpĕră cu 2000 (dóuĕ mii) fl. tótă averea beţivului, cu casă şi cu grădină cu tot, dar' în folosinţă-i întră numai după mórtea vînḑătoriului. Aşa se întabulă pe jidanul moşia lui Fómete.

Şi trecu vreme, şi lumea nu scia nimic, că jidanul nu folosia nimic, nici o muşcătură cât de mică de loc, din moşia beţivului Fómete, ci moşia o folosia Alec Mărcuţ, ér' casa el, adeca Fómete betivul.

Şi trecând din vreme se terminau lucrurile comasărei, şi când erau mai gata – móre Fómete.

Acum era acum!

Alee Mărcuţ dă se iae în stăpânire casa şi moşia beţivului, dar' jidanul îl opresce cu primarul satului, că se nu se atingă de ele, că-s ale lui.

Alec rĕmâne de o camdată înmărmurit, apoi îşi sufulcă mânecile şi, crişcând din dinţi – ameninţă pe cel ce ar cuteza sĕ se apropie în aretul acela. Tot satul sciá de târgul lui Alee cu Fómete, dar' erau câţiva cari stau gata se jóre că ei au vĕḑut până jidanul a numĕrat lui Fómete bani gata şi că acela a spus la notariul public că numai după mórtea lui are se între jidanul în folosinţa moşiei, că până-i în viéţă e zălogită lui Alec Mărcuţ în 200 fl.

Acum se veḑi gălăgie !

Jidanul îşi bătea pieptul că dreptul este al lui, că el are contract cu ştempel (timbru) întabulat la cartea funduară; Alec îşi bătea peptul că dreptul este al lui, că el are contract încă dela notarăşul cel bĕtrân ce-o murit acu-s doi an, şi tot satul scie de târgul lui, că el a şi folosit moşia tótă din minuta ce a dat banii pentru ea.

Lucrul era mare. Primarul satului nu nici încerca se-l descurece, că mintea lui nu ajungea aşa departe, fără ḑicec şi el, ca omul de omenie, într'o dóră: Mĕ ómeni buni, mĕ, pricina nu-i bună, daţi de vĕ împâcaţi aci, cum bruma vi-ţi împăca, că de ajungeţi la legi, vĕ mâncaţi tot ce aveţi. Aşa le spunea şi bètrânul preot şi toţi ómenii de omenie. Dar nu era chip, se ai cu cine vorbi. Jidanul ţinea la dreptul lui cel întabulat, Alec la dreptul lui cel vechiu. Fómete beţivul şi Pavĕl Călimar, notariul cel bètrân, care ar fi putut da unele lămuriri, erau amêndoi în mormènt. Sătenii dau din umăr, ca cei ce nu pot ajuta nimic. Unii stau se jóre, că dreptul este al lui Alec, şi că jidanul cu *hemeşag* şi-a făcut scrisorile ; alţii înse – cumpéraţi de jidan, strigau sus şi tare că Alec numai în zălog avea moşia lui Fómete. Dar Alec îşi ţinea dreptul cu amèndóuĕ mânile. El ḑicea: ce am stăpânit până trăia Fómete, nu dau din mână cu una cu dóuĕ, ér' ce mi se cade în urma târgului avut – iau cu puterea, apoi se vĕd cine m'a scóte! Eu am făcut târgul înaintea satului întreg, aci l'am plătit în vederea tuturor; cine vrea se mĕ scotă cu hemeşaguri – cerce, că dóră n'a murit tótă dreptatea din lume! Jidanul deci se puse şi şi tocmi procatĕr, şi pâri pe Alec pre cumcă cu haboca (puterea) ţine o moşie, care el a cumpérat'o cu bani buni şi a întabulat'o după lege.

Alec încă-şi toemi advocat se-l apere împotriva jidanului, şi prind la pâră.

Apoi sciţi cum sunt pârile, amêndoi nu pot câştiga, unul trebue se pierdă odată. Şi procatĕrii atâta le tot întind şi le sucesc, de vĕd că au de unde tunde şi mulge, până unul rêmâne lipit pămĕntului.

Aşa a fost şi aci. Mergea Alec la advocatul lui cu punga plină şi cu satul jumĕtate ca martori şi cu contractul dela notariul cel mórt; mergea şi jidanul cu pungă plină la advocatul lui, şi cu martori şi cu contractul cel întabulat. Doi ani şi jumĕtate a ţinut pâra, şi în doi ani şi jumătate Alec şi-a mâncat mai tóte vitele, pre lângă ce el era mai mult dus la oraş, decât se-şi stee de lucru. Era galbin ca céra, âmbla ca prin pământ după dreptate.

După doi ani şi jumétate iasă hotărirea judecăţii, pre cum că Alec se slobódă jidanului tótă moşia ce o ţinea dela Fómote şi se dee jidanului vre-o 300 fl. spesele procesului şi despăgubire pentru folosirea moşiei pe nedreptul vre-o 600 fl., din care sunt a se subtrage 200 fl. ce era se le plătescă jidanul lui Alec, că în 200 fl. era zălogită moşia. Lucru în curat !

Când auḑi Alec sentinţa, sta sĕ-l lovéscă guta de nĕcaz, dar advocatul lui strigă: băgàm recurs, nu suntem mulţămiţi cu sentinţa !

–– Băgăm recurs, îngănă şi Alec.

Şi merge Alec la bancă şi ia imprumut 100 fl. se bage recurs. Şi advocatul pune suta'n buzunar şi înaintéză recurs la tablă. Dar până nu veni respunsul dela tablă – îi móre advocatul. Ce se scie acum face bietul Alec? Âmblă ca buigat de cap pe la cei amploiaţi mari şi mici, până unul îl îndemnă sé-şi tocméscă alt advocat, că cel ce fù pus curator preste cancelăria advocatului celui reposat, nu ar' fi bun, că-i neam cu jidanul, cu pârăşul lui. Deci mai merge la bancă, mai ia 100 fl. şi merge de-şi tocmesce alt advocat, şi ridică actele dela curatorul celui mórt, şi încep pâra de nou.

Dela tablă vine întărită sentinţa judecătoriei.

–– Facem recurs la curie ! strigă noul advocat.

–– „La curie!" strigă bietul Alec, şi de acolo oblu la 'mpératul!"

Şi mai treci vreme, şi în urmă veni respunsul dela curie tot ca cel dela tablă. Şi veni poruncă lui Alec Mărcuţ ca se slobódă jidanului moşia lui Fómete cu casă, cu grădină cu tot, şi se-i întórcă spesele procesului şi despăgubirea pentru folosirea moşiei pe nedreptul. Tot ce i se cerea suia la 1200 f1.

Pre lângă aceste-i trimise şi advocatul cel nou socotéla despre vre-o 58 fl. şi-i veni socotéla dela curatorul advocatului celui mórt, despre 125 fl. şi dela bancă provocarea se plătéscă cele 200 f1. Ér acum Alec nu mai avea vite de mai mare preţ, decât dóră sĕ potă plăti banii la bancă. Deci vinde repede vitele şi plătesce la bancă, că-şi ḑicea aşa: Aceştia bani cunosc că i-am luat, trebue! se-i plătesc, dar de jidan nu vréu se sciu, că-i cu nedreptul, ce-mi cerc, ér pe advocaţi destul i-am tot înfundat, vĕḑu-i şperlă !

Şi trece 30 de ḑile şi iasă din oraş o comisie mare, câteva căruţe pline de domni, şi se oprésc la primărie, şi iau pe primarul şi pe notarul cu ei şi merg aţă la Alec Mărcuţ, acasă. Era în postul mare, în sĕptămâna florilor. Şi pun în curtea lui Alec Mărcuţ dóuĕ mese şi mulţime de scaune, şi desface domnii teanc de scrisori şi prind a ceti precum că din ḑiua de aḑi moşia lui Fómete trece în mânile jidanului şi că din averea lui Alec Mărcuţ au sĕ scótă banii jidanului în sumă de 1200 fl. ai advocaţilor 138 fl. şi spesele comisiei de aḑi vre-o 64 fl. De tot are se iasă de pe pielea lui Alec 1402 fl.

–– Cine pune jos suma acesta, întră numai decât în moşia lui Alec Mărcuţ

Nimenea nu înbiă pe ea nici un ban, de şi era satul întreg adunat acolo, ca la

comedie şi de şi moşia şi casa erau vrednice pe de 3 ori p'atâta.

Atunci jidanul strigă : Dacă nimenea nu se îndésă se pună banii, eu de pagubă nu mĕ pot lăsa, aşa dară iau eu moşia, că şi aşa suma cea mai mare eu o am în moşie, dar poftesc ca numai decât se mi se dee în samă tot ce-i scris pe numele lui, şi sĕ se scrie pe numele meu.

–– Nimenea nu dă mai mult? întrebă unul din domnii comisiei.

Tăcere ca în mormènt este în public, toţi îngălbinesc, muerile ‘şi fac cruce, ér’ bărbaţii înhólbă nesce ochi mari şi amuţesc.

Dacă nu dă nimenea mai mult, repeteză un domn din comisie, preste dóué sĕptămâni sé fie casa gólă, că trece pe Moise, ér dlui va face cu ea ce va voi.”

In tot timpul acesta muerea lui Alec sta închisă-‘n casă şi plângea şi-şi smulgea pĕrul, ér Alec sta rĕdimat de usciorul uşii dela tindă de gândiai că-i înlemnit acolo. Nici un cuvânt nu scotea din gură, nici o lacrămă din ochi. Ér când rosti domnul acela vorbele cele din urmă, se repeḑi ca turbat asupra jidanului şi aşa-i dete una-‘n nas cu amèndoi pumnii deodată, încât acela se rostogoli grămadă plin de sânge. Ómenii fugiră care-‘n cătrău, ér comisia nu sciă pe unde fugi mai repede.

N’a trecut însĕ timp de câteva minute şi casa, şi şură, şi grajdurile lui Alec erau în flăcări. Şi ardeau, cum era vremea secetósă, de nimenea nu sĕ putea apropia se iae ceva. Cu mare greu i-au scos muerea şi copii mai mici, ce erau în casă. Pe Alee nu l’au aflat până a dóua ḑi spânzurat într’un mĕr mare din fundul grădinei.

Alec Mărcuţ dară nu mai este; muerea lui, de groză a nebunit şi s’a aruncat într’o fântână, de unde o scósără mórtă. Copii sunt împrăsciaţi pe la némuri ér jidanul e stăpân pe averea şi pe binele lui.

Aşa s'a sfîrşit bietul Alec, fiind-că a creḑut omeniei ómenilor şi s'a lăsat purtat de nas de advocaţi fără de suflet, cari-i promiteau dreptate, numai se-i înfunde de bani, de şi el dreptatea şi-o mâncase prin nesocotinţă. Şi câţi alţii n'au păţit şi n'or mai păţi ca Alec, numai sĕ se slobódă în procese?!